

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**NÜKLEER SİLAHLANMANIN ABD DIŞ
POLİTİKASINA ETKİLERİ: RONALD
REAGAN DÖNEMİ (1981-1989)**

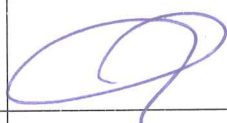

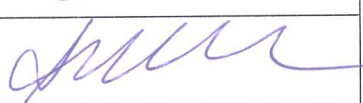
MERVE SALMAN

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. SİBEL KAVUNCU

EDİRNE 2012

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERVE SALMAN tarafından hazırlanan NÜKLEER SİLAHLANMANIN ABD DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ: RONALD REAGAN DÖNEMİ (1981-1989) Konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 12.-13. maddeleri uyarınca 24.07.2012 Salı günü saat 14:00'te yapılmış olup, tezin *Kabul Edilmesine..... OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Sibel TURAN	Kabul Edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Sibel KAVUNCU (Danışman)	Kabul Edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Aytül ÇOLAK	Kabul Edilmesine	

*Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmesi gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	438809
Yazar Adı / Soyadı	Merve SALMAN
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 43711042686
Telefon / Cep Telefonu	
e-Posta	merveslman@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Nükleer Silahlanmanın ABD Dış Politikasına Etkileri: Ronald Reagan Dönemi: (1981-1989)
Tezin Tercümesi	The Influences of Nuclear Armament on the Foreign Policy of the United States: Ronald Reagan's Term (1981-1989)
Konu Başlıkları	Uluslararası İlişkiler
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Uluslararası İlişkiler Bölümü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2012
Sayfa	142
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. Sibel KAVUNCU
Dizin Terimleri	Soğuk savaş=Cold war Nükleer silahlar=Nuclear weapons
Önerilen Dizin Terimleri	ABD=USA Ronald Reagan
Yayımlama İzni	☐ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☒ Ertelemesini istiyorum [3 Yıl]

b. Tezimin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının 26.07.2015 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, özlünc verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

NOT: (Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

27.07.2012

İmza:

Yazdır

Tezin adı : Nükleer Silahlanmanın ABD Dış Politikasına Etkileri: Ronald Reagan Dönemi (1981-1989)

Hazırlayan: Merve SALMAN

ÖZET

Bu tezin amacı, Soğuk Savaş döneminde sıkça karşılaşılan nükleer silahlanma olgusunun, Ronald Reagan dönemi ile birlikte sertleşen Amerikan dış politikasını nasıl etkilediğinin analiz edilmesidir. Aynı zamanda Soğuk Savaş'ın son dönemlerinde başkanlık koltuğuna oturan ve ABD'nin dış politikasında önemli değişiklikler yapan Ronald Reagan dönemi irdelenmektedir.

Bu çalışmada, uluslararası sistem açısından değerlendirildiğinde Soğuk Savaş döneminin son on yılına denk geldiğini söyleyebileceğimiz tarihsel çerçeve içerisindeki temel parametreler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışma ayrıca kişi analizi niteliği de taşımaktadır. Bu yıllar içerisinde ABD'nin dış politikasına yön vermiş olan Ronald Reagan'ın dönem sürecindeki dış politika tutum ve davranışları incelenmiştir. Yine çalışmada Soğuk Savaş dönemi yıllarının temel olgularından biri olan nükleer silahlanma olgusunun Ronald Reagan dönemi olarak adlandırdığımız bu dönem çerçevesinde ABD dış politikasına olan etkileri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: 1-Nükleer Silahlar 2-Soğuk Savaş 3-Ronald Reagan 4-ABD

Title of The Thesis: The Influences of Nuclear Armament on the Foreign Policy of the United States: Ronald Reagan's Term (1981-1989)

Prepared by : Merve SALMAN

ABSTRACT

The aim of the thesis is to analyze how nuclear armament case influenced the foreign policy of the United States that became stricter during Ronald Reagan era. In addition, the era of Ronald Reagan who took the chair as president in the recent period of the Cold War and made essential changes in the foreign policy of the United States is studied within the scope of the thesis.

Within the study, basic parameters belonging to the last ten years of the Cold War when considered in the context of international system are evaluated in historical frame. The study also has the characteristics of a person analysis. The foreign policy and attitudes during the era of Ronald Reagan, who altered the United States foreign policy considerably during those years, are examined. Furthermore, the effects of nuclear armament, one of the base cases of the Cold War, on the foreign policy of the United States within the framework of the period called Ronald Reagan era are analyzed in this study.

Key Words: 1- Nuclear Weapons 2- Cold War 3- Ronald Reagan 4- The USA

ÖNSÖZ

Çalışmanın ana konusu, Nükleer Silahlanmanın ABD Dış Politikasına Etkileri: Ronald Reagan Dönemi (1981-1989)'dir. Çalışmanın tarihsel çerçevesi kapsamında nükleer silahların tarihsel gelişimi, nükleer silahlanmanın boyutları ele alınarak, Ronald Reagan dönemi ABD dış politikası, çeşitli boyutlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tezimin başlangıcından tamamlanmasına kadar her aşamasında çalışmama yön vermenin yanı sıra, sağladığı kaynaklar ve kazandırdığı bilimsel bakış açısı nedeniyle en başta Değerli Danışman Hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Sibel KAVUNCU, Bölüm Başkanım Sayın Prof. Dr. Sibel TURAN olmak üzere tez çalışmamda emeği geçen bütün bölüm hocalarıma sonsuz şükranlarımı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmamı hazırlama sürecinde desteklerini ve yardımlarını benden esirgemeyen yakın dostlarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak, hayatım boyunca olduğu gibi bu süreçte de yanımda olan, sevgi ve desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen anne ve babama sonsuz teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans tezim Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından (TÜBAP-2011/19 sayılı) desteklenmiştir. Trakya Üniversitesi'ne sağlamış olduğu destekten dolayı ayrıca teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

Merve SALMAN
EDİRNE-2012

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NÜKLEER SİLAHLAR

1.1. Nükleer Enerjinin Ortaya Çıkışı	4
1.2. Nükleer Enerjinin Nükleer Silaha Dönüşümü	7
1.3. Nükleer Silahlarla Sağlanan Gücün Niteliği	11
1.4. Devletlerin Nükleer Silahlanma Nedenleri	13
1.5. Soğuk Savaş Döneminde Nükleer Silahlanma.....	15
1.5.1. ABD'nin Nükleer Üstünlük Dönemi.....	17
1.5.2. SSCB'nin İlk Nükleer Denemesi.....	20
1.5.3. Nükleer Silahlanma Yarışı.....	23
1.5.4. Tehlikeli Dönemeç: Küba Füze Krizi.....	26
1.6. Nükleer Gücün Etkisinin Anlaşılması.....	30
1.7. Nükleer Silahsızlanma.....	32
1.8. Nükleer Silahsızlanmaya Yönelik Faaliyetler	35
1.8.1. Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons- NPT).....	36
1.8.2. Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri-I (Strategic Arms Limitation Talks- SALT-I)	40
1.8.3. Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri-II (Strategic Arms Limitation Talks- SALT-II).....	43

1.9. Dönemin Genel Değerlendirmesi.....	46
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

RONALD REAGAN DÖNEMİ ABD İÇ VE DIŞ SİYASETİ

2.1. ABD’de Başkanlık Sistemi	50
2.1.1. ABD’de Siyasi Partiler	53
2.1.1.1. ABD’de İki Partili Siyasal Sistem.....	55
2.2. Ronald Reagan’ın Siyasi Yelpazesi.....	57
2.3. Ronald Reagan’ın Birinci Dönem (1981-1984) Başkanlığının Analizi.....	62
2.3.1. İç Siyaset Algısı.....	66
2.3.2. Dış Siyaset Algısı ve SSCB ile İlişkiler.....	70
2.3.2.1. SSCB ile İlişkiler.....	72
2.3.2.2. Nükleer Tehdit.....	74
2.3.3. ABD’nin Reagan Dönemi Nükleer Anlayışı.....	76
2.3.3.1. Avrupa Füzeler Krizi ve Orta Menzilli Nükleer Füzeler Görüşmeleri (Intermediate-Range Nuclear Forces Talks-INF).....	77
2.3.3.2. Stratejik Silahların İndirimi Görüşmeleri-I(Strategic Arms Reduction Talks-START-I).....	79
2.3.3.3. Stratejik Savunma Girişimi Projesi(Strategic Defense Initiative-SDI)	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RONALD REAGAN’IN İKİNCİ DÖNEM BAŞKANLIĞI

3.1. Ronald Reagan’ın İkinci Dönem Başkanlığı’nın Analizi.....	86
3.1.1. İç Siyaset Algısı.....	87
3.1.2. Dış Siyaset Algısı ve Sovyetler Birliği ile İlişkiler	89

3.1.2.1. ABD ve SSCB Arasında Yeni Dönem.....	91
3.1.2.2. Cenevre Zirvesi (19-21 Kasım 1985).....	93
3.1.2.3. Reykjavik Zirvesi (11-12 Ekim 1986).....	96
3.1.2.4. Washington Zirvesi ve Orta Menzilli Nükleer Silahları Azaltma Antlaşması (INF) (7-10 Aralık 1987).....	98
3.2.1.5. Moskova Zirvesi (29 Mayıs-2 Haziran 1988).....	101
3.2.1.6. New York Görüşmesi (7 Aralık 1988).....	103
3.2. Ronald Reagan'ın Başkanlığı'nın Sona Ermesi.....	104
SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA.....	111

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 1981-1984 Yılları Arası ABD Enflasyon, İşsizlik ve Bütçe Açığı

KISALTMALAR

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- ABM** : (Anti Ballistic Missile) Anti Balistik Füze
- a.g.e.** : Adı geçen eser
- a.g.m.** : Adı geçen makale
- Bkz.** : Bakınız
- BM** : Birleşmiş Milletler
- IAEA** : (International Atomic Energy Agency) Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
- ICBM** : (Inter Continental Ballistic Missile) Kıtalararası Balistik Füze
- INF** : (Intermediate Range Nuclear Forces) Orta Menzilli Nükleer Füzeler
- MAD** : (Mutually Assured Destruction) Karşılıklı Topyekün Mahvolma
- NPT** : (Non Proliferation Treaty) Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması
- SALT** : (Strategic Arms Limitation Talks) Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri
- SDI** : (Strategic Defence Initiative) Stratejik Savunma Girişimi
- SLBM** : (Submarine Launched Ballistic Missile) Denizaltılardan Fırlatılan Balistik Füze
- SSCB** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- START** : (Strategic Arms Reduction Treaty) Stratejik Silahların İndirimi Antlaşması

GİRİŞ

“Nükleer Silahlanmanın ABD Dış Politikasına Etkileri: Ronald Reagan Dönemi (1981-1989)” konulu tez çalışmasında, Soğuk Savaş döneminde sıkça karşılaşılan nükleer silahlanma olgusunun yanı sıra Ronald Reagan dönemi ile birlikte nükleer silahlanmanın Amerikan dış politikasını nasıl etkilediği incelenmektedir.

Bilim adamlarının yaptığı araştırmalar ve çalışmalar neticesinde, II. Dünya Savaşı sonunda dünya nükleer silahlarla tanışmıştır. ABD bu güce sahip olan ilk devlet olarak 1945 Ağustos’unda Hiroşima ve Nagazaki’ye atom bombaları atmıştır. Böylelikle nükleer silahların dehşet verici gücü ortaya çıkmış, bu tarihten itibaren devletler bu güce sahip olabilmek için birbirleriyle yarışmaya başlamışlardır. Önce savaştan çıkan bir diğer güç olarak 1949 yılında Sovyetler Birliği, ardından İngiltere, Fransa ve Çin nükleer silahlara sahip olan ülkeler olarak ortaya çıkmışlardır. II. Dünya Savaşı sonrasında devletler bu güce sahip olabilmek için çaba sarf etmişlerdir. 1962 yılında yaşanan Küba Füze Krizi ile birlikte nükleer silahlanma yerini nükleer silahsızlanmaya bırakmış, bu amaçla birçok önemli adım atılmıştır. Tezimizi destekler nitelikte olması bakımından ilk bölümde öncelikli olarak nükleer enerjinin ortaya çıkışı, nükleer silah kavramı, Soğuk Savaş dönemi nükleer silahlanma ve sonrasında nükleer silahsızlanmaya giden süreç üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ise ilk olarak, ABD başkanlık sisteminin özellikleri ele alınarak, Ronald Reagan’ın başkanlık sürecindeki dış politika tutum ve davranışlarının daha iyi anlaşılabilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca Ronald Reagan’ın başkan olmadan önceki siyasi kariyerine de yer verilmiştir. Devamında ise Ronald Reagan’ın ilk başkanlık dönemi ve nükleer güce yönelik politikaları ile attığı adımlar incelenmiştir. Tezimizin son bölümünde ise Ronald Reagan’ın ikinci dönem başkanlığı ele alınarak, SSCB ile yapmış olduğu zirve toplantıları ele alınmış bu doğrultuda imzalanan anlaşmalar ve sonuçları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

A. Problem

Nükleer enerjinin keşfi, geride bırakılan yüzyıl süresince yaşanan gelişmeler içerisinde belki de en önemlisi sayılmaktadır. Ülkeler arasında devam eden çatışmalar ve güvenlik endişeleri bu yeni enerji türünün keşfi ile farklı bir boyut kazanmış, devletler güvenlik ve savunma politikalarını bu doğrultuda şekillendirmişlerdir. Bu enerjiye sahip olan ilk devlet olarak ABD, Ronald Reagan'ın iki dönem başkanlığı süresince önemli gelişmeler yaşamıştır. Çalışma bu temel noktadan hareket etmektedir.

B. Amaç

Nükleer silahlar ve gelişimin yanı sıra nükleer silahlanma olgusunun Ronald Reagan dönemi içerisinde ABD dış politikası üzerindeki etkileri incelenecektir. Ayrıca Ronald Reagan'ın konu ile ilgili yapmış olduğu anlaşmalar, başlattığı projeler ve katıldığı zirve toplantıları da ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

C. Önem

ABD, II. Dünya Savaşı'nı nükleer enerjiye başvurarak sonlandırmış ve tüm dünyayı bu yeni enerji türü ile tanıştırmıştır. Bu tarihten itibaren devletler uluslararası alanda prestij sağlama, güç kazanma ve caydırıcı olabilme adına nükleer enerjiye sahip olabilmek için birbirleriyle yarışmışlardır. Bu bağlamda Ronald Reagan dönemi ile birlikte yaşanan gelişmelere değinilecektir.

D. Sınırlamalar

Bu çalışmanın birinci bölümünde nükleer silahların keşfinden, gelişiminden ve yayılmasından bahsedilecektir. Devamında nükleer gücün etkisinin anlaşılacak nükleer silahsızlanmaya giden süreç ele alınarak bu anlamda atılan adımlar

incelenecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde öncelikle ABD'deki başkanlık sistemi ele alınarak Ronald Reagan'ın iki dönem başkanlık süreci incelenecektir.

E. Tanımlar

Tanımlar ile kavramlar çalışmanın içerisinde alana uygun terimlerle açıklanacaktır.

F. Araştırma Modeli

Araştırmamızın temelini oluşturan Ronald Reagan dönemi, uluslararası ortam ve nükleer silahlanmanın ABD dış politikasına etkilerinin detaylı bir şekilde ele alınabilmesi için gerekli literatür taraması yapılarak, birincil kaynaklara ulaşılmaya çalışılacak, yorumlanacak ve imkanlar dahilinde ilgili kurum ve kuruluşlarla bireysel görüşmelerde bulunulacaktır. Elde edilen veriler ışığında Reagan'ın politikaları sonrasındaki gelişmeler incelenecektir.

G. Veriler ve Toplanması

Materyal olarak, konu üzerine literatürdeki bilimsel içerikli kitap/makaleler, dergiler, resmi kurum ve kuruluşların yayınları, internet siteleri, resmi belgeler ile gazete arşivlerinden faydalanılacaktır.

H. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Literatür taramasından sonra elde edilen veriler, analitik ve eleştirel bir yaklaşımla ele alınarak soruna ilişkin saptamalarımızı doğrulayıp doğrulamadığı araştırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NÜKLEER SİLAHLAR

1.1. Nükleer Enerjinin Ortaya Çıkışı

20. yüzyılın en önemli keşiflerinden biri yaklaşık iki bin yıl boyunca tartışmasız kabul gören “her maddenin atom adı verilen ve bölünemeyen parçacıklardan oluştuğu” kuramının yıkılması olmuştur. Geride bırakılan yüzyıl, insanlığın büyük değişimleri, büyük ilerlemeleri, çeşitli bilimsel başarıları yaşadığı bir yüzyıl olmuştur. Yaşanan gelişmeler içerisinde belki de en önemlisi yakın tarihe adını yazdıracak bir enerji türünün, “Nükleer Enerji” nin keşfedilmesidir. İnsanlık için yeni olan bu terim ilk kez II. Dünya Savaşı sırasında duyulmuştur. Bu enerji kaynağı üzerinde yapılan ilk çalışmalar ise 20. yüzyıl başlarına kadar uzanmaktadır.¹

Nükleer enerjinin keşfi ve bu doğrultuda yaşanan teknolojik gelişmeler neticesinde, nükleer enerji üzerine çalışmalar yoğunlaştırılmıştır. Atom ile ilgili yapılan çalışmalar, başlangıçta maddelerin atom denen küçük parçalarını araştırmak ve sahip oldukları özellikleri ortaya çıkarmak amaçlı olmuştur. Yapılan bu araştırmalar ve deneyler, ilk keşif zamanlarında insanlık yararına yapılmış bu buluşun askeri amaçlı kullanılabileceği fikrini akıllara pek getirmese de sonrasında dünya dengelerini altüst edecek bir gücün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ortaya çıkarılan bu olağanüstü güç ile artık insanoğlu, yalnızca şehirleri ve insanları değil, insanlığın bütününe yok edebilme potansiyeline sahip bir enerjiye kavuşmuştur.²

Nükleer enerjinin çıkış noktasına bakıldığında maddenin en küçük yapı taşı olan atomlar karşımıza çıkmaktadır. Atomun çekirdeğini oluşturan nötron ve protonlar ile çekirdek etrafındaki elektronlar üzerinde yapılan bir takım işlemler sonucu bazı tepkimeler ortaya çıkmış, Bu tepkimelerde atomun tam ortasında

¹ Kadir TEMURÇİN-Alpaslan ALİAĞAOĞLU, “Nükleer Enerji ve Tartışmalar Işığında Türkiye’de Nükleer Enerji Gerçeği”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Sayı:1, 2003, s. 26.

² J.G Coffin ve S. Meacham, *Western Civilizations*, USA, W.W. Norton and Company, 2002, p. 17.

bulunan nötron ve protonlardan oluşan atom çekirdeğinin değişikliğe uğradığı gözlemlenmiştir. Böyle bir tepkime sırasında da atom kütlelerinin bir bölümü enerjiye dönüşmüştür ki bu tepkime de nükleer tepkime ya da çekirdeksel tepkime olarak adlandırılmıştır. Nükleer tepkimede açığa çıkan enerji herhangi bir kimyasal tepkimede açığa çıkabilecek olanın milyonlarca katı kadar daha fazla olmakta ve kimyasal tepkimeden farklı olarak bir element başka bir elemente dönüşmüştür.³

İki tür nükleer tepkime vardır. Bunlar atomun çekirdeğinin nötron bombardımanı sonucu parçalanması anlamına gelen fisyon (nükleer çekirdek bölünmesi) ve atomların birleşmesi anlamına gelen füzyon (nükleer çekirdek kaynaşması) dur.⁴ Kısaca açıklamak gerekirse atom çekirdeğinin nötron bombardımanına maruz bırakılması ile ağır bir atom çekirdeğinin bölünmesi ve gerekli şartlar sağlanarak iki hafif atom çekirdeğinin birleşmesi sonucu oluşan reaksiyon, nükleer enerji dediğimiz atom çekirdeği enerjisini ortaya çıkarmaktadır.

Nükleer enerjinin temelini oluşturan, fisyon tepkimesini meydana getiren ve atom çekirdeğinin içinde bulunan parçacıklardan olan “nötron”, James Chadwick⁵ tarafından 1932 yılında keşfedilmiştir. Fisyon enerjisi ile ilgili ilk bilimsel çalışmalar ise Otto Hahn, Lise Meitner, Leo Szilard, Enrico Fermi, Niels Bohr, Fritz Strassman, Albert Einstein gibi bilim adamları tarafından başlatılmıştır.⁶

Çalışmaları yürüten bilim adamları arasından fizik ve kimya profesörü olan Otto Hahn, 1938 yılında yaptığı deneyler ve araştırmalar sonrasında uranyum

³ Vural ALTIN, “Nükleer Silah Nasıl Yapılır?”, Bilim ve Teknik Dergisi, Sayı: 423, 2003, s.46.

⁴ Lawrence FREEDMAN, *The Evolution of Nuclear Strategy*, Palgrave Macmillian, London, 2003, p. 13-14.

⁵ 1891-1974 yılları arasında yaşamış, atom çekirdekleri parçacıklarından nötronu keşfeden ve sonrasında atom çekirdeği ve yapısı üzerine çalışmalar yapan, İngiliz asıllı, Nobel Ödüllü (1935) fizikçi. Bkz; “James Chadwick”, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/physics/laureates/1935/chadwick-bio.html, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

⁶ Gökhan ATMACA-Talha ZAFER, “Yeni Bir Dünya Doğuyor”, *Modern Fiziğe Giriş*, Cilt 1, 2007, s. 15.

atomunu nötronlarla bombalayarak parçalamayı başarmıştır.⁷ Dabağyan, Otto Hahn'ın, "atom bombası" olarak da bilinen bu buluşunun savaş alanlarında bir silah olarak kullanılabileceğini de değerlendirerek bu konudaki çalışmalarını gizli tutmaya çalıştığını belirtmektedir. Yine Dabağyan'a göre, Hahn, Almanya'nın hızla silahlandığı ve dünyanın yeni bir savaşa sürüklendiği bu dönemde, buluşunun Nazi Almanyası'nın elinde ne denli ölümcül olabileceğini göz önünde bulundurarak bu buluşunu herkesten saklamaya çalışmıştır. Ancak Dabağyan, Hahn'ın çalışma arkadaşı olan fizik profesörü Lise Meitner'in bu buluşun sırlarını ABD'deki Columbia Üniversitesi'nde görevli başka bir fizik profesörü olan Leo Szilard'a ulaştırdığını aktarmaktadır.⁸

Mesai arkadaşları sayesinde gizli kalamayan bu buluş, dönemin Amerikan Başkanı Roosevelt'e 1939 yılında Einstein tarafından yazılan bir mektupla ulaştırılmış ve konu ile ilgili çalışmaların yapılabilmesi için mali yardım talebinde bulunulmuştur.⁹ Einstein tarafından yazılan ünlü mektup ise şöyledir:

*"Sayın Başkan, Enrico Fermi ve Leo Szilard'ın çalışmaları uranyumun yakın gelecekte önemli bir enerji kaynağı olabileceğine beni inandırmıştır. Bu buluş çok kudretli bombaların yapımına yol açabilir. ... Nazilerin bu konudaki çalışmaları olduğu hakkında elimde bilgiler var. Amerika onlardan önce davranmak zorundadır. Aksi halde medeniyet yok olacaktır..."*¹⁰

Albert Einstein Başkana gönderdiği bu mektupla kudretli diye tanımladığı gücün önemli bir enerji kaynağı olmasının yanı sıra askeri amaçlı olarak da kullanılabilmesine işaret etmiştir. Nitekim konu ile ilgili girişimler yanıtız

⁷ Nuclear Physics: Father of Fission, *Time*, Ağustos 1968, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,902262,00.html>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

⁸ Levon Panos Dabağyan, *Pearl Harbour'dan Hiroşima'ya (1941-1945)*, Kum Saati Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 291-292.

⁹ Valentina RESHETNİKOVA, "1960'lardan bu yana Nükleer Silahsızlanma Alanında Yaşanan Gelişmeler", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2008, s. 21.

¹⁰ Letter to Franklin D. Roosevelt (1939), <http://us.history.wisc.edu/hist102/pdocs/einstein.pdf>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

kalmamış, Başkan Roosevelt gerekli mali yardımı sağlamak amaçlı bir fon oluşturmuştur. Oluşturulan fon sayesinde 2 milyar dolarlık atom bombası yapma projesi de böylelikle başlatılmıştır.¹¹

1.2. Nükleer Enerjinin Nükleer Silaha Dönüşümü

Bilindiği gibi klasik bir savaşta taraflar ellerindeki askeri kabiliyetleri kullanarak zafere ulaşmayı hedeflerler. Daha çok askeri personel arasındaki çarpışmalara sahne olan I. Dünya Savaşı, geleneksel mantığı yansıtan, dikenli tel, makineli tüfek ve topçu savaşı olmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı ile birlikte savaş mantığı yeni bir döneme girmiştir. Silah teknolojisinde yaşanan gelişmeler, I. Dünya Savaşı sırasında önemli rol oynamayan tanklar ve uçaklar II. Dünya Savaşı'na hakim olmuştur. Nükleer enerji ile ilgili yapılan çalışmaların sonucunun II. Dünya Savaşı yıllarına denk gelmesi keşfedilen bu enerjinin öncelikli olarak bir silah olarak kullanılması fikrini akıllara getirmiştir. Nitekim savaşın sonunda kullanılan atom bombası nükleer çağı başlatmıştır.¹² Atom çekirdeğini parçalayarak elde edilen bu gücün silah olarak kullanılması ise “karşı tarafı yok etmeyi hedeflemek” anlamına gelmektedir.

Nükleer gücün o dönemde Almanya'nın elinde olması tüm ülkeler gibi konu ile ilgili çalışmalar yapan Amerika'da da bazı endişelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çünkü Hitler Almanya'sının savaşı kazanma ve başat güç olma yolunda elinde bulundurduğu nükleer gücü kullanmaktan çekinmeyeceği o yıllarda genel olarak paylaşılan bir kanaatti. Bilim adamlarının Almanya'nın bir atom silahı üretmek için çalışmalar yaptığını, Amerika'nın da buna yanıt olarak konu ile ilgili çalışmalarına hız vermesi gerektiğini savunması neticesinde¹³, savaşı kendi lehine çevirmekte kararlı olan Amerika Birleşik Devletleri çalışmalarını ayrı ayrı sürdüren

¹¹ Deborah D. STINE, “The Manhattan Project, the Apollo Program, and Federal Energy Technology R&D Programs: A Comparative Analysis”, *CRS Report for Congress*, 2009, p. 1.

¹² Joseph S. NYE-David A. WELCH, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, p. 163.

¹³ Deborah D. STINE, “The Manhattan Project, the Apollo Program and Federal Energy Technology R&D Programs: A Comparative Analysis”, *CRS Report for Congress*, 2009, p. 1.

bilim adamlarını projeye sağlanan destek ve oluşturulan çalışma alanları çerçevesinde tek bir çatı altında toplamıştır. Japonların 7 Aralık 1941'deki Pearl Harbour saldırısıyla birlikte ABD, atom bombası çalışmalarına hız kazandırmıştır. Böylelikle, Dünya tarihine “Manhattan Projesi” olarak geçecek çalışma başlatılmıştır.¹⁴

Çalışmanın amacı genel olarak Einstein'in uyarıları ve diğer kaynaklardan elde edilen dönemin Almanya'sının atom üzerinde yapılan çalışmalarının ABD tarafından duyulması sonucunda bunu Almanlardan önce başarmak olarak tanımlanabilir. Projeye biri bayan olmak üzere ABD'nin çeşitli yerlerinden yaşları oldukça genç 43 bilim adamı katılmıştır. Çalışmanın yapıldığı laboratuarda çok sıkı koruma ve denetim altında konu ile ilgili araştırmalar sürdürülmüş hatta Proje üzerine çalışan bilim adamlarının yalnızca kendi aralarında konuşmalarına izin verilmiştir. Daha sonraki yıllarda, bu projeye katılan bilim adamlarının, (projede çalışan 3-4 kişi hariç) proje sürecinde ne için çalıştıklarının, neyi bulmaya uğraştıklarının farkında bile olmadıkları ortaya çıkmıştır.¹⁵

Proje 3 yıl boyunca casusluk ve bilgi sızdırılmasından korkulduğu için büyük bir gizlilik içerisinde yürütülmüştür. Belirlenen amaç doğrultusunda bir taraftan nükleer enerjiyi kullanma yönündeki reaktör çalışmaları Leo Szilard, Enrico Fermi ve diğer bilim adamları tarafından devam ederken, projenin bilimsel sorumlusu olarak da alanında büyük ün yapmış teorik fizikçi Robert J. Oppenheimer laboratuvarın başına getirilmiştir. Oppenheimer' e göre, yapılacak olan bomba insanlık için faydalı olmakla kalmayacak, gelecekteki olası savaşları da engelleyebilecektir.¹⁶ ABD tarafında bu gelişmeler yaşanırken Almanların da bu yöndeki çalışmaları ilerlemekteydi.¹⁷

¹⁴ F. G. GOSLING, *The Manhattan Project Making the Atomic Bomb*, US Department of Energy, http://energy.gov/sites/prod/files/edg/media/The_Manhattan_Project_2010.pdf, (Erişim Tarihi: Nisan 2011), p. 6.

¹⁵ F. G. GOSLING, *a.g.m.*, p. 15-45.

¹⁶ H. A. BETHE, *J. Robert Oppenheimer*, National Academies Press, Washington 1997, p. 187-190.; Erdal KAPSANSEREN, “Cehennem Silahının Doğuşu”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/106899.asp>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

¹⁷ Evren İŞBİLEN, *Nükleer Satranç*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 26.

2 Aralık 1942 yılına gelindiğinde Chicago Üniversitesi Fizik Bölümü Başkanı Arthur H. Compton, Harvard Üniversitesi Başkanı James B. Conant'a "*The Italian Navigator has landed in the new world*"¹⁸ şeklinde şifreli bir mesaj göndermiştir. Bu mesaj Manhattan Projesi'nin başarıya ulaşmış ve tamamlandığını bildirmektedir. Böylelikle, Nükleer silahlar ilk defa II. Dünya savaşı sırasında yaşanan gelişmelerin akabinde Amerika Birleşik Devletleri'nde Manhattan Projesi adı ile bilinen bu program çerçevesinde iki türde üretilmiş,¹⁹ Başkan Roosevelt'in ölümü neticesinde, kullanım onayı dönemin ABD Başkanı Truman tarafından verilmiştir.²⁰

Bunlardan birincisi plütonyumlu atom bombasıdır ve ilk kez Robert Oppenheimer'in başında olduğu ekip tarafından 16 Temmuz 1945 tarihinde *Trinity* adı verilen deneme ile New Mexico eyaletinin Alamogordo kenti yakınlarında patlatılmıştır. Patlama anına tanık olanlar Haziran 1995 tarihinde The Albuquerque Gazetesi'ne verdikleri röportajda bir anda her şeyin gün ışığından daha parlak görüldüğünü, olağanüstü bir toz bulutunun havaya yükseldiğini ve hiç kimsenin neler olduğu hakkında bir fikrinin olmadığını belirtmişlerdir.²¹ Buna karşın , o güne kadar sadece kendilerine söyleneni yapan ve ne amaçla çalıştıklarını dahi tam olarak bilmeyen birçok bilim adamı bu denemeden sonra insanlığın daha önce görmediği bir şeylerin keşfedildiğine tanık olmuşlardır. Patlama anına tanıklık eden Fizikçi Isidor I. Rabi, "*Aniden çok büyük bir ışık parlaması oldu. Püskürdü, saldırdı, tehditkar göründü. Yeni bir şey doğmuştu.*" diyerek patlamanın şiddetini ifade etmiştir.²² Nükleer patlamanın vereceği yıkımın boyutlarını yapılan bu deneme göz önüne sermiştir.

Üretilen ikinci tip, uranyumlu atom bombasıdır ve denemesi bile yapılmadan 6 Ağustos 1945 yılında Japonya'nın Hiroşima kentine atılmıştır. Atılan uranyumlu

¹⁸“İtalyan Gemicisi yeni dünyada karaya çıktı.”, Bkz; Arthur COMPTON, *Atomic Quest: A Personal Narrative*, Oxford University Press, Newyork 1956, s. 144.

¹⁹ Faruk SÖNMEZOĞLU, *Uluslar Arası İlişkiler Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul 2000, s.65.

²⁰ F. G. GOSLING, *a.g.m.*, p. 87.

²¹ “The Nuclear’s Age Blinding Dawn”, *The Albuquerque Journal Special Reprint*, Haziran 1995, p. 4-8.

²² Andrew LANGLEY, *Hiroshima and Nagasaki: Fire from the Sky*, Compass Point Books, Minneapolis, USA, 2006, p. 48.

atom bombası şehrin büyük bir bölümünü yerle bir ederken ilk anda yaklaşık 68.000, kısa süre sonrasında da 200.000 civarında insanın ölümüne sebep olmuştur. Bu tarihten üç gün sonra yani 9 Ağustos 1945'te daha önceden denemesi yapılmış olan plütonyumlu atom bombası Nagasaki'ye atılmış ve Hiroşima'dakine benzer bir yıkım daha gerçekleşmiştir.²³ Gönüllü olarak kurtarma çalışmalarına katılan veya akraba ve dostlarını harabeler içinde arayan bir çok insan farkında olmadan yüksek miktarda radyasyon almışlar, Radyasyondan kaynaklanan ölümler, bombanın patladığı anda meydana gelen şok, ısı ve yıkım etkisiyle gerçekleşen ölümlerden kat kat fazla olmuştur. Bu sonuç; atom bombasının insanlık için ne denli tehlikeli bir silah olduğunu ortaya koymuştur. Atılan iki bombadan sonra ABD Başkanı Harry Truman tarihi bir açıklama yaparak bunun bir atom bombası olduğunu, evrenin temel bir gücünü dizginlemeyi başardıklarını, güneşin enerjisini ürettiği gücü, uzak doğuda savaş çıkaranlara karşı kullandıklarını açıklamıştır.²⁴

II. Dünya savaşının son evresinde Japonya'ya atılan iki atom bombası elde edilen bu silahların tahrip gücünü ortaya koymuş ve o günden itibaren tüm güvenlik parametrelerini değiştirmiştir. Atom bombası sadece yeni bir silah olmaktan öte, askeri ve siyasi gücün de yeni boyutunu oluşturmuştur. Bu durum büyük güçler ile diğer ülkeler arasındaki uçurumun daha da derinleşmesine neden olmuştur.²⁵ Üzerinde çalışmalar yapıldığı dönemde atom bombasının insanlık yararına çeşitli işlerde kullanılması amaçlanırken, zaman içinde, atom bombaları ve silahlarının sayısı, çeşidi arttırılmış, bu durum beraberinde nükleer silahlanma yarışına da neden olmuştur.

Nükleer silahlar icat edildikleri ve kullanıldıkları günden bugüne insanlığın barış ve güvenliğine yönelik bir tehdit oluşturmayı sürdürmektedir. Ülkeler yeni tanıştıkları bu güce sahip olmak için birbirleriyle yarışırken sahip olan ülkeler ise ellerindeki nükleer potansiyeli geliştirme yoluna gitmişlerdir. II. Dünya Savaşı'nın

²³“Atom Bombası Gereksizdi”, *Milliyet Gazetesi*, 06.08.1995, s. 19.

²⁴ Herbert FEIS, *The Atomic Bomb and the End of the World War II*, Princeton University Press, p. 123.

²⁵ “Impact”, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,797661-2,00.html>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

hemen sonuna doğru atom bombasının kullanılması son derece hızlı ve bir o kadar da masraflı bir silahlanma yarışını da başlatmıştır. Dünya yaşanan bu gelişmelerle birlikte yeni bir döneme girmiştir.

1.3. Nükleer Silahlarla Sağlanan Gücün Niteliği

Nükleer güç kavramı genel bir anlam ifade etmekte olup bu anlam içerisinde nükleer enerji ile birlikte nükleer silahları da barındırmaktadır. Nükleer enerji üzerine yapılan tartışmalar genelde ülkelerin kendi iç kamuoylarında bir takım problemler de ele alınarak değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Diğer yandan uluslararası ilişkiler bağlamında asıl hassas konu ise kuşkusuz nükleer silahlardır. Nükleer silahın yüksek boyutlu tahrip edici etkisinin farkına varılması, uluslararası ortamda ilişkilerin değişmesine yol açmıştır. Nükleer silahların sahip olduğu tahrip gücünün caydırıcı etkisi, Soğuk Savaş dönemi içerisinde iki süper gücün karşı karşıya gelmesini engellemiş, beraberinde küresel bir çatışma yaşanmasını da önlemiştir denilebilir.

Soğuk Savaş'ın başlangıcından bu yana uluslararası ilişkiler gündeminden hiç düşmeyen belki de bilinçli olarak düşürülmeyen nükleer silahların, sahip olan veya sahip olmak isteyen devletler tarafından arzu edilen bazı beklentilere tam olarak cevap verdiği söylenemez. Başlangıçta bu silahlara sahip olmayan devletlerin gözünde sahip olanlar çok güçlü bir konumdayken, zaman içerisinde kendi özel koşullarında oluşan bir gerçek ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş esnasında dahi bloklar arasındaki güç dengesi daha çok coğrafi konum, nüfus, teknolojik gelişmişlik, ekonomik güç ve konvansiyonel askeri kuvvetler ile bunları istenilen yere ulaştırabilme yeteneği gibi geleneksel güç unsurlarına dayanmış ve nükleer silahlar sadece karşı tarafın nükleer veya konvansiyonel gücünü dengelemek için elde tutulan bir vasıta görünümüne bürünmüştür.²⁶ Bunun başlıca sebebi nükleer silahların ulaştığı gücün, yaşanmaya devam edilmek istenen bir dünyada kullanım alanının

²⁶ Nazım ALTINTAŞ, "Nükleer Silahlanma ve Türkiye", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Ankara 2000, s.9.

imkan dahilinde olmamasıdır. Konvansiyonel anlam ifade eden güçler için ise kullanım alanı bu süreçte daralmamış aksine genişlemiştir.²⁷

Elbette ki nükleer silahlar, sahip olan devlete bir takım avantajlar sağladığı gibi uluslararası alanda da o devletin söz söyleme hakkını önemli ölçüde arttırmaktadır. Nükleer gücün niteliği ile ilgili bir başka ilgi çekici durum ise bu gücün bölgesel güç dengelerine etkileri ile global dengelere etkilerinin birbirinden farklılık göstermesidir. Soğuk Savaş döneminde oluşturulmuş stratejilerden biri olan caydırıcılık, küresel dengeler söz konusu olduğunda işlevini yürütmüştür ancak bazı bölgesel güç dengelerinde işlevsiz kaldığını söylemek mümkündür. Örneğin, Soğuk Savaş sırasında, Sovyetler Birliği'nin Batı Avrupa'daki NATO ülkelerini işgal etmesi olasılığına karşı ABD, nükleer silah tehdidini kullanmış, böylelikle nükleer silahların caydırıcılığını ve savaş önlemedeki etkisini göstermiştir. Buna karşın ABD, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalini nükleer caydırıcılıkla durduramamıştır.²⁸

Nükleer silah konusunda gerekli olan sadece ekonomik güç veya teknolojik yeterlilik değildir. Bunlardan daha önemli olan bu konuda yapılacak çalışmaların ciddi güvenlik kaygılarını ateşleyecek olması, uluslararası yaptırımların gündeme gelmesi, komşu ülkelerde uyanacak olan kuşku ve güvensizlik ile birlikte oluşacak olan gerginlik ortamıdır. Çünkü nükleer silahlar yıkıcı etkisi ve tahrip gücüyle savunma sistemlerindeki tüm gelişmelere rağmen hiçbir ülkenin karşılaşmak istemeyeceği ölçüde büyük bir tehdittir.

Nükleer silahlar, sadece yıkım gücü veya yaydığı radyasyondan dolayı değil, uzun süreli kalıcı etkileri sebebiyle de çok tehlikeli silah sistemleridir. Öyle ki Kibaroglu bunu, üzerinde son derece ciddi düşünülmesi gereken, hatta mümkün olsa tüm dünyada tümüyle yok edilmesi gereken, fakat bunun da olmasının adeta imkansız olduğu bir silah sistemi olarak açıklamaktadır.²⁹

²⁷ Nazım ALTINTAŞ, *a.g.m.*, s.10.

²⁸ Joseph S. NYE-David A. WELCH, *a.g.e.*, p. 239-240.

²⁹ Mustafa KİBAROĞLU, "Kitle İmha Silahlarının Gelişim Süreci, Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Yapılan Çalışmalar ve Geleceğin Güvenlik Tehditleri", *2023 Dergisi*, 2002, s.7.

1.4. Devletlerin Nükleer Silahlanma Nedenleri

Nükleer gücün etkisinin anlaşılması ile birlikte ABD ve SSCB'nin ardından diğer devletler dünya sahnesinde söz sahibi olabilmek için hızla ve adeta bir yarış havası içinde, bu güce sahip olma çabası içerisine girmişlerdir. Bu dönemde nükleer silaha sahip olunması uluslararası alanda sahip olan güçler açısından karşı karşıya gelinmesi anlamında bir caydırıcılık unsuru teşkil ederken, sahip olmayan güçler açısından ise sahip olanlara karşı bir korku ve tedirginlik oluşturmuştur. Manhattan projesinden sonra dünyadaki ülkeler, atom bombasını elde edebilme mücadelesi içerisine girmişlerdir. 1952 yılında Birleşik Krallık, 1960 yılında Fransa ve 1964 yılında Çin Halk Cumhuriyeti ilk nükleer denemelerini gerçekleştirmişlerdir.³⁰

Ülkeler dış politikalarında, silahlı kuvvetleri dış güvenliğin sağlanmasında bir araç olarak yani güvenlik politikasının bir aracı olarak kullanır. Devletlerin yürüttüğü dış politika uygulamalarının başarısını ekonomik üstünlük kadar askeri kapasite de belirlemektedir. Devletler, ister bölgesel, ister küresel güç olmaya yönelsinler müttefikleri ve hasımları tarafından caydırıcılıkları oranında öneme sahip olmaktadır. Bu çerçevedeki en önemli araçlardan biri de kitle imha silahları olmaktadır. Kitle imha silahları içerisinde de Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombaları ile nükleer silahların etkisinin büyüklüğü anlaşılmıştır.³¹ Bu durum devletlerin nükleer silahlanma arzusunu da beraberinde getirmiştir.

Bir devletin nükleer silahlanmaya gitmesinin ardında pek çok neden olduğu belirtilmektedir. Cengiz Okman, bir devletin nükleer silahlanmaya gitmesinin nedenlerinden ilkinin "*Hükümet politikasının, hayati ulusal değerlerin, mevcut ve potansiyel hasımlara karşı korunması ve geliştirilmesi için uygun, ulusal ve uluslar*

³⁰“Timeline of the Nuclear Age”, <http://www.nuclearfiles.org/menu/timeline/index.htm>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

³¹ Beril DEDEOĞLU, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul 2003, s.193.

arası koşulların yaratılmasını hedef alan parçasıdır.” olarak tanımladığı, ulusal güvenlik olduğunu söylemektedir.³²

Sagan’a göre, devletler kendi ulusal güvenliklerini korumak için rakip herhangi bir devlet karşısında dengeli bir güce sahip olmalıdır. Nükleer caydırıcılığa erişebilmek için de nükleer silahlarını geliştirmek durumundadırlar.³³ Bir anlamda denilebilir ki devletler ulusal güvenlik kaygısıyla nükleer silahlanmaya yönelebilmektedirler.

İkincisi ise devletlerin nükleer silahlara sahip olarak büyük güç statüsü kazandığı, nükleer silahlara sahip olan devletlerin uluslararası alanda yaptırım gücünün kabul gördüğü gerçeğidir. Bu aynı zamanda nükleer silaha sahip devlet için güç ve prestij göstergesidir. Doğal olarak bu durum devlete uluslararası arenada söz hakkı sağlamakta, ve diğer devletler açısından caydırıcı bir kalkan görevi görmektedir. Üçüncü olarak devletlerin sahip olduğu teknolojik imkanlar, onları sahip olunan askeri kaynaklar anlamında, daha fazlasını istemeye sevk etmektedir. Dolayısıyla gelişmiş teknolojiye sahip ülkeler, bu teknolojik imkanlarını, gelişmelere paralel olarak askeri anlamda da kullanmaktadırlar. Denilebilir ki, bir devletin nükleerleşme kararı, sahip olduğu teknolojik imkanlarıyla doğrudan ilişkilidir.³⁴

Sonuç olarak, devletlerin ulusal güvenlik endişeleri, uluslararası platformda bir yer edinme, söz sahibi olma çabası, devletleri nükleer silahlanmaya teşvik etmektedir. Ayrıca nükleer silaha sahip olunması büyük bir caydırıcılık ve korku unsuru olarak algılanmış, ek olarak da prestij ve gücün işareti olmuştur.³⁵

³² Cengiz OKMAN, “Ulusal Güvenlik, Konseptler ve Uygulama”, *M-5 Dergisi*, 1985, s.15

³³ Scott D. SAGAN, “Why do States Build Nuclear Weapons”, *International Security*, Vol: 21, No: 3, 1997, p. 57.

³⁴ Evren İŞBİLEN, a.g.e., s. 54-55.

³⁵ Aslıhan BAŞER, “NPT’ye Rağmen Nükleer Silahlanma”, <http://www.tuicakademi.org/index.php/yazarlar/1/85-aslihan-baser-tum-yazilari/491-nptye-ragmen-nukleer-silahlanma>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

1.5. Soğuk Savaş Döneminde Nükleer Silahlanma

Soğuk Savaş dönemi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeni olarak da adlandırılan, 1945'ten Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılına kadar olan süreci kapsayan dönemdir. Bu dönemde her iki kutup da birbirlerini çevreleme politikası izlemiş her iki blok da kendi oluşumlarını sağlam ve güçlü tutmak için sürekli bir çaba içerisinde bulunmuştur. Güvenlik ve savunmalarını yalnız başlarına sağlayamayan ülkeler ise bu iki bloktan birine dahil olmak suretiyle güvenliklerini sağlama yoluna gitmişlerdir.³⁶ Soğuk Savaş döneminin iki süper gücü olan ABD ve SSCB arasındaki ilişkilerde süreç içerisinde zaman zaman yumuşama dönemleri yaşansa da dönemin geneli itibariyle ilişkilerde gergin bir havanın hakim olduğu kabul edilebilir. Taraflar arasındaki ilişkinin hakim özelliğinin karşılıklı güç elde etme yarışı ve etkinlik sağlama mücadelesi olduğu görülmektedir.³⁷ Doğu ve Batı bloklarından oluşan bu iki kutuplu sistemde ABD, Batı Bloğunun liderliğini üstlenirken; SSCB ise Doğu Bloğunun önderliğini yapmış ve bloklar arasındaki güç mücadelesi siyasi, askeri, ekonomik alanlar başta olmak üzere her alanı kapsayacak şekilde genişlemiştir. İki bloğun da liderleri, kapasite ve güç dengelerini arttırarak güç dengesini sağlamış, her alanda birbirlerine karşı çevreleme ve denge politikaları uygulamışlardır.³⁸ Ancak tüm bu yoğunluğa rağmen taraflar birbirleriyle sıcak çatışmaya girmemişler ve bu da dönemin adının Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

1945-1991 yılları arasında, Soğuk Savaş döneminin uluslararası ilişkileri belirleyen kuşkusuz en önemli unsuru nükleer silahlar ve onların yarattığı dehşet dengesi olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ortam çok büyük değişikliklere sahne olmuş, bu değişiklikler birbirini doğrudan etkileyen, siyasi,

³⁶ Hikmet ERDOĞDU, *Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı*, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004, s.69.

³⁷ Haluk ÜLMAN, "Dünya Nereye Gidiyor?", *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, Derleyen: Sebahattin Sen, Bağlam Yayıncılık, İstanbul,1994, s. 31.

³⁸ Bilgehan EMEKLİER, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi", http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=698:souk-sava-sonras-uluslararası-sistemin-analizi&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

askeri ve ekonomik alanlarda gerçekleşmiştir.³⁹ Savaşın hemen sonunda ABD ve SSCB birbirlerine karşı her alanda üstünlük sağlama çabasına girmişlerdir. Avrupa ülkeleri ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik ve sosyal yönden yeniden yapılanmaya başlarken, bir güç merkezi olarak uluslararası politika alanından çekilmiştir. Böylece dünya yaklaşık kırk beş yıl boyunca keskin çizgilerle ABD ve SSCB etrafında iki kutuplu bir görünüme kavuşmuştur.⁴⁰

Oluşan bu iki kutuplu sistemin yapısal özelliklerini Sönmezoğlu; “Avrupa merkezli olmasından ziyade küresel bir niteliğe bürünmesi sürekli nitelikteki çıkarılara dayalı ve ideolojik uzantıları olan blokların kurulması uluslararası aktörlerin genelde sadece bloklar içerisinde yer alan ve almayan devletlerle blok örgütleri ve BM olarak anılması ve yine bu aktörlerin birbirlerine olan karşılıklı bağımlılıklarını aralarındaki siyasal ilişkileri belirleyebilecek ölçüde artmış olması”⁴¹ şeklinde betimlemiştir.

Savaşın ertesinde oluşan iki kutuplu dünya düzeninin iki süper gücü olan ABD ve SSCB’yi bu konuma getiren öncelikle sahip oldukları askeri güç olmuştur. Ancak askeri kapasite unsurları içinde tarafların birbirleriyle doğrudan savaşmasını engelleyici en önemli faktörün kitle imha silahları özellikle de nükleer silahlar olduğu söylenebilir. Bu dönemde ABD ve SSCB, uzun bir silahlanma yarışı içerisinde nükleer ve konvansiyonel silahlarında ciddi bir yapılanmaya gitmişlerdir.⁴² Nükleer silahların ilk ve son kez ABD tarafından saldırı amaçlı kullanılması ve bu silahların sadece ABD’nin elinde bulunması nedenleriyle, rekabetin ilk dönemlerinde SSCB karşısında bir Amerikan üstünlüğü olduğunu söylemek mümkündür. Soğuk Savaş’ın ilk yıllarında nükleer silahlar konusunda bir adım geride bulunan SSCB,

³⁹Atay AKDEVELİOĞLU-Ömer KÜRKÇÜOĞLU, “1945-1960 Batı Bloku Ekseninde Türkiye”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt:1, Derleyen: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.480.

⁴⁰Oral SANDER, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitapevi, Ankara 2003, s.201.

⁴¹Faruk SÖNMEZOĞLU, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitapevi, İstanbul 2000, s.676.

⁴²Rebecca JOHNSON, “Post-Cold War Security: The Lost Opportunities”, <http://unidir.ch/pdf/articles/pdf-art257.pdf>, p. 6. (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

güvenlik endişeleri ve rakibinin gücünü dengeleme kaygıları yüzünden bu dönemde nükleer silah konusundaki çalışmalarına hız vermiştir.

Dönem boyunca uluslararası gündemin en belirgin konusu nükleer yok oluş tehdidi olmuştur. Taraflar karşılıklı mahvolma anlamına gelecek bir hamle yapmaktan kaçınarak sürdürdükleri ilişkilerinde sık sık bu silahları kullanma tehdidinde bulunmuş ancak bu tehditler diplomatik avantaj kazanmak için başvurulan bir tür blöf olmaktan öteye gitmemiştir.⁴³ Nükleer caydırıcılık stratejisi, Soğuk Savaş dönemi boyunca gelişmiş ve nükleer cephaneliklerin sayısı, çeşit, verimlilik ve ulaştırma metotlarında değişimine neden olmuştur.⁴⁴ Nükleer silahların yayılmaları, uluslararası ortamda ve buldukları bölgelerde varolan sorunların daha zor çözüme ulaştırılmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu bir dünya düzeni hakim olmuş, devam eden gerginliklere ve silahlanma yarışına rağmen iki süper güç arasında herhangi bir sıcak temas yaşanmamıştır. Uluslararası sistemde güvenlik kavramı bu iki gücün arasında yaşanan dehşet dengesi ekseninde şekillenmiş, Doğu ve Batı Bloklarında yer alan ülkelerin uluslararası alandaki hareketlerini yönlendirmiştir. Dönem içerisinde nükleer silahlar doğrudan savaş kazanma avantajı için değil caydırmak, ikna etmek ve zorlamak için kullanılmışlardır ve nükleer silahlar ABD'nin liderliğindeki Batı bloğu ve SSCB'nin liderliğindeki Doğu blokları arasındaki rekabetin belirleyici unsuru olmuşlardır.⁴⁵

1.5.1. ABD'nin Nükleer Üstünlük Dönemi

Teknik gelişmeler özellikle de silah teknolojisindeki yenilikler çok eski dönemlerden beri insan toplulukları ve devletler arasındaki mücadeleleri belirgin biçimde etkilemiştir. Fakat bunlardan hiçbirisinin etkisi nükleer silahların ki kadar

⁴³Evren İŞBİLEN, *a.g.e.*, s. 35.

⁴⁴"Nuclear

Deterrence", http://americanhistory.si.edu/subs/history/timeline/different/nuclear_deterrence.html, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

⁴⁵Samuel BLACK, "The Changing Political Utility of Nuclear Weapons, Nuclear Threats from 1970 to 2010", *Stimson*, p. 1.

büyük olmamıştır. Şüphesiz ki nükleer silahlar söz konusu olduğunda akla gelen ilk ülke ABD'dir. Bilindiği gibi, ABD gerek nükleer faaliyetleri ile gerekse tüm dünyadaki nükleer çalışmaların kontrol edilmesi konusunda uluslararası alanda ön plana çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle dünyadaki ilk nükleer çalışmalardan başlayarak günümüze kadar geçen süre zarfında ABD'nin nükleer faaliyetleri diğer ülkelerinkinden hep bir adım önde gitmiştir. II. Dünya Savaşı sonunda sadece iki defa kullanılmasına rağmen doğurduğu sonuçlar açısından büyük bir korku yaratan bu silah o günden bugüne uluslararası politika alanında özellikle caydırıcı etkisiyle birincil önemini korumuştur.

Soğuk Savaş döneminde kutuplar arasındaki ideolojik farklılık ve karşılıklı güvensizlik silahlanmayı da beraberinde getirmiştir. Bu silahlanmanın asıl sebebi olarak uluslararası ortamın gerginliği belirleyici bir sebep olarak tanımlanabilir. Taraflardan birinin silahlanmaya başlamasıyla harekete geçen süreç bundan sonra her iki taraf da “*silahlanıyoruz çünkü onlar silahlanıyor*” gerekçesini öne sürerek silahlanma yarışını hızlandırmış, muhtemel bir çatışmaya doğru tırmanışı sürdürmüştür.⁴⁶

ABD'nin nükleer silahları tekeline alma çalışmaları II. Dünya Savaşı yıllarına kadar uzanmaktadır. Oester'e göre, 1945'ten 1949'a kadar devam eden sürede ABD nükleer tekele sahip olduğu halde bu silahları dönemin diğer gücü olan Sovyetlere karşı kullanma yoluna gitmemiştir. O'na göre ABD'nin bu tutumunun nedenlerinin stratejik ve teknolojik düzeyde aranması gerekmektedir.⁴⁷ 1945 ve 1949 yılları arasındaki 4 yıllık süre zarfında ABD'nin nükleer silah tekeline elinde tutmasına rağmen nükleer imkan ve kabiliyetleri bakımından son derece kısıtlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin, ABD'nin 1945'te sahip olduğu atom bombası sayısı yalnızca ikidir. Bu sayı 1946'da dokuz, 1947 de on üç ve 1948 de ise elliye ulaşmıştır. Ancak Karaosmanoğlu'nun belirttiğine göre, ABD bombaların hiçbirini monte edilmiş şekilde muhafaza edememiştir. Çünkü ABD'nin bombaların

⁴⁶James E. DOUGHERTY- Robert L. PFALTZGRAFF, *Contending Theories of International Relations*, J.B. Lippincot Company, New York, 1971, p. 271-273.

⁴⁷George H. Quester, *Nuclear Diplomacy* The Dunellen Company, Newyork,1970, p. 1-7.

her birinin monte edilmesi için otuz dokuz teknisyene ve iki günlük mesaiye ihtiyacı vardı.⁴⁸ 1948 yılı boyunca Truman yönetimi Sovyetlerin gittikçe güçlenmesine bir cevap olarak nükleer silahlarını geliştirmeye yönelmiş, sahip olduğu nükleer silah sayısını 1949 yılında 250'ye, 1950'de ise 450'ye çıkarmayı hedeflemiştir.⁴⁹ Acar, 1945 yılında Hiroşima'ya atılan atom bombasının Truman yönetimindeki askeri uzmanların geleneksel stratejik düşüncelerini tamamen değiştirdiğini belirtmektedir. Bu uzmanlara göre atom bombası savaşın doğasını tamamen değiştirmiş, artık cephe savaşlarının hemen hiçbir önemi kalmamıştır.⁵⁰

Amerikan nükleer teknolojisi, II. Dünya Savaşı'nda yaşadığı tecrübelerin hemen ardından daha karmaşık ancak daha hafif, daha güçlü ve de daha etkili silahların yapım çalışmalarına başlamıştır. ABD bu dönemde, nükleer silah cephaneliği stokunu arttırırken bir taraftan da daha yıkıcı özelliklere sahip başka bir nükleer silah tipi üzerinde çalışmıştır. Süreç içerisinde her iki başat güç için de nükleer silah teknolojilerini geliştirme çabaları başlamıştır. Nitekim ABD, Başkan Truman'ın onayı ile *Fat Man* ile *Little Boy*⁵¹ geliştirilmeye başlanmış ve sonuç itibari ile çok geçmeden hidrojen bombasını⁵² da bularak nükleer silah yapım aşamasında daha üst bir aşamaya gelinmiştir. Bu gelişmeler sürecinde diğer devletler de atom bombası deney ve elde etme yarışına girmişlerdir. Yeni yaratılan teknolojiyi yalnız kendi elinde tutmak isteyen ABD, 1946'da bu konuda bir adım atarak nükleer silahların BM tarafından denetlenmesini öngören Baruch Planı'nı⁵³ öne sürmüştür.⁵⁴ ABD, nükleer teknoloji gibi hayati öneme sahip bir konuda diğer ülkelerden avantajlı

⁴⁸Ali L. KARAOSMANOĞLU, "Nükleer Stratejinin İlk On Yılı", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5526.pdf>, (Erişim Tarihi: Mart 2011), s.332.

⁴⁹Robin F. LAIRD, *The Soviet Union, the West, and the Nuclear Arms Race*, New York University Press, New York 1986, p. 50.

⁵⁰Cemal ACAR, *Soğuk Savaş Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*, Ötüken, İstanbul 2007, s.179.

⁵¹Japonya'nın şehirlerine (Hiroşima ve Nagazaki) atılan bombaların isimleri. Bkz; Norris, RS., "Atom Bombs: The Top Secret Inside Story of Little Boy and Fat Man", *Bulletin of Atomic Scientists*, Nov-Dec, 2004, p. 74-75.

⁵²ABD tarafından Ekim 1952 yılında bulunmuştur. İlk hidrojen bombasını 1 Kasım 1952'de denemiştir. Marshall adalarında denenen cihazın Nagazaki'deki patlamanın 500 katı daha güçlü olduğu anlaşılmıştır. Bkz; "Hydrogen Bomb", <http://www.globalsecurity.org/wmd/intro/h-bomb.htm>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

⁵³ABD tarafından BM'ye sunulan atom enerjisinin yayılması ve atom silahının kontrolü ile ilgili tekliftir. Plan öncelikle atom enerjisi üzerinde etkili bir denetimin kurulmasını, sonra da nükleer stokların yok edilmesini öngörüyordu. Bkz; "The Baruch Plan", US Atomic Energy Commission, <http://streitcouncil.org/uploads/PDF/The%20Baruch%20Plan.pdf>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

⁵⁴Joseph S. NYE-David A. Welch, *a.g.e.*, p. 200-201.

konuma geçmek istemiş, bu yüzden nükleer alandaki çalışmalarına yoğunluk vermiştir.

ABD'nin bu dönemde nükleer silahlara savunma konseptinde fazlaca önem vermesinin bir sebebi de ekonomiktir. Çok büyük insan kaynaklarıyla desteklenen ve Avrasya'nın en güçlü kara ordusu olan Kızıl Ordu'yu dengelemek için ABD'nin aynı büyüklükte bir orduyu Avrupa'nın müttefik ülkelerinde konuşlandırması gerekirdi. Oysa bu kadar büyüklükte bir kuvveti anayurttan uzak bir pozisyonda tutmanın mali yükünü ABD ekonomisi kaldıramazdı. Üstelik barış döneminin kamuoyu beklentisi de silahsızlanma ve savunma bütçesinin azaltılması olunca söz konusu politikayı uygulamak oldukça zor gözükmekteydi. Sonuçta Amerikalı stratejistler minimum maliyetle maksimum güvenliği sağlayacağı ümidiyle nükleer silahlara dayanma politikasını seçmişlerdir.⁵⁵

ABD 1945'te atom bombasını bulmasıyla SSCB'ye karşı bir üstünlük elde etmiş ancak Sovyetler Birliği'nin 1949 yılı Eylül ayında ilk atom bombası denemesini yapmasıyla ABD'nin nükleer anlamda üstün olduğu dönem sona ermiştir. SSCB'nin ilk nükleer testini başarıyla gerçekleştirmesi üzerine SSCB dağılına kadar devam edecek olan nükleer rekabet de başlamıştır. Yaşanan bu gelişme batı dünyası ve özellikle ABD için bir sürpriz olmuş ve uluslararası alanda ABD'nin nükleer üstünlüğünün kırılmasıyla artık dönemin iki süper gücü daha güçlü konuma geçebilmek amacıyla birbirleriyle rekabet eder hale gelmişlerdir.

1.5.2. SSCB'nin İlk Nükleer Denemesi

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından SSCB ekonomi, siyasi ve askeri alanlarda büyük bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Yaşanan savaşta Sovyet ekonomisi, büyük hasar gördüğünden, öncelikli olarak bu alanda yapılanmaya gidilmiştir.

⁵⁵Evren İŞBİLEN, *a.g.e.*, s.40-41.

Dış politikadaki değişikliklere gelince ise bu politikayı belirleyen etkenlerin birincisi ve en önemli olanı hiç kuşkusuz ABD'nin atom bombasına sahip olmasıydı. Amerika Birleşik Devletleri'nin sahip olduğu silahı Japonlara karşı kullanmış olması SSCB'de büyük tepki yaratmıştır. Onlara göre, çölde yapılan nükleer deneme ile daha yeni keşfedilmiş bir gerçek silahın kullanımı bambaşka şeylerdi. Hiroşima'nın nasıl tahrip olduğunu öğrendikten sonra Stalin, “*Savaş barbarlık ama atom bombası kullanmak süper barbarlık*”⁵⁶ demiştir.

Amerika, bu buluşu sayesinde savaş alanında ordu konuşlandırmayı gerektirmeyen bir askeri güç elde etmiştir. SSCB atom bombasını, savaşı kısaltan bir etken olarak görmenin yanında, ABD'nin sahip olduğu bu güç sayesinde savaş sonrası istediği tavizi alabileceğini düşünüyordu. Bu nedenle savaşta ekonomisi ağır hasara uğramış, ordusu büyük kayıplar vermiş SSCB'nin savaş sonrasındaki kaygılarının çoğu güvenlik ile ilgili olmuştur. Ancak 1945'ten 1949 yılına kadar devam eden süreçte ABD elindeki güce rağmen bunu Sovyetlere karşı kullanma yoluna gitmemiştir. ABD'nin sahip olduğu atom bombası sayısının sınırlı olması ayrıca üretiminin oldukça maliyetli ve zaman alıcı bir süreç olması bunda en büyük etken olmuştur.⁵⁷ SSCB bu dönem içerisinde ABD'nin nükleer tehdidinden kurtularak, siyasi-askeri girişimlerini rahatça sürdürmeyi hedefleyerek, atom bombası elde etme çalışmalarına hız kazandırmıştır.

1947 yılı sonunda dönemin Savunma Bakanı James Forrestal; “*Dünyadan daha fazla üretebildiğimiz, denizleri denetim altına alabildiğimiz ve iç kısımları atom bombası ile vurabildiğimiz sürece*”⁵⁸ diyordu ancak ABD'li uzmanların da tahmin ettiği gibi SSCB'nin eninde sonunda kendi nükleer silahına sahip olacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Harry Truman, 23 Eylül 1949'da Sovyetler Birliği'nin birkaç hafta önce gizlice nükleer silah denemesi yaptığını, yapılan testin kuzeydoğu Kazakistan'da

⁵⁶John L. GADDIS, *Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 32.

⁵⁷Ali L. KARAOSMANOĞLU, *a.g.m.*, s. 334.

⁵⁸John L. GADDIS, *a.g.e.*, s. 39.

meydana geldiğini manşetlere taşımıştır. Yapılan bu testin ABD tarafından nasıl öğrenildiğine dair ise herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.⁵⁹

Sovyetler Birliği, nükleer anlamda yaşadığı güvenlik kaygısını yaptığı çalışmalar neticesinde ancak 1949'da giderebilmiş, Sovyet resmi haber ajansı TASS, SSCB'nin 29 Ağustos'ta başarılı bir atom bombası denemesi gerçekleştirdiğini tüm dünyaya duyurmuştur.⁶⁰ SSCB'nin *Semipalatinsk*⁶¹ üssünde ilk başarılı nükleer deneyini gerçekleştirmesi ile ABD'nin nükleer silaha sahip olan tek devlet dönemi beklenenden daha erken olarak sona ermiştir. Gaddis'e göre, beklenmedik bu gelişme Amerikalılar için endişe verici olmuştur. Atom tekeli olmaksızın Truman yönetimi konvansiyonel güçlerini arttırmayı düşünmek zorunda kalacak, hatta bazılarını sürekli olarak Avrupa'da konuşlandıracaktı. SSCB üzerinde üstünlüğünü muhafaza etmek isterse de ya daha fazla atom bombası yapması gerekecekti ya da Hiroşima ve Nagazaki'yi mahveden silahlardan daha güçlü olan yeni bir bomba üzerinde çalışmalara başlayacaktı.⁶² Sovyetlerin bu konuda kaydettiği ilerlemeler ABD'yi bazı stratejik sorunlarla da karşı karşıya bırakıyordu. Artık SSCB'den gelecek olası bir saldırıya karşı nükleer silahlara başvurup vurmamak sadece ABD'nin kararına bağlı olmaktan çıkıyordu.

Yaşanan bu gelişmeler, o dönemde “*süper bomba*” olarak nitelendirilen bugünün terminolojisiyle, termonükleer veya “*hidrojen*” bombası olarak adlandırılan, atom bombasından en az bin kat daha güçlü olan bombanın yapılması sürecini başlatmış oluyordu. Dünya, tarihin gördüğü en yıkıcı savaşlardan biri olan II. Dünya Savaşı'nı geride bırakırken, uluslararası yapının değiştiği yeni bir döneme başlıyordu. ABD'nin 1945-1949 yılları arasında sürdürdüğü nükleer üstünlüğü sona

⁵⁹William BURR, “U.S. Intelligence and the Detection of the First Soviet Nuclear Test, September 1949”, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/nukevault/ebb286/>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

⁶⁰Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası 1919-1980*, Cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 499-500.

⁶¹Semipalatinsk, Kazakistan: II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği için nükleer silah test merkezi olan, ülkenin kuzeydoğusundaki 19.000 kilometrekarelik bir bölgedir. SSCB, 1949-1989 dönemi boyunca bölgede 460 nükleer silah testi gerçekleştirmiştir. Bkz; “The Semipalatinsk Test Site, Kazakistan”, <http://www-ns.iaea.org/appraisals/semipalatinsk.asp>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

⁶²John L. GADDIS, *a.g.e.*, s. 40.

eriyor ve dönemin iki süper gücü arasında uzun bir süre devam edecek olan yoğun bir rekabet, askeri, siyasi ve de ideolojik alanda başlamış oluyordu.⁶³

1.5.3. Nükleer Silahlanma Yarışı

II. Dünya Savaşı tarihin gördüğü en yıkıcı savaşlardan biri olmuştur. Tam bir “Dünya Savaşı” olan II. Dünya Savaşı’nın etkilerini hissetmeyen hiçbir ülke ve toplum kalmamıştır. Ülkeler yanmış, yıkılmış, milyonlarca insan ölmüş, milyonlarcası hastalık, açlık ve sefaletle yaşamak durumunda kalmıştır. Yaşanan bu zor süreçten sonra dünyanın ve insanlığın barışa hemen kavuşabilmesi mümkün olmamıştır. Uluslararası mücadeleler, büyük devletlerin çatışması ve mahalli savaşlar insanlığı zaman zaman üçüncü bir dünya savaşının eşiğine kadar getirmiş ancak yeni bir sıcak savaş patlak vermediği gibi uluslararası anlamda topyekün bir barış da sağlanamamıştır.⁶⁴ 1945'te Amerika Birleşik Devletleri’nin nükleer silahları geliştirmesinin ve 1949'da Sovyetler Birliği’nin ilk nükleer denemeleri yapmasının ardından dönemin iki başat gücü arasında hızlı bir silahlanma yarışı başlamıştır.⁶⁵

1949 yılından itibaren ABD nükleer üstünlüğünü kaybetmiş olmasına rağmen bu tarihten sonra nükleer silahlar konusunda çalışmalarına hız kesmeden devam etmiştir. Dolayısıyla bu durum dönemin iki süper gücü arasında silahlanma yarışını da arttırmıştır. ABD ve SSCB arasında nükleer silahları geliştirmeye yönelik başlayan yarışta çok geçmeden ABD tarafından hidrojen bombasının bulunması ve Ekim 1952 tarihinde ilk hidrojen bombasının denenmesiyle ABD tekrar öne geçmiştir. ABD böylelikle SSCB’ye karşı bir üstünlük elde etmiş olmakla beraber daha atom bombası denemesini yeni yapan SSCB’nin bu silaha sahip olacak kapasiteye erişmesinin yıllar sonra mümkün olabileceğini düşünmüştür.⁶⁶ Ancak hiç de tahmin edildiği gibi olmamış, ABD’nin ilk hidrojen bombası denemesinden

⁶³ Fahir ARMAOĞLU, *Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2009, s. 512-513.; John L. GADDIS, *a.g.e.*, s. 40-43.

⁶⁴ Fahir ARMAOĞLU, *Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınevi, İstanbul 1995, s.419.

⁶⁵ Mustafa KİBAROĞLU, *a.g.m.*, s. 3.

⁶⁶ Cemal ACAR, *a.g.e.*, s. 181.

sadece 10 ay sonra Ağustos 1953'te bu kez aynı denemeyi Sovyetler gerçekleştirerek bütün dünyayı şaşkınlık içinde bırakmışlardır.⁶⁷ Böylelikle Sovyetler Birliği, ABD karşısında nükleer gücünü dengelemeyi başarabildiğini tüm dünyaya ilan ediyordu.

Nükleer silahların bulunduğu ilk yıllarda bu silahları hedefe ulaştırmakta kullanılan gönderme araçlarının başında uçaklar gelmekteydi. Daha kıtalararası füzeler kullanımda olmadığı için sadece orta menzilli füzeler bulunmaktaydı ve bu da iki kutup lideri olan ABD ve SSCB'nin bu füzelerle karşı tarafın topraklarını vuramaması anlamına geliyordu. O dönemde uçaklar bir ülkeden kalkıp hedefe giderken başka bir ülkede yakıt ikmali ve bakım yaptırabildikleri oranda uzun menzili sayılabilirlerdi. Hem ABD'nin elinde bulunan B-29⁶⁸ ları hem de Sovyetler Birliği'nin elinde bulunan Tu-4⁶⁹ leri ancak bir dost ülkede yakıt ikmali yapabildikleri takdirde bombaları birbirlerinin topraklarına atarak geri dönebilme imkanına sahiptiler ve ABD'nin SSCB'yi çevreleme politikası çerçevesinde ABD Sovyetler Birliği'nin çevresinde birçok askeri müttefike sahipti.⁷⁰ Bu açıdan bakıldığında, 1945 yılında atom bombasını kullanarak SSCB karşısında üstünlük sağlayan ABD, SSCB'nin de aynı teknolojiye ulaşması ile bu üstünlüğünü kaybetmiştir. Ancak bu silahlarla karşı tarafın topraklarını vurabilme teknolojisine sahip olma açısından ABD'nin 1957 yılına kadar üstün olduğunu söylemek mümkündür.

Sovyetler Birliği'nin o dönemde sahip olduğu konvansiyonel güç ve Avrupa'da müttefikleri olması ABD için, Avrupa'da çıkabilecek bir savaşta nükleer silahla müdahale etmenin olabilirliğini de beraberinde getiriyordu. Bu nedenle ABD, 50'li yılların ortalarından itibaren Avrupa'ya orta menzilli taktik nükleer füze

⁶⁷“Hidrojen Bombası”, *Milliyet Gazetesi*, 28.01.1955, s. 4.

⁶⁸ B-29 lar Hiroşima ve Nagasaki'ye atom bombasını taşıyan uçaklardır. En ünlü B-29 *Enola Gay* ilk atom bombası olan *Little Boy* u Hiroşima'ya 6 Ağustos 1945'de , ikinci B-29 *Bockscar*, ikinci bomba *Fat Man*'i Nagasaki'ye üç gün sonra atmıştır. Bkz; “Boeing B-20 Superfortress”, <http://www.nationalmuseum.af.mil/factsheets/factsheet.asp?id=527>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

⁶⁹ Sovyet Hava Kuvvetleri'ne 1940 sonları ile 1960 ortaları arasında hizmet vermiş, piston motorlu stratejik bombardıman uçağı. ABD yapımı Boeing B-29 Superfortress uçağının ters mühendislikle geliştirilmiş bir kopyasıdır.Bkz; “Soviet Union Impounds and Copies B-29”, <http://www.nationalmuseum.af.mil/factsheets/factsheet.asp?id=1852>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

⁷⁰ Faruk SÖNMEZOĞLU, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitapevi, İstanbul, 2000, s.406-407.

yerleştirmeye başlamış gerek bu füzeler gerek nükleer başlık gerekse bunların taşıyıcıları olan bombardıman uçaklarının sayısı açısından ABD bir dönem vurucu güçteki üstünlüğünü muhafaza etmiştir.⁷¹

ABD'nin üstünlüğü, Sovyetler Birliği'nin ilk kıtalararası balistik füze denemesini gerçekleştirmesi ve aynı yıl 4 Ekim 1957 günü *Sputnik* adlı ilk insansız uzay aracını fırlatması neticesinde değişmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin askeri roketler geliştirmek için sürdürdüğü çalışmaların sonuçları artık iyice görünür hale gelmiştir. Burada uydunun uzaya fırlatılıp dünya yörüngesine oturtulmasından daha önemli olan, o dönemde bu uyduyu uzaya götürebilecek güçte bir füzenin yapılmış olmasıydı. Bunun anlamı şuydu; Sovyetler Birliği, artık uzun menzilli füze yapabilme teknolojisine ulaşmıştı ve bu füzelere nükleer başlıklar yerleştirebilirdi. Kısacası Sovyetler stratejik bir üstünlük elde etmişlerdi. Oysa ki o güne kadar bu stratejik üstünlük uzun menzilli bombardıman uçaklarına sahip olması dolayısıyla Amerikalıların elinde bulunuyordu. Şüphesiz füzeler uzun menzilli uçaklardan daha büyük bir üstünlüğü ifade ediyordu. Çünkü bir kıtalararası balistik füzenin hedefine varması 30 dakikayı aşmazken aynı mesafeyi ağır bombardıman uçaklarının kat etmesi saatler alabiliyordu ve bu uçakların bir yerde mola verip benzin ikmali yapması gerekiyordu.⁷²

Nükleer rekabette SSCB'nin ABD'den önce ve daha fazla sayıda kıtalararası balistik füze üretimi onu ABD karşısında bir adım öne geçirmiştir. 1960 yılı itibariyle bir kıyaslama yapmak gerekirse bu dönemde Sovyetler Birliği'nin 35 kıtalararası füzesine karşılık ABD sadece 18 füzeye sahiptir.⁷³ SSCB'nin sahip olduğu füze sayısı ve nükleer teknolojisinin ABD ile yarışır konuma gelmesi iki ülke arasındaki iplerin iyice gerilmesine neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin buluşuyla nükleer silahlar ile ilgili olarak bir adım daha öne geçilmiş, kullanımı kolaylaşmıştır.. II. Dünya savaşında iki kez kullanılan ve zararlı etkilerinin yanında diplomatik pazarlıkların da en önemli unsuru olmaya aday olan nükleer silahlar, bu dönem

⁷¹ Cemal ACAR, *a.g.e.*, s.182.

⁷² Faruk SÖNMEZOĞLU, *Dış Politika Analizi*, *a.g.e.*, 407-408.

⁷³ Cemal ACAR, *a.g.e.*, s.184.

içerinde hemen edinilmesi gereken bir araç olarak görülmüştür ki kısa bir süre içerisinde bu güce sahip olan ülkeler arasına yenileri eklenmiştir. ABD ve SSCB arasındaki nükleer silahlanma yarışı “*Dehşet Dengesi*”⁷⁴ olarak tanımlanan bir süreci de beraberinde getirmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu sistem içerisinde istikrarı, nükleer silahlarla çatışma olasılığının verdiği korkunun sağladığı ifade edilebilir. Bir nükleer savaş çıktığı takdirde ABD ve SSCB’nin sahip olduğu binlerce nükleer başlığın kullanılması durumunda kazanan tarafın olmayacağı ve tüm dünya milletlerinin yok olabileceği gerçeğinin karşısında iki ülke birbirlerine yönelik saldırılardan caymışlardır. ABD ve SSCB’nin karşı karşıya gelmelerini ya da gelseler dahi sonunda geri adım atmalarını sağlayacak unsur, her iki tarafında silahlanma yarışı sonucu binlerce nükleer silahını ateşlemeye hazır hale getirecek teknolojiye ulaşmış olmalarıdır.⁷⁵

İki ülke arasında Soğuk Savaş dönemi içerisinde yaşanan bu silahlanma yarışı neticesinde nükleer silah teknolojisinde hızlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Bu gelişmeler karşısında ise tüm dünya, her an bir yok olma potansiyeli ile karşı karşıya olunan bir sürece girmiştir.

1.5.4. Tehlikeli Dönemeç: Küba Füze Krizi

Soğuk Savaş döneminin iki başat gücü SSCB ve ABD’nin nükleer teknolojinin keşfi ile başlayan üstünlük yarışı, 1962 yılının Ekim ayında iki devleti ilk kez doğrudan karşı karşıya getirmiştir. Dünya ilk kez nükleer güce sahip iki ülkenin karşı karşıya gelişine seyirci kalmıştır. Yaşanan kriz süresince herkes yeryüzündeki canlıların geleceğinin, iki önderin, ne kadar sağduyulu olurlarsa olsun

⁷⁴Dehşet Dengesi kavramı, ABD ile SSCB arasında silahlanma yarışını ifade eden bir sözcüktür. İki kutuplu dünya düzeni içerisinde taraflardan herhangi birinin nükleer silaha başvurması halinde diğerinin de karşılık vereceği ve dünyanın yok olacağı tezine dayanıyordu. Bkz; Hüseyin YAYMAN, “Dehşet Dengesi”, <http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=49027&q=dehset-dengesi>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

⁷⁵Mustafa KİBAROĞLU, “11 Eylül’ün Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık”, <http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Kibaroglu-11EylulArdndanStratejiTehditCaydiricilik-22dec01.pdf>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

her an yanlış yapabilecek iki insanın kararına bağı olduğunu büyük bir dehşet duygusuyla anlamıştır.⁷⁶

Bloklar arasında silahlanma yarışı sürerken SSCB etkinlik alanını Avrupa ve Asya'dan sonra ABD'nin nüfuz sahası olarak tanımlanan Güney Amerika'ya yayma çabası içine girmiştir. 1959 yılında bir devrimle Küba'da iktidarı ele geçiren Fidel Castro⁷⁷ ile birlikte ABD-Küba ilişkileri, yerini siyasi krizlere bırakmıştır.⁷⁸ Yeni yönetim ABD ile olan ilişkilerinin şeklinin değişmesiyle olası bir ABD saldırısından çekinmiş ve bu doğrultuda SSCB'den yardım talebinde bulunmuştur.⁷⁹ SSCB ile işbirliği yapan Castro yönetimi altındaki Küba, Amerika karşıtı politikaların odak noktası haline gelmiş, bu durum ABD'nin Küba'ya karşı tutumunu her gün biraz daha sertleştirmesine neden olmuştur. Ancak Nejat Doğan'a göre, Sovyetlerin kriz sırasındaki ödün vermez tutumu nükleer silahlarda ABD'nin üstünlüğü bulunmasına rağmen bu ülkeye karşı saldırı kararlılığı gösterebileceğini kanıtlamış ve Amerikalı politikacılar Sovyetlere karşı güç kullanmanın ne derece mantıklı olabileceğini düşünmeye başlamışlardır.⁸⁰

Robert Wiesbort, diğer dünya ülkelerinin ABD ve SSCB'nin sahip olduğu nükleer silah sayısının eşit olduğunu düşünmesinin, Soğuk Savaş döneminde herhangi bir sıcak çatışma yaşanmasını engellediğini belirtmiş, oysa ki bunun yanlış bir tespit olduğunu da eklemiştir. Yine Wiesbort'a göre, Soğuk Savaş döneminin

⁷⁶ Oral SANDER, *a.g.e.*, s.322.

⁷⁷Fidel Castro, 1959 yılından emekli olduğu 2008 yılına kadar Küba'nın liderliğini yapmış ve dünyada en uzun süreyle iktidarda kalmış liderlerden biridir. 1961 yılında Küba'yı Sosyalist bir devlet ilan eden Castro, Soğuk Savaş'ın şiddetli günlerinde ABD ile ilişkilerini kesmiş, SSCB ile yakınlık kurmuştur. Bkz; "Fidel Castro", <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/381211.asp>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

⁷⁸Claire SUDDATH, "US-Cuba Relations", <http://www.time.com/time/printout/0,8816,1891359,00.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

⁷⁹Onur ÖYMEN, *Silahsız Savaş, Bir Mücadele Sanatı olarak Diplomasi*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2002, s.116.

⁸⁰Nejat DOĞAN, "NATO'nun Örgütsel Değişimi (1949-1999): Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/447/5027.pdf>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011), s. 8.

1960'lı yıllarında ABD, SSCB karşısında nükleer üstünlüğe sahipti ve bu SSCB'nin çözmek zorunda olduğu büyük bir problemdi⁸¹.

Neticede SSCB, 1962 yılından itibaren Küba'ya orta menzilli Sovyet füzeleri yerleştirmeye başlamış, Amerika ise bu dönemde kendi orta menzilli füzelerini İngiltere, İtalya ve Türkiye'ye yerleştirmiştir.⁸² 16 Ekim 1962 de ABD istihbarat birimleri Küba'da Sovyet füzelerinin varlığını saptamış, bu gelişme üzerine ateşleme sistemlerini taşıyan Sovyet gemilerinin adaya ulaşmasını engellemek üzere ABD adaya abluka uygulamaya başlamıştır. ABD Küba ile diplomatik ilişkileri kesmiş, ülkeye ekonomik yaptırımlar uygulamıştır.⁸³

Dünya kamuoyu, krizi dönemin ABD başkanı John F. Kennedy'nin, 22 Ekim 1962 akşamı Amerikan radyo ve televizyonlarında yaptığı konuşma ile öğrenmiştir. Kennedy konuşmasında, *“Küba'ya Sovyet füzeleri yerleştirilmiştir ve bu füzeler kuzeyde Hudson Körfezi ile güneyde Lima'ya kadar olan bir alanı vurabilecektir. Bu durum bütün Amerika kıtasının barış ve güvenliğine yöneltmiş açık bir tehdittir ve füzelerin sökülmesi gerekmektedir.”* diyerek Küba'daki füzelerin sökülmesinde kararlı tavrını göstermek için yaptığı konuşma ile Sovyetlere bir anlamda gözdağı vermiş, *“...seçtiğimiz yol tehlikelerle dolu. Ama bu yol ulus olarak karakterimize, cesaretimize ve aynı zamanda Dünya'ya olan taahhütlerimize en yakışan yol. Özgürlüğün bedeli her zaman yüksek olmuş ama Amerikalılar bu bedeli her zaman ödemiştir. Ve asla seçmeyeceğimiz tek yol, teslimiyet ve boyun eğmektir...”*⁸⁴ demiştir.

Sovyetler Birliği Amerika'nın bu tutumuna karşı sert bir tavır almıştır hatta barışı tehdit ettiği gerekçesi ile Amerika'yı BM Güvenlik Konseyine şikayet etmiştir.

⁸¹Robert WIESBORT, *Maximum Danger: Kennedy, The Missiles, and the Crisis of American Confidence*, Ivan R. Dee Publisher, Chicago 2001, p. 113.

⁸²Ayşegül SEVER, “Yeni Bulgular Işığında Küba Krizi ve Türkiye”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/480/5596.pdf>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011), s. 5-7; Oral SANDER, *a.g.e.*, s. 324-325.

⁸³John L. GADDIS, *a.g.e.*, s.73

⁸⁴John F. KENNEDY, “Radio and Television Report to the American People on the Soviet Arms Buildup in Cuba”, <http://microsites.jfklibrary.org/cmc/oct22/doc5.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

Konseyde iki ülkenin delegeleri arasında sert tartışmalar yaşanmış, Sovyetler konu ile ilgili geri adım atacak bir izlenim vermemişlerdir. Küba ise, bir Amerikan istilasına karşı askeri hazırlıklara geçmiştir. Ülkeler arası atmosfer giderek gerginleşirken bütün dünya her an bir çatışma çıkmasını bekler hale gelmiştir.⁸⁵

Ancak Sovyetler Birliği ABD'nin kararlılığı karşısında yavaş yavaş yumuşamaya başlamıştır. 25.10.1962 tarihli Milliyet gazetesinde çıkan "Rus Gemileri Abluka Sahasına Girmediler" başlıklı haberde "*Küba'ya malzeme taşıyan Sovyet gemilerinin yollarını değiştirip başka bir istikamete doğru gittikleri anlaşılmaktadır.*"⁸⁶ İfadelerinden de Sovyetlerin tutum değişiklikleri görülmektedir.

Haberden de anlaşıldığı üzere durumun ciddiyetini kavrayan iki devletten SSCB böylelikle ilk adımı atmış ve abluğa üzerine gemilerinin bir kısmının rotasını değiştirmiştir. Krizin çözülmesine ilişkin 26 Ekim 1962 tarihinde Nikita Kruşçev John F. Kennedy'e krizin çözülmesine ilişkin yazdığı ilk mektupta, ABD'nin Küba'yı işgal etmemesine karşılık, kendisinin Küba'ya silah sevkiyatını durduracağını belirtmiş ve bunu izleyen 27 Ekim 1962 tarihli mektupta ise Sovyetler Birliği Küba'daki Sovyet füzelerinin sökülmesini kabul edebileceğini ancak karşılığında Amerika'nın da Türkiye'deki Jüpiter Füzelerini⁸⁷ sökmesi gerektiğini bildirmiştir.⁸⁸ ABD ise buna karşılık olarak ablukayı kaldıracağını ve Küba'yı işgal etmeyeceğini belirtmiş ancak Türkiye'deki füzeler konusunda kesin bir güvence vermemiştir.⁸⁹ Liderler arasında yaşanan mektup trafiği karşılıklı verilen güvenceler, sağduyulu kararlar neticesinde ABD'nin de ablukayı kaldırmasıyla bunalım atlatılmıştır.

⁸⁵ Fahir ARMAOĞLU, *a.g.e.*, s.734.

⁸⁶"Rus Gemileri Abluka Sahasına Girmediler", *Milliyet Gazetesi*, 25.10.1962, s. 7.

⁸⁷ABD 1959 yılında Türkiye ile anlaşmış ve 1961 yılında Türkiye'ye Jüpiter füzeleri yerleştirmiştir. Bkz; Ayşegül SEVER, *a.g.m.*, s. 5.

⁸⁸"Letter From Chairman Khrushchev to President Kennedy", http://www.state.gov/www/about_state/history/volume_vi/exchanges.html, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

⁸⁹Alexandr FURSENKO-Timoty NAFTALI, *One Hell of a Gamble: Khrushchev, Castro and Kennedy 1958-1964*, W.W. Norton&Co., New York 1997, p. 263-278.

13 gün boyunca süren Küba bunalımının uluslararası ilişkiler açısından iki önemli sonucu vardır. Birincisi, nükleer silahlar çıktığından beri ilk defa insanlık bir nükleer savaşın eşiğine gelmiştir. Krizin doğurduğu gerginlik içerisinde ABD ile Sovyetlerden birinin düğmeye basarak nükleer silahları ateşlemesinin an meselesi olduğu görülmüştür. Bu da dünyanın ne kadar ince bir denge üzerinde durduğunu göstermiştir. İkincisi bu kriz “öğretici” olmuştur. Bir nükleer savaşın eşiğine kadar gelmesi ve dünyanın dayandığı ince dengenin ne kadar kolaylıkla kopabileceğinin görülmüş olması iki devlet arasında yumuşamanın ne kadar gerekli olduğunu göstermiştir.⁹⁰ Küba Krizi, Soğuk Savaş’ın doruk noktasına ulaştığı bir dönemde yumuşama ve görüşme havası yaratmıştır. Nükleer savaşın eşiğine geldiklerini anlayan taraflar yaşanan krizden sonra iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek adına bir takım adımlar atmaya başlamışlardır.⁹¹

1.6. Nükleer Gücün Etkisinin Anlaşılması

Dünya tarihinde yer aldığı günden itibaren ülkeler için sahip olunması zorunlu bir güvenlik aracı olarak görülen nükleer silahların etkisinin anlaşılması aslında keşfinden çok sonra olmamıştır. Tarih boyunca yaşanan savaşlarda çeşitli araç ve gereçler düşman kuvvetlerini yok etmek amacıyla kullanılmıştır. Ancak hiçbir silah nükleer alanda yaşananlar kadar etkili olmamıştır. ABD’nin iki Japon kentini atom bombası ile yok edip II. Dünya Savaşı’nı sona erdirmesi ile başlayan süreç, bu gücün yıkıcı etkisinin görülmesi ve bu güce sahip olma amaç ve doğrultusunda devletlerin nükleer silahlanmaya gitmesi şeklinde devam etmiştir.

Nükleer silahların yıkım gücüne II. Dünya Savaşı sonrasında tüm dünya şahit olmuş, sonrasındaki Soğuk Savaş dönemi içerisinde yaşanacak herhangi bir olumsuzlukta, sadece karşı karşıya gelen devletler değil tüm dünya bu durumdan etkileneceğinin farkına varmıştır. Yaşanan üzücü tecrübeler sonucu 1962’ de yaşanan Küba Krizi Soğuk Savaş’ın iki süper gücü için bir dönüm noktası olmuştur. İki süper

⁹⁰Fahir ARMAOĞLU, *a.g.e.*, s.724.

⁹¹Oral SANDER, *a.g.e.*, s. 327.

güç arasında yaşanan Küba Krizi, tarafları nükleer düzene özgü yeni bir düzen oluşturmaya zorlamıştır. Her iki süper güç de barış aramış ancak bunu yaparken tutumlarından taviz vermeme yönünde gayret göstermişlerdir. Atom çekirdeğini parçalayarak elde edilen gücün silah olarak kullanılmasının karşı tarafı topluca yok etmeyi hedeflediği artık herkesçe bilinen bir gerçek haline gelmiştir. Buna ek olarak da nükleer silah sadece kullanıldığı an yarattığı etki ile kalmamakta sonrasında senelerce etki etmeye devam etmektedir.

Bilim ve teknolojinin gelişimine paralel olarak kullanılan silahların öldürücü ve yıkıcı etkileri artmıştır. Devletlerin askeri teknoloji düzeyindeki gelişmeleri, çatışmalarda insana ve çevresine verilen zararın boyutlarının da fazlasıyla artması sonucunu doğurmuştur. Nükleer güç ise keşfinin ilk yıllarında sadece belli başlı devletlerin ekonomik ve teknolojik imkanları ile sahip olabileceği türden bir güç olmuştur. Kısa zaman içerisinde keşfedilen bu gücün devletlerin dış ve güvenlik politikalarında önemli bir yerinin olduğunun fark edilmeye başlanması ile dünya üzerindeki her devlet bu yeni güce sahip olma çabası içerisine girmiştir. Bu durum nükleer silahların yayılmasını tetiklemiş, dolayısıyla uluslararası sistemin işleyişinde büyük değişikliklere yol açmıştır. Devletler arasındaki ikili ilişkilerde ”nükleer güç” belirleyici unsur olmakla kalmamış, bu durum nükleer silah teknolojisine sahip olan devlete caydırıcı bir güç de kazandırmıştır. Nükleer savaşın yaratacağı tahribattan duyulan korku ve endişe Soğuk Savaş dönemi içerisinde istikrar sağlamıştır. Bir nükleer savaş çıktığı takdirde sahip olunan binlerce nükleer başlığın bir anda kullanılması durumunda kazanan taraf olmayacağı ve bütün dünya milletlerinin yok olabileceği gerçeği karşısında ülkeler birbirlerine yönelik bir saldırıya girişmekten kaçınmışlardır.⁹²

ABD-SSCB ilişkilerinde nükleer silahların etkisi büyük olmuştur. İki ülke arasındaki anlaşmazlıkların çoğu sahip olunan nükleer güç sonucunda çıkmış ve bu

⁹²Mustafa KİBAROĞLU, “11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık”, *Foreign Policy*, Ocak 2002, s. 3.

durum da dünya barışı için sürekli bir tehdit olasılığı oluşturmuştur.⁹³ Her iki güç de nükleer politikalarını ve bununla bağlantılı olarak nükleer silah güçlerini geliştirmek için yoğun çaba harcamışlardır. Nükleer savaş tehlikesi, gerek ABD gerekse SSCB'nin uluslararası alanda izledikleri politikalar üzerinde sınırlayıcı bir etki yaratmıştır.⁹⁴ Yaşanan örnekler sayesinde dünya, nükleer silahların kullanılması durumunda çatışmanın ciddi bir kaosa neden olacağını, belki savaşan ülkelerin dünya yüzünden tamamen silineceğini, savaşmayan diğer ülkelerin ise bir şekilde kullanılan nükleer güçten ama az ama çok bir ölçüde kesinlikle etkileneceğini anlamıştır. Bu yok edici teknolojinin yaratacağı etkilerin herkes tarafından görülmüş olması silahsızlanmaya giden yolu da açmıştır.

1.7. Nükleer Silahsızlanma

Devletlerin silahlanma olgusunu bir dış politika aracı olarak kullanmaları sık görülen bir durum iken, özellikle Soğuk Savaş döneminde şahit olunduğu gibi silahsızlanma olgusu da bir dış politika aracı olarak kullanılabilir. Tabii silahsızlanmanın bu bağlamdaki anlamından kasıt “karşı tarafı daha fazla silahsızlandırmaktır.” Devletler güvenliklerini arttırmak, mevcut durumda var olan avantajlarını korumak adına silahsızlanma girişimlerinde bulunabilirler.⁹⁵

II. Dünya Savaşı'nın bitiminden hemen sonra silahsızlanma düşüncesi uluslararası politik ve askeri platformlarda konuşulan vazgeçilmez bir konu haline almakla kalmamış, nükleer silahların ortaya çıkışı ve bu silahların nitelikleri silahsızlanma için öne sürülen gerekçeleri güçlendiren bir gelişme olmuştur.⁹⁶ Yapılan her toplantıda bu konu mutlaka kendine yer bulmuştur. Silahsızlanma ile ilgili değişik düşünceler ortaya atılmış, ABD ve SSCB başta olmak üzere birçok ülke

⁹³Richard N. LEBOW-Janice G. STAIN, “Deterrence and the Cold War”, *Political Science Quarterly*, Vol:110, No:2, 1995, p. 157.

⁹⁴Christopher BOLKCOM-Shirley A.KAN, Amy F. WOOLF, “US Conventional Forces and Nuclear Deterrence”, *CRS Report for Congress*, 2006, p. 5.

⁹⁵Faruk SÖNMEZOĞLU, *a.g.e.*, s.446.

⁹⁶Rıza TÜRMEEN, “Nükleer Silahsızlanma”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/417/4620.pdf>, s.2. (Erişim Tarihi: Mayıs 2011)

konu ile ilgili fikirlerini sunmuşlardır. Öne sürülen fikirlerin bir kısmı gerçeğe yakın olsa da bir kısmı tamamen ütopyik silahsızlanma planları da içermiştir. Devletlerin birbirlerine duydukları güvensizlik, silahsızlanma teklifi hangi taraftan gelirse gelsin diğerini şüpheye düşürmekteydi. Üzerinde çok tartışılan bir diğer konu ise silahsızlanmanın miktar olarak mı yoksa kalite olarak mı ele alınacağı konusu idi. Bu anlamda yıkım gücü diğerlerine göre çok farklı olan kitle imha silahlarının azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılması birçok devlet tarafından teklif edilmekteydi.⁹⁷

Söz konusu nükleer silahlar olduğunda devletlerin silahsızlanma konusundaki fikirleri değişiklik gösterebilmektedir. Nükleer silahların elde edilmeleri, muhafaza edilmeleri ve aktif olarak kullanıma hazır bulundurulmaları çok pahalı bir süreci gerektirmesine rağmen bu güce kavuşan devletler sebep ne olursa olsun bu güçlerinden vazgeçmek istememektedirler. ABD ve SSCB Soğuk Savaş dönemi boyunca sahip oldukları gücü nükleer silahlardan almışlar ve Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında nükleer kapasitelerini arttırmaya çalışırken nükleer güce ilişkin bilgilerin diğer devletlerce de elde edilmesi üzerine, anılan silahların üretiminin sınırlandırılması üzerine yoğun çaba içerisine girmişlerdir.

Silahsızlanmaya ilişkin ilk genel ve çok taraflı görüşmeler aslında 1899 ve 1907'deki La Haye Barış Konferanslarında atılmıştır. Bu konferanslara katılan devletler yapılan görüşmeler sonucunda silahsızlanma adına bir takım sözleşmeler imzalamış, bu sözleşmelerde daha çok savaş hukuku, savaş tanımı ve uluslararası hakemlik divanı oluşturulması konu edilmiştir. Araya giren Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ile yapılan bu çalışmalar kesintiye uğramış ve yeniden ele alınması ancak 1920'li yıllarda Milletler Cemiyeti'nin kurulması ile mümkün olmuştur. Milletler Cemiyeti bünyesinde başlatılan çalışmalar doğrultusunda silahsızlanmaya yönelik birkaç adım atılmış ancak çıkan II. Dünya Savaşı ile birlikte hem örgüt hem de yapılan çalışmalar işlevsiz hale gelmişlerdir.⁹⁸ II. Dünya Savaşı sonrası dönemde büyük bir hevesle benimsenen silahsızlanma çalışmaları tam bir başarısızlığın

⁹⁷ Haydar ÇAKMAK, *Avrupa Güvenliği*, Platin Yayınları, Ankara 2007, s.134-135.

⁹⁸ Beril DEDEOĞLU, *a.g.e.*, s.207-208.

öyküsü olmuştur. Çünkü uluslararası ilişkilerin hala güç unsuruna dayanması devletlerin kendini güvene alması gibi duygular savaş sonrası daha da belirginleşmiştir. Nitekim bu durum devletlerin silahsızlanma girişimlerinden çok silahlanmaya ayrılan para ve kaynaklarında artışa neden olmuştur.⁹⁹

1960'ların başından itibaren silahsızlanma çabalarında bir takım değişimler yaşanmaya başlamıştır. Bu yıllardan itibaren devletler konvansiyonel silahlarda azaltma veya sınırlandırmayı bir kenara bırakıp esas olarak nükleer silahsızlanmaya yönelmişlerdir. Silahsızlanmanın konvansiyonel silahlardan nükleer silahlara doğru kayması ve nükleer silahlara ilişkin bazı sınırlamaların getirilmesinin zorunluluğunda kuşkusuz olası bir nükleer savaşın doğurabileceği korkunç neticeler önemli rol oynamıştır. 1963 yılından itibaren başlayan silahların kontrolü ve sınırlandırılmasına ilişkin müzakereler nükleer silahların sayısal azalımı ile sonuçlanmıştır.¹⁰⁰ Özellikle 1960'lı yılların ortalarına gelindiğinde ABD'nin ve SSCB'nin her ikisinin de elinde bulundurduğu nükleer silahların gerek sayısı gerekse çok korunaklı ortamlarda bulunuyor olmaları taraflar arasında herhangi bir nükleer çatışma olduğu takdirde kazanan taraf olma ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Bu sebeple Amerika Birleşik Devletleri veya Sovyetler Birliği'nden birinin diğerine sürpriz saldırı şeklinde dahi olsa kesin üstünlük sağlamasının imkansız olduğu taraflarca anlaşılmıştır.¹⁰¹

Nükleer silahların neden olduğu endişe nedeniyle, nükleer silahların yayılmasının önlenmesine yönelik çabalar yoğunluk kazanmış ve kontrol dışı nükleer imkan ve yeteneğe sahip olmak isteyen ülkeler üzerinde ciddi bir uluslararası baskı oluşturulmuştur. Yaşanan bu gelişmelere paralel olarak 1960 yılından sonra dünyada genel anlamda silahsızlanmadan çok, silahların denetimine doğru bir eğilim ortaya çıkmıştır.¹⁰²

⁹⁹ Oral SANDER, *a.g.e.*, s.461.

¹⁰⁰ Ayşe Nur TÛTÛNCÛ, "Nükleer Silahların Kullanımının Yasaklanması Sorunu", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 2004, s.2.

¹⁰¹ Mustafa KİBAROĞLU, "Amerikan Ulusal Füze Savunma Sistemi", *Avrasya Dosyası-Amerika Özel Sayısı*, Cilt:6, Sayı:3, 2000, s. 98-99.

¹⁰² Ramazan ÖZEY, *Küresel Silahlanma, Dünyanın Silah Depoları*, Aktif Yayınevi, Ankara 2007, s.328.

1.8. Nükleer Silahsızlanmaya Yönelik Faaliyetler

Nükleer silahların sayı ve tahrip gücü açısından telafi edilemez etkiler yaratabilecek duruma gelmesi de devletleri silahsızlanma çabalarına yönlendiren önemli bir etken olmuştur. Nükleer silahlar artık o kadar çoğalmış ve etkileri o kadar büyük boyutlara ulaşmıştır ki Sovyetler Birliği de ABD de artık olası bir savaşta kazanan olmayacağına farkına varmışlardır. II. Dünya Savaşı sonrasında iki taraf arasında da nükleer güç ile sağlanan mevcut bir denge söz konusu olmuştur. Her iki tarafın da birbirine saldıramayacağı güvencesine dayanan bu düşünceye göre, nükleer silahların bir kez kullanımı neticesinde daha füzeler hedefe ulaşmadan karşı taraf bunu tespit edecek ve o da saldırıya geçecektir.¹⁰³ Ülkeler eğer kimse nükleer savaştan sağ çıkacağına emin olamazsa, nükleer savaş olmaz¹⁰⁴ düşüncesi ile hareket etmişlerdir.

Taraflardan birisi ani bir saldırı ile tüm nükleer gücünü karşı tarafa yöneltse bile karşı tarafın kendisinin kabul edemeyeceği oranda bir karşılık verme yeteneğini ortadan kaldıramamaktadır. Bir başka deyişle, taraflardan hiçbirisinin birinci vuruş kapasitesi karşı tarafın kabul edilemez bir ölçüdeki ikinci vuruş kapasitesini yok edememektedir. Böyle bir saldırı da karşı taraf hiçbir biçimde tam anlamıyla yok edilemeyecektir. İşte dehşet dengesi olarak bilinen nükleer denge anlayışı bu zemin üzerine kurulmuştur.¹⁰⁵

Dünyanın dehşet dengesi ile karşı karşıya kalması ise 1962 Ekimindeki Küba Krizi ile olmuştur. Yaşanan Küba Krizi, Birleşmiş Milletler silahsızlanma komisyonunun yıllar boyunca yaptığı çalışmalarından çok daha etkili olmuş ve silahsızlanma toplantılarında masaların etrafında bir ihtimal olarak konuşulanlar bir

¹⁰³Ali ÇİMEN, *Tarihi Değiştiren Olaylar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.174.

¹⁰⁴John L. GADDIS, *a.g.e.*, s.76-77.

¹⁰⁵A.J.C. EDWARDS, *Nuclear Weapons, The Balance of Terror, The Quest for Peace*, State University of New York Press, New York, 1986, p. 6-9.

anda insanlığın karşısına çıkıvermiştir.¹⁰⁶ Bu sebepten dolayı yaşanan krizin hemen ertesinde devletler konu ile ilgili olarak adım atmış 1963 yılının Ağustos ayında ABD, SSCB ve İngiltere arasında, yer altı denemeleri hariç atmosferde uzayda ve sualtında yapılan denemelerin durdurulmasına ait bir antlaşma imzalanmıştır. Antlaşma toprak altında nükleer deneme yapılmasını yasaklamadığı için “Sınırlı Deneme Yasağı Antlaşması” olarak da bilinmektedir. Antlaşma metninde nükleer silah denemelerinin yanı sıra “herhangi başka nükleer patlama” şeklinde barışçıl amaçlarla yapılan denemelerin de yasaklandığı belirtilmektedir.¹⁰⁷

1963 yılında yapılan antlaşmayı, yine ABD, SSCB ve İngiltere arasında 27 Ocak 1967 tarihinde imzalanan Dış Uzay Antlaşması takip etmiştir. Bu antlaşma egemenlik eşitliği prensibine dayandırılmış ve uzaydan yararlanma hakkının tüm insanlığın hakkı olduğunu öngörmüştür. Antlaşmaya göre uzayın barışçıl amaçlar için araştırılması ve kullanılması amacı ile ay da dahil uzaydaki gezegenlerde nükleer ve kitlesel tahrip silahlarının kullanılması ve depolanması yasaklanıyordu. Ay ve uzaydaki diğer gezegenlerde işgal veya başka şekillerde egemenlik tesisi söz konusu olmaktan çıkarılıyordu. Uzay insanlığın ortak malı olarak kabul ediliyordu.¹⁰⁸

1.8.1. Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (Treaty on the Non- Proliferation of Nuclear Weapons– NPT)

Amerika’dan sonra Sovyetler Birliği’nin 1949 yılında ardından İngiltere’nin 1952 yılında, sonrasında sırayla 1960 ve 1964 yıllarında Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin nükleer güce sahip devlet olmaları nükleer silahların yayılmasından

¹⁰⁶ARMAOĞLU, *a.g.e.*, s.766.

¹⁰⁷ÖZEY, *a.g.e.*, s.332.; “Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in The Atmosphere, in Outer Space and Under Water”, <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/tbt1.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

¹⁰⁸ARMAOĞLU, *a.g.e.*, s.766.; “Treaty on Principles on Governing The Activities of States in The Exploration and Use of Outer Space, Including The Moon and Other Celestial Bodies”, <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/space1.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

doğacak olası tehlikeleri arttırmıştır. Bununla birlikte 1960'lı yılların sonlarından itibaren nükleer silahlara sahip olan devletlerin sayısında artış gözlenmiştir.¹⁰⁹

Bu türden gelişmeler nükleer güce sahip her devletin, sahip olduğu bu nükleer gücü çatışmalarda silah olarak kullanabileceği düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Bunun yanında devletlerin bu güce sahip olmaları özellikle iki süper gücün diğer devletler üzerindeki etkilerini azaltabilir fikrini akıllara getirmiştir.¹¹⁰ İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra özellikle Çin Halk Cumhuriyeti'nin nükleer denemeler yapmaya başlamasından sonra artık nükleer silahların yayılmasının önüne bir engel koyma gerekliliği doğmuştur.

1960'lı yılların sonlarına gelindiğinde Sovyetler Birliği ve ABD aralarındaki anlaşmazlıkları gidererek nükleer silahlar konusunda masaya oturmuşlardır. Nükleer silahların savaş ortamında ilk ve son kez 1945 yılında ABD tarafından Japonya üzerinde kullanıldığı ve o tarihten itibaren inişli çıkışlı bir süreç izleyen uluslar arası çabalar sonucunda 1968 yılında Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (NPT) imzalanmıştır. Yapılan antlaşma hükümlerince 1 Ocak 1967 tarihinden önce nükleer patlayıcıya sahip olmuş konumdaki ülkeler uluslararası hukuk açısından yasal olarak "nükleer silaha sahip devlet" olarak tanımlanmıştır. Diğer ülkeler ise "nükleer silaha sahip olmayan devlet" olarak tanımlanmıştır. 1 Ocak 1967 tarihinden sonra nükleer patlayıcıya sahip olan ülkeler ise anlaşmaya taraf olmak istedikleri halde nükleer silahlarından arınmak ve nükleer silaha sahip olmayan devlet statüsünü kabul etmek zorunda bırakılmışlardır.¹¹¹

Antlaşmaya göre belirlenen tarihten önce (1 Ocak 1967) bir nükleer bombaya sahip olan ülkeler nükleer güç olarak tanımlanmış ve bunlar ABD, SSCB, Çin, İngiltere ve Fransa olarak belirlenmiştir. Nükleer silahlara sahip olma statüsü kazanamayan devletlere ise barışçıl amaçlarla kullanmak koşuluyla nükleer enerjiyi

¹⁰⁹DEDEOĞLU, *a.g.e.*, s.210.

¹¹⁰Faruk SÖNMEZOĞLU, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 547.

¹¹¹Mustafa KİBAROĞLU, "Enerji mi? Silah mı?, Nükleerin İki Yüzü", *Avrasya Dosyası Nükleer Özel sayısı*, 2005, s.3-4.; "Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons", <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infocircs/Others/infocirc140.pdf>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

kullanma hakkı tanınmıştır. Mart 1968'de BM Genel Kurulu'nda kabul edilerek Moskova, Washington ve Londra'da 1 Temmuz 1968'de imzaya açılan antlaşma 5 Mart 1970'te 99 ülkenin imzalamasıyla yürürlüğe girmiştir.¹¹²

1970 yılında yürürlüğe giren antlaşmanın birinci maddesi Nükleer Silaha Sahip Devletlerin, Nükleer Silaha Sahip Olmayan Devletlere hiçbir şekilde nükleer patlayıcı veya bu patlayıcıların yapımında kullanılacak madde, teknoloji, bilgi vermemesini; ikinci maddesi de Nükleer Silaha Sahip Olmayan Devletlerin hiçbir şekilde nükleer patlayıcı veya bunların yapımında kullanılan madde, teknoloji, bilgi vs edinmek yönünde girişimde bulunmaması maddesini içermektedir. Antlaşmanın bir diğer önemli maddesi ise üçüncü maddedir. Bu maddeye göre IAEA¹¹³, ya nükleer enerji tesislerinin silah yapımında kullanılmaması için denetim yetkisi verilmektedir. Antlaşmayı imzalayan her devlet, IAEA ile de ayrıca bir denetim antlaşması imzalayarak bu denetimlerin hangi koşullarda ve ne şekilde yerine getirileceğine ilişkin şartları belirlemek ve denetimleri yapmakla görevlendirilmiştir. Antlaşmanın onuncu maddesinde, *“antlaşmanın yürürlüğe girmesinden yirmi beş yıl sonra, antlaşmanın süresiz olarak yürürlükte kalıp kalmayacağını veya belirli bir ek süre veya süreler için uzatılıp uzatılmayacağını kararlaştırmak üzere bir konferans yapılacaktır.”*¹¹⁴ şeklinde yer alan madde ile antlaşma süresi ilk etap için netlik kazanmaktadır.

İmzalandığı dönem itibariyle oldukça eleştirilen NPT aslında nükleer silahsızlanma adına atılmış en önemli adımlardan biridir. NPT' nin en önemli zayıflığı, her şeyden önce uluslararası ortama egemen devletlere yönelik kısıtlamalar içermemesidir. Antlaşmanın şartlarına uymayan devletler BM konseyinin belirlediği, kuvvet kullanımı da dahil olan yaptırımlara maruz kalacaklardır. Ancak bu durum her

¹¹²“Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons”, <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infocircs/Others/infocirc140.pdf>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

¹¹³Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (International Atomic Energy Agency), BM bünyesinde faaliyet gösteren, uluslararası bilim ve teknoloji temelli bir organizasyondur. 1957 yılında kurulmuş olup, nükleer güvenlik standartlarını hazırlamaktadır. Bkz: “Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı”, <http://www.iaea.org/About/history.html>, (Erişim Tarihi : Mayıs 2011).

¹¹⁴“Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma”, [<http://www.taek.gov.tr/uluslararası/cok-tarafli-anlasmalar-sozlesmeler/134-npt.html>], (Erişim Tarihi: Mayıs 2011)

devlet için caydırıcı bir unsur olarak algılanmamaktadır.¹¹⁵ Ayrıca antlaşma hem Soğuk Savaş döneminde birbiri ardına nükleer güç haline gelmiş olan ABD, SSCB, Çin, İngiltere ve Fransa'nın başka kimselere vermemek kaydıyla nükleer silahları ellerinde tutmalarına izin vermekte hem de bu beş ülkeden aşamalı olarak tümüyle nükleer silahsızlanma istemektedir. Bunlara ek olarak antlaşmanın silahsızlanmadan ziyade ABD ve SSCB'nin nükleer gücüne potansiyel rakipler çıkmasını engellediğini ayrıca nükleer güce sahip ülke sayısının artmamasını sağlayacak şekilde oluşturulduğunu söylemek mümkün olacaktır. Yapılan antlaşmanın teknik ve yapısal eksiklikleri bir yana bırakıldığında, tüm ülkelerin nükleer silahlanma içersinde oldukları bir dönemde, özellikle dönemin iki nükleer gücünün konu ile ilgili görüşmelere başlaması, bunun yanında antlaşma imzalamaları hafife alınacak bir gelişme değildir.

Yapılan “Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması”nın ardından silahsızlanma adına daha bir çok antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmaların en önemlilerinden kısaca bahsetmek gerekirse, ilki 11 Şubat 1971’de imzalanan ve deniz dibine, okyanus tabanına ve okyanusun yeraltına nükleer silahları ve diğer kitle imha silahlarını yerleştirmeyi yasaklayan “Deniz Yatağı” antlaşmasıdır. Dünyanın çeşitli bölgelerinden 89 ülke antlaşmaya taraf olmuşlardır.¹¹⁶ Bir diğer önemli antlaşma ise ABD ve SSCB arasında imzalanan ve yeraltında 150 kiloton’dan daha güçlü nükleer silah denemesinin yapılmasını yasaklayan 3 Temmuz 1974 tarihli “Eşik” antlaşmasıdır.¹¹⁷

Yapılan bu antlaşmalar ile genel olarak nükleer silahların karada, havada, suda, yeraltında, denizlerin dibinde ve uzayın gezegenlerinde denenmesi, yapımı ve kullanımı yasaklanıyor böylece nükleer silahların kullanılmayacağı alanlar bu antlaşmalar ile tespit ediliyordu.¹¹⁸

¹¹⁵Mustafa KİBAROĞLU, “Kitle İmha Silahlarının Yayılması Sorunu ve Japonya'nın Güvenliği”, *Avrasya Dosyası*, Cilt:5, Sayı:2, 1999, s.75

¹¹⁶Haydar ÇAKMAK, *a.g.e.*, s.154.

¹¹⁷“Silahsızlanma Yolunun Kilometre Taşları”, *Milliyet Gazetesi*, 19.09.1987, s. 4.

¹¹⁸ Fahir ARMAOĞLU, *a.g.e.*, s.768

1.8.2. Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri – I (Strategic Arms Limitation Talks- SALT-I)

Dönemin iki süper gücü arasında yaşanan Küba Füze Krizi ile ABD ve SSCB bir nükleer savaşın eşiğine gelmiş ve bu tarihten sonra iki blok arasında nükleer savaş endişesinden dolayı bir yumuşama yaşanmıştır. Bu sayede de uluslararası atmosfer daha barışçıl bir konuma getirilmeye çalışılmıştır.¹¹⁹ Ancak her ne kadar tarafların ilişkilerinde yumuşamalar yaşansa da saldırı ve savunmaya yönelik silahlanma devam etmiştir. 1966 yılı itibarıyla Sovyetler Birliği Moskova etrafında bir anti balistik füze savunma sistemi geliştirmeye başlamış, aynı yıl Çin, nükleer füzesini başarıyla test etmiştir. ABD ise anti balistik füzeler üzerine araştırma ve geliştirme çalışmalarına devam etmiştir.¹²⁰

Stratejik nükleer silahların sınırlandırılması önerisini ilk kez ABD 1964 yılında yapmış, SSCB 1966 yılında ABM (Antiballistic Missile-Antibalistik Füze) sistemi kurmaya başladığında da bu önerisini yinelemiştir. Ülkelerin karşılıklı silah sınırlandırmaya yönelik önerileri onları bu konu üzerinde görüşme yapmaya yöneltmiştir. Taraflar 1969 yılına kadar görüşme masasına oturamamışlardır.¹²¹

Her iki tarafın nükleer silahlarının caydırıcılığına dayalı olarak bir dengenin korunabildiği Soğuk Savaş dönemi içerisinde, sahip olunan nükleer gücün sınırlandırılmasına yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Stratejik silahların sınırlandırılması görüşmeleri (SALT) adıyla anılan süreç 17 Kasım 1969 yılında Sovyetler Birliği ve ABD arasında başlatılmış, iki devlet tarafından atılan bu önemli adım Soğuk Savaş süresince nükleer silahsızlanmanın önemli dönüm noktalarından biri olmuştur.

¹¹⁹Haydar ÇAKMAK, “Dönemin Dış Politika Değerlendirmesi”, *Türk Dış Politikası (1919-2008)*, Derleyen: Haydar ÇAKMAK, Platin Yayınları, Ankara, 2008, s.719.

¹²⁰“Strategic Arms Limitation Talks”, <http://www.armscontrol.org/documents/salt>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

¹²¹Fahir ARMAOĞLU, a.g.e., s. 770.; “Strategic Arms Limitation Talks”, <http://www.armscontrol.org/documents/salt>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

17 Kasım 1969 tarihinde birinci süreci fiilen başlayan SALT¹²² ile başlangıçtaki amaç, tarafların o sırada yapmayı tasarladıkları füze karşıtı silah sistemlerinin sınırlandırılması ya da tamamen ortadan kaldırılması iken sonradan görüşmelerin kapsamı genişletilmiş, nükleer denemeleri kapsamlı bir biçimde yasaklama, belirli bölgelerin nükleer silahlardan arındırılması, belirli tipte nükleer silah fırlatma sistemlerinin sayılarının sınırlandırılması, çok başlıklı nükleer füzelerin sayısına bir tavan konması, füze karşıtı silah depo alanlarının azaltılması ve sınırlı savaşın genel bir nükleer savaşa doğru tırmanmasından kaçınılması konuları görüşmeler kapsamına alınmıştır.¹²³

İki ülke arasında başlatılan Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri sırasında, özellikle bir yanlışlık ya da hata sonucu istenmeyen bir nükleer savaşın çıkma olasılığının önemli bir sorun olmaya devam ettiği görülmüştür. Bunun üzerine oluşturulan iki komisyon konu ile ilgili olarak neler yapılabileceğini araştırmış ve “Nükleer Savaş Riskini Azaltacak Önlemler Antlaşması” 30 Eylül 1971 tarihinde Washington’da imzalanmıştır.¹²⁴ Antlaşma ile her iki taraf kendi ülkesinde yanlışlıkla ve emir komuta zinciri dışında nükleer silahların kullanılmasını önlemek için örgütsel ve teknik önlemler almayı kabul etmişlerdir. Ayrıca istenmeyen bir nükleer patlama söz konusu olursa taraflar birbirlerini derhal haberdar etmeyi ve yanlışlıkla savaş çıkmasını önlemek ve söz konusu nükleer silahın zarar vermemesi için her türlü önlemi almayı yükümlenmişlerdir.¹²⁵ Yapılan antlaşmanın akabinde iki ülke arasındaki doğrudan iletişimi daha güvenilir daha kolay ve daha çabuk hale getirebilme amaçlı “Doğrudan Haberleşme Bağlantısını Geliştiren Antlaşma” aynı tarihte iki ülke tarafından imzalanmıştır.¹²⁶

¹²²Veli YILMAZ, *Siyasi Tarih*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s. 282.; “The Start of SALT”, *Time*, 21 Kasım 1969, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,841628,00.html>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

¹²³“SALT-I”, <http://www.armscontrol.org/documents/salt>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

¹²⁴“Nükleer Savaş Riskini Azaltacak Önlemler Antlaşması”, http://untreaty.un.org/unts/1_60000/23/17/00044806.pdf, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

¹²⁵Meltem SARI, “ABD-Rusya İlişkilerinde Nükleer Güvenlik Olgusu”, <http://www.turksam.org/tr/yazdir1666.html>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

¹²⁶“Doğrudan Haberleşme Bağlantısını Geliştiren Antlaşma”, <http://www.state.gov/t/isn/4787.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Yaklaşık iki buçuk yıllık bir sürecin ardından 26 Mayıs 1972 günü Moskova’da ABD başkanı Richard Nixon¹²⁷ ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brejnev¹²⁸ arasında beş yılda bir gözden geçirilmek üzere Anti Balistik Füzelere (ABM) Antlaşması imzalanmıştır.¹²⁹ Antlaşma ile her iki tarafın anti balistik füze sistemleri iki bölge ile sınırlandırılmaktaydı. Yani antlaşma ile iki ülkeye sadece iki balistik füze savunma sistemi kurma hakkı tanınıyordu.¹³⁰ Ayrıca taraflar kendi başkentlerinin 150 kilometrelik bir alan içerisinde 100 taneden fazla anti balistik füzeyle sahip olamayacaklardır. Bu füzelerle ilgili radarların sayısı da iki büyük ve sekiz küçük radar olmak üzere sınırlandırılmaktaydı. Süresiz olan bu on altı maddelik antlaşmaya göre taraflar başka devletlere bu füzelerden vermeyecekleri gibi başka ülkeler de bu füzelerin rampalarından kurmayacaklardı.¹³¹

SALT-I adı altında iki ülke tarafından yapılan antlaşma 27 Mayıs 1972 tarihli Milliyet gazetesinde, “*Moskova’da nükleer anlaşmaya varıldı.*” başlığıyla yayınlanmış, imzalanan antlaşmanın dört ana amacı olduğu belirtilerek, amaçları şu şekilde sıralanmıştır: ¹³² 1- ABD ve Rusya’nın savunmaya yönelik anti balistik füze tesislerini, başkentlerini savunmak, 2- kıtalararası füzeleri depolamak için daha fazla silo yapımını durdurmak, 3- kıtalararası füze yapımını durdurmak, 4- füze atan yeni denizaltıların yapımını durdurmak.

ABM antlaşmasının yanında bir de saldırgan deniz kıtalararası füzeler (ICBM ve SLBM) konusunda beş yıl süreli sekiz maddelik geçici bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre her iki taraf Kıtalararası Balistik Füzelere (ICBM) ve Denizaltılardan Atılan Balistik Füzelere (SLBM) bakımından yeni kıtalararası füze

¹²⁷ Amerika Birleşik Devletleri ‘nin 1964 ve 1974 tarihleri arasında görev yapmış 37. başkanıdır. Bkz; “Richard Nixon”, <http://nixonfoundation.org/president-richard-nixon/>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

¹²⁸ Nikita Kruşçev’in yerine gelen, 1964 ve 1982 tarihleri arasında görev yapmış Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri. Bkz; “Timeline: Soviet Union”, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1112551.stm>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

¹²⁹ “ABM Treaty”, <http://www.state.gov/t/avc/trty/101888.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

¹³⁰ “Anti Balistik Füzelere Sınırlandırılmasına İlişkin Antlaşma”, <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/abm/abm2.html>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

¹³¹ Fahir ARMAOĞLU, *a.g.e.*, s.771.

¹³² “Moskova’da Nükleer Anlaşmaya Varıldı”, *Milliyet Gazetesi*, 27.05.1972, s. 9.

yapmamayı garanti ediyorlardı.¹³³ Bununla beraber bu füzelerin de kesin olarak sınırlandırılması konusunda bir antlaşma yapmak için müzakerelere aktif olarak devam edeceklerini kararlaştırıyorlardı.¹³⁴

Yapılan bu antlaşmalar nükleer silahlanma yarışını belirli bir ölçüde durdurmak ve savaş tehlikesini azaltma bakımından yararlı olmuştur. İki süper güç arasında birçok konuda görüş ayrılıkları olsa da bu antlaşmalardan sonra görüş ayrılıklarına ve hatta çatışmalara yaklaşımları gerginlik yaratmadan çözümlenmek ve krizleri kontrol altına almak şeklinde devam edecektir.¹³⁵

1.8.3. Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri –II (Strategic Arms Limitation Talks- SALT – II)

İki devlet arasında yapılan görüşmelerin olumlu sonuçlar doğurması sonucu, ABD ve SSCB 21 Kasım 1972’de Cenevre’de Saldırgan Stratejik Silahların (füzelerin) Sınırlandırılması için de SALT- II görüşmelerine başlamışlardır. Ancak başlanan SALT-II görüşmeleri birincisi kadar kolay yürümemiştir. SALT-I Antlaşması’nın 3 Ağustos 1972’de ABD senatosunda kabul edilmesi sırasında bazı senatörler geçici antlaşmada denizaltılardan atılan füzelerin sayısında, ABD aleyhine olan eşitsizliğin SALT-II görüşmelerinde düzeltilmesini istemişlerdir. Hatta daha da ileri gidilerek SALT-II silahsızlanma görüşmelerinde eşitlik ilkesinin korunması için karar dahi çıkartılmıştır. Alınan bu eşitlik kararı baştan itibaren görüşmelerde sorunların çıkmasına ve aynı zamanda görüşmelerin uzamasına sebep olmuştur.¹³⁶ Yaşanan bu durumun yanı sıra görüşmeleri uzatan bir başka neden de her iki tarafın da kıtalararası füzelerin sınırlandırılmasında karşı tarafa üstünlüğü kaptırmak istememesi olmuştur. Çünkü ABD ve SSCB gelecekteki olası bir savaşın kıtalararası

¹³³Mesut HAKKI CAŞIN, *Çağdaş Dünyada Uluslar arası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma*”, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1995, s.207-208.

¹³⁴Steven A. HILDRETH, “Ballistic Missile Defense: Historical Overview”, <http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/RS22120.pdf>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

¹³⁵ Mesut HAKKI CAŞIN, *a.g.e.*, s.208.

¹³⁶ Haydar ÇAKMAK, *a.g.e.*, s.148.

füzelere dayanacağıının, sahip olunan stratejik silahların, konvansiyonel güçten önce geleceğinin bilinciydeydi. Böylelikle iki devlet de herhangi bir taviz vermemek adına dengeyi sağlayacak olan her formülü en ince ayrıntısına kadar incelemişlerdir.¹³⁷

Zorlu ve çetin geçen 7 yıllık bir sürecin ardından 18 Haziran 1979'da Viyana'da Jimmy Carter ve Leonid Brejnev arasında SALT-II antlaşması imzalanmıştır.¹³⁸ Taraflar arasında eşitlik ve dengeli güvenlik prensiplerine dayanan bu antlaşma ile liderler, sadece Amerikan ve Sovyet halklarını değil tümüyle kalıcı bir dünya barışını amaçladıklarını ifade ediyorlardı. Brejnev süreci, “... *Her iki taraf da, karşı tarafın isteklerini dikkate almak mecburiyetinde olduğundan bazı hususlarda karşılıklı tavizler verilmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu her iki ulusun da uzun süredir beklediği bir olaydır. Her iki ulus da nükleer savaşı önleme yükümlülüğünü ortaklaşa üstlenmiştir.*” şeklinde yorumlarken, Başkan Carter ise, SALT-II hakkında, “*Bu antlaşma tarafların askeri güçlenmelerini sınırlamamaktadır. Ancak nükleer silahların gerek sayı gerekse niteliklerini sınırlandıracaktır.*”¹³⁹ diyerek önemini vurgulamıştır.

Yapılan görüşmelerin ana konusunu kabaca, hangi silahların stratejik savunma silahı hangilerinin saldırı silahı kategorisine dahil edileceği tartışmaları oluşturmuştur. Ayrıca tarafların ellerinde bu kategoride ellerinde ne kadar silah bulduklarını konusunda karşı tarafı bilgilendirmek istememesi de bir diğer konu olmuştur. Bu konular çerçevesinde gerçekleştirilen görüşmeler sonucu imzalanan antlaşma oldukça ayrıntılı ve uzun olmuş ayrıca antlaşmanın yanında protokol, memorandum ve demeçler gibi birçok belge de yer almıştır. Yapılan antlaşma ile hem ABD hem de SSCB 1 Kasım 1978 tarihi itibarıyla sahip oldukları tüm stratejik füzeler ile stratejik bombardıman uçaklarının miktarını ortaya koymuşlardır. Öte yandan yine bu antlaşmalarla hem kıtalararası füzelerin, hem denizaltılardan atılan füzelerin, hem de çok başlıklı olup her başlığın bağımsız olarak ayrı ayrı hedefe

¹³⁷Fahir ARMAOĞLU, *a.g.e.*, s. 773-774.

¹³⁸Görüşmeler ABD tarafından Richard Nixon ile başlamış, Gerald Ford ile devam etmiş ve Jimmy Carter ile imzalanmıştır. Bkz; “SALT-II Treaty”, <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/salt2-1.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

¹³⁹Cemal ACAR, *a.g.e.*, s. 339-340.; “Carter ve Brejnev SALT-II’yi imzaladı”, *Milliyet Gazetesi*, 19.06.1979, s. 3.

gidebildiği füzelerin (MIRV) tarifleri yapıp her çeşit füzenin de miktar sınırlandırılması yapılmıştır.¹⁴⁰

19.06.1979 tarihli Milliyet gazetesi SALT-II antlaşmasına, “*Stratejik silahları sınırlandırma görüşmeleri olarak tanımlanan SALT-II’ ye imza atan iki başkan, antlaşmanın dünya barışı için atılan en önemli adımlardan biri olduğunu belirtmişlerdir. SALT-II antlaşması 1985 yılına kadar her iki tarafın uzun menzilli füze ve bombardıman uçağı sayısına tavan saptamaktadır. İki lider antlaşma yürürlüğe girdikten sonra silahların daha geniş biçimde denetlenmesi konusunda görüşmelerini sürdürmeye karar vermişlerdir.*”¹⁴¹ şeklinde yer vermiştir.

SALT-II antlaşması silahların kontrolü döneminin en önemli antlaşmalarından biri olmasına karşın, SSCB’nin Aralık 1979’da Afganistan’ı işgal etmesinden sonra uluslararası politik yumuşama ortamı yeniden bozulmuştur ki bu sebeple antlaşma tereddütsüz bir şekilde Amerikan Kongresi’nce onaylanmamıştır. Böylelikle antlaşma ile sağlanması düşünülen stratejik güvenlik amacına ulaşamamıştır.¹⁴² Sonuç olarak SALT-II doğmadan değil, doğduktan çok kısa bir sonra ölmüştür. Oldukça kapsamlı olan ve silahlanma yarışının durdurulması konusunda umut verici bir gelişmeyi simgeleyen SALT-II antlaşması ABD senatosundan da yeterli desteği alamadığından yürürlüğe girmemiş ve Reagan antlaşmayı bu haliyle kabul etmeyeceğini açıklamıştır.¹⁴³ Antlaşma yürürlüğe girmemiş olsa da tarafların daha sonra konu ile ilgili açıklamalarda buldukları görülmüştür.

¹⁴⁰Fahir ARMAOĞLU, *a.g.e.*, s.776.; “SALT-II Treaty”, <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/salt2-1.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

¹⁴¹“Carter ve Brejnev SALT-II’ yi İmzaladı”, *Milliyet Gazetesi*, 19.06.1979, s. 3.

¹⁴²Paul H. NITZE, “Strategy in The Decade of the 1980s”, *Foreign Affairs*, C. 59, N. 1, 1980, p. 94.

¹⁴³Haluk GERGER, *Nükleer Tehlike: Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1984, s.167.; “Speech on the Strategic Arms Reduction Talks”, <http://millercenter.org/president/speeches/detail/5447>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

1.9. Dönemin Genel Değerlendirmesi

Atomun yapısının keşfiyle, atom çekirdeğinin içinde gizemli bir yaşam barındırdığı, kendiliğinden enerji ürettiği ortaya çıkmıştır.¹⁴⁴ Böylece dünyanın her yerinde bilim adamları atomun barındırdığı bu enerjiden yararlanmayı, bu saklı enerjinin kaynağını bulmayı araştırmaya başlamışlardır. Nitekim atom ile ilgili yapılan çalışmalar sonuç vermiş, dönemin önde gelen bilim adamları tarafından dünya tarihine yön verecek bir buluşa imza atılmıştır. Buluş sayesinde insanlık muhteşem bir güçle tanışmıştır ki bu güç, insanlığın en önemli sorunlarından biri haline gelecek nükleer silahlanma sürecini de beraberinde getirmiştir.

Yapılan buluşlar her zaman insan hayatını daha kolay ve pratik hale getirme amacıyla kullanılmamaktadır. Atomun parçalanması ile başlayan süreçten sonra insanoğlu elde ettiği bu gücü barışçıl amaçlarla kullanmak yerine yok etme ve yıkım gücü ön plana alınarak insanlık için bir tehdit unsuru olarak kullanmıştır. Yapılan araştırmalar ve çalışmalarla yirminci yüzyılın keşfi olan nükleer enerji gücü, etkisi ve tesiri tahmin dahi edilemeyen nükleer silaha dönüştürülmüştür. Nükleer silahlar devletlerin askeri gücü içinde yer almaya başladıktan sonra, bu gücü geliştirerek silaha dönüştüren ilk devlet olan ABD II. Dünya Savaşı'nın sonlarına geldiği günlerde, sahip olduğu atom bombasını Hiroşima ve Nagazaki'de kullanmış, bıraktığı büyük yıkım ve korkunç etkiler bu silahların ne denli büyük bir caydırma aracı ve ne denli büyük bir tehlike olduklarını gözler önüne sermiştir.

II. Dünya Savaşı'nın unutulması pek mümkün gözükmeyen bir şekilde, nükleer bir saldırının yıkıcı etkileri ile sonlandırılmasının ardından yeniden şekillenen dünya, ekonomik, askeri ve siyasi anlamda süper güç olarak nitelendirilen Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasında "Soğuk Savaş" olarak adlandırılan yeni bir döneme girmiştir. Doğrudan silahlı çatışma içermeyen bu "savaş" nükleer ve geleneksel silahlanma, ekonomik mücadele, ticari ambargolar uygulama, propaganda, istihbarat ve bu iki ülkenin dünyadaki bazı iç savaşlara

¹⁴⁴ Haluk GERGER, *a.g.e.*, s.42.

verdikleri destekle arka planda çatıştıkları güç mücadelesi şeklinde gerçekleşmiştir.¹⁴⁵ Devletler bu dönem içerisinde silahlanma konusunda birbirleri ile yarışır hale gelmişlerdir. Önce ABD ardından SSCB ve ardından İngiltere, Fransa ve Çin sırayla nükleer silahlarını ve bu doğrultuda yaptıkları denemelerini dünyaya ilan etmişlerdir. Ülkeler hızla nükleer silah teknolojilerini geliştirmeye başlamışlardır. Çünkü nükleer güç beraberinde o ülkeye uluslararası alanda siyasi gücü de getirmektedir. Bunun farkına varan devletler de bu gücü elde edebilmek için denemelerini ardı ardına yapmışlar, ellerindeki imkanları bu yönde değerlendirme yoluna gitmişlerdir. Gelişen teknoloji ile birlikte ABD ile SSCB'nin her karşı karşıya gelişi durumun biraz daha tehlikeli bir hale gelmesine neden olmuştur. Soğuk savaş dönemindeki en büyük korku iki güç arasında yaşanan mücadelenin milyonlarca kişiyi öldürebilecek bir nükleer çatışmaya dönüşme riski olmuştur. Ancak iki taraf da yaşanan bu süreçte kararlı politikalar izleyerek sahibi oldukları ve döneme damgasını vuran nükleer gücü her zaman bir tehdit unsuru olarak ellerinde tutmuşlardır.

1962'de Küba'da SSCB füzelerinin tespiti ile dünya Soğuk Savaş dönemi içerisinde nükleer silahlar ile ilgili olarak yaşayacağı en kritik kriz ile 13 gün boyunca baş başa kalmıştır. Yaşanan bu bunalımın en önemli özelliği hem soğuk savaşın doruğunu hem de bu tarihten sonra yavaş yavaş ama kararlı bir tempoda yerleşmeye başlayan yumuşama olgusunun temelini oluşturmasıdır. Nükleer savaş uçurumunun kenarına geldiklerini anlayan taraflar bundan sonra böyle bir noktaya gelmemek amacıyla konu ile ilgili karşılıklı görüşme yolunu tercih etmişlerdir. Yaşanan bu gelişmeler ile birlikte bloklar davranışlarındaki eski sert alışkanlıklarından vazgeçerek anlaşmazlıkları daha yumuşak yaklaşımlar içinde ele almaya başlamışlardır. Nükleer enerjinin askeri amaçlarla kullanılmasını önleyecek ve tüm nükleer silahların ortadan kaldırılmasını sağlayacak bir uluslar arası düzen oluşturulamayınca bu kez bu silahlara sahip ülke sayısının dondurulması sorunu gündeme gelmiştir. Böylece hiç olmazsa nükleer silahların yayılmasının önlenmesiyle uluslararası ilişkilerde belirli bir istikrarın korunabileceği gündeme

¹⁴⁵Ali ÇİMEN, *a.g.e.*, s.165-166.

gelmiştir.¹⁴⁶ Yaşanan bu gelişmeler ışığında hiç kuşkusuz Küba Füze Krizi'nden sonraki dönemin, nükleer diplomasi açısından en önemli gelişmesi 1968'de imzalanan Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması olmuştur.¹⁴⁷ Yapılan bu antlaşma devamında nükleer silahlar ile ilgili birkaç antlaşmaya daha varılmıştır. Ancak bu konuda yapılan çalışmalar ve bütün bu yasaklamalar nükleer silahların kullanım alanları ile ilgili olmuştur. Antlaşmalar nükleer silahları ortadan kaldırmamış veya sayılarını azaltmamıştır. Bu doğrultuda ABD ve SSCB nükleer silahsızlanma veya nükleer silahların azaltılması konusunda önemli bir adım atarak SALT-I antlaşmasını imzalamışlardır. Atılan tüm bu adımlara karşın SALT-I antlaşması gerek savuma gerekse saldırı silahları bakımından niteliksel bir sınırlandırma anlamına gelmiyordu. Çünkü silah sistemlerinin modernleştirilmesine veya yenileriyle değiştirilmesine herhangi bir sınırlama getirilmiyordu. Ek olarak SALT-I antlaşmasının eksik kalan en önemli yanı saldırı silahlarının denetim altına alınabilmesi için herhangi bir çözüm içermiyor olmasıydı.¹⁴⁸ Her ne kadar bazı noktalara çözüm getiremeye bile atılan bu adımlar dünya barışı için önem teşkil etmekteydi. SALT-I görüşmelerinin olumlu sonuçlarından hareketle Cenevre'de SALT-II görüşmelerine başlanmış ancak yaşanan olumsuzluklar neticesinde antlaşma ile sağlanması düşünülen stratejik güvenlik amacına ulaşamamıştır.

Ortaya çıkışıyla birlikte ülkelerin tüm gündemini meşgul eden nükleer silahlar gücü ve etkisi nedeniyle her devletin, her bölgenin, her kıtanın kısaca tüm dünyanın sorunu haline gelmiştir. Sahip olunan bu muhteşem güç, devletlerin dış politikalarında belirgin değişiklikler yapmalarına neden olmakla beraber uluslararası alanda da bıraktığı etki ani ve bir o kadar da kalıcı olmuştur. İki büyük gücün yer aldığı bir dünyada, bu güçlerden her biri korkularını diğeri üzerine yoğunlaştırmaya, diğerrinin niyetlerinden şüphe duymaya ve savunma amacıyla alınan önlemlere dahi saldırgan bir tavır yüklemeye meyilli olmuşlardır. Büyük güçler arasındaki rekabet

¹⁴⁶ Haluk GERGER, *a.g.e.*, s.157.

¹⁴⁷ Gültekin SÜMER, *Amerikan Dış Politikasının Kilit İsmi: Kissinger*, Artus Kitap, İstanbul 2007, s.95.

¹⁴⁸ Gültekin SÜMER, *a.g.e.*, 169-170.

giderek daha da sertleşmiştir.¹⁴⁹ Yaşanan teknolojik gelişmeler ile birlikte de artık eski güvenlik ölçütlerinin yerini yenileri almıştır.

Sonuç olarak iki kutuplu Soğuk Savaş ortamında, nükleer silahlara ilişkin yaşanan gelişmeler onları tamamen ortadan kaldırmaya yönelik olmamıştır. Bu konuda somut birkaç adım atılsa da bu adımlar silahların üretiminin yasaklanması veya tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik olmamış, bu silahların sınırlandırılması ya da yayılmasının önlenmesi yönünde olmuştur. Yapılan antlaşmalarla ülkeler arasındaki nükleer denge sağlanmaya çalışılmış, uzun dönemdir yaşanan silahlanma yarışı bu sayede durdurulmak istenmiştir. Silahlanmanın sınırlandırılması konusunda girişilen yoğun çalışmalara rağmen, bu silahların elde edilmesi, etkili bir biçimde denetleme olanağı zaman içerisinde soğuk savaş döneminin iki gücünün kontrolünden çıkmıştır. Böylelikle bölgesel ve uluslararası güvenlik tehlikeye girmiştir. Nükleer silahların yayılması insanlık için çok ciddi bir tehlike ve uluslararası sistem için de bir istikrarsızlık yarattığından bu silahların yayılmasının önlenmesi çabaları özellikle yaşanan krizlerden sonra daha da önem kazanmıştır.

¹⁴⁹Kenneth WALTZ, “Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 5, Sayı: 17, 2008, p. 5.

İKİNCİ BÖLÜM

2. RONALD REAGAN DÖNEMİ ABD İÇ ve DIŞ SİYASETİ

2.1. ABD’de Başkanlık Sistemi

İlk olarak ABD’de doğmuş ve uygulamaya konmuş olan başkanlık sistemi, bir devlet yönetimi modeli olarak, bu ülkenin kendine özgü koşullarında ortaya çıkmış, Amerikan siyasi sisteminin ana direklerinden biri olmuştur. Temsili demokratik sistemlerin hükümet şekillerinden birisi olan başkanlık sistemi, kuvvetler ayrılığı prensibini sert bir şekilde uygulayan, kuvvetleri birbirine kontrol ettirmekle beraber icra organının üstünlüğünü sağlayan temsili bir hükümet biçimidir.¹⁵⁰

Başkanlık sisteminin kendine özgü üç temel özelliğinden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki, hem yürütmenin başı olan başkanın, hem de yasama organlarının ayrı ayrı ve birbirinden bağımsız bir şekilde, doğrudan halk tarafından seçilmesidir. Bu bağlamda ikisinin de meşruiyet temelleri halkın oyu olduğundan, başkan ve yasama organı birbirine bağımlı değildir. Buradaki asıl amaç, yürütmenin başı olan başkan ile yasama organının yalnızca kendilerine ait belirli görevleri yerine getirmeleri ve kendi yetkilerini kullanmaları gerektiğidir.¹⁵¹

Başkanlık sisteminin ikinci temel özelliği, hem başkanın hem de yasama organı üyelerinin birbirlerinden farklı ama belirli dönemler için seçilmeleridir. Bu süre ABD’de başkan için dört yıl; yasama yetkisi elinde bulunan, Temsilciler Meclisi ve Senato olmak üzere iki meclisten oluşan Kongre üyeleri için ise sırasıyla ikişer ve altışar yıldır.¹⁵² Hem başkan hem de kongre üyeleri görevlerinin bitimine kadar

¹⁵⁰ Esat ÇAM, Devlet Sistemleri, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1976, s. 96-97.; Burhan KUZU, *Türkiye için Başkanlık Sistemi*, Babıali Kültür Yayıncılığı Yayınları, İstanbul 1997, s.8-9.

¹⁵¹ Pınar AKÇALI, “Siyasal İstikrar ve Başkanlık Sistemi: Amerika Birleşik Devletleri Örneği”, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye Ülkeler Deneyimleri ve Karşılaştırmalı Analiz*, Der: İhsan Kamalak, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2007, s.60.

¹⁵² Amerikan siyasi sisteminde yasama Kongre tarafından temsil edilmektedir. Kongre, 435 temsilciyi içeren Temsilciler Meclisi ile 100 senatörün bulunduğu Senatodan oluşmaktadır. Kongre üyeleri tek turlu çoğunluk sistemine göre seçilmiş, federe devletlerin nüfusa orantılı olarak temsil edilmesi

işbaşında kalırlar. Başkan, kongreye karşı siyasal bir sorumluluğu olmadığından, normal süresi dolmadan yasama organı tarafından görevinden alınamaz. Ayrıca başkanın göreve başlayabilmesi ve görevde kalabilmesi de kongrenin onayına bağlı değildir. Bu durum benzer şekilde kongre açısından da geçerlidir. Başkan yasama organına karşı siyasal sorumluluk taşımadığı¹⁵³ gibi kongre de başkana karşı sorumlu değildir ve seçimle işbaşına gelen kongre üyeleri de görev sürelerinin bitimine kadar işbaşında kalırlar.

Başkanlık sisteminin üçüncü ve son temel özelliği başkanın tek başına yürütmeyi temsil ediyor olmasıdır. Parlamenter hükümet sistemlerinde yürütme organı bölünmüş yapıda iken başkanlık sisteminde yürütme tek kişiden oluşur, o da başkandır. Yani başkanlık sisteminde yürütmede tek başlılık vardır.¹⁵⁴

Burhan Kuzu'nun belirttiği üzere, temsili rejimin hükümet şekillerinden başkanlık hükümeti, yazılı anayasaların en eskisi sayılan 1787 tarihli Amerika Birleşik Devletleri anayasasının kabul ettiği bir hükümet şeklidir. Parlamenterizm gibi uzun tarihi bir geçmişe sahip olmayan başkanlık sistemi, Philadelphia' da toplanan kurucu meclisinin çözüm arayışları ve uzun tartışmaları sonucu 30 Nisan 1787'de George Washington'un Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk başkanı ilan edilmesi ve anayasanın kabulü ile oluşturulmuş bir sistemdir.¹⁵⁵ Bu tarihten itibaren artık konfederal yapı terk edilmiş yerine anayasanın öngördüğü biçimde bir federal devlet kurulmuştur. Amerikan sisteminin temel yapı taşları belirlenirken; yazılı bir anayasanın varlığı, halk egemenliği ve sınırlandırılmış hükümet şeklinde üç noktanın üzerinde durulmuştur. Amerikan anayasası ulusal hükümetin görev ve yetkilerini belirlerken, hükümetin yetkilerini de üçe ayırmıştır. Bunlar; devlet başkanının

Temsilciler Meclisi'nde, eşit olarak temsil edilmesi ise Senato'da gerçekleştirilmektedir. Bkz; Esat ÇAM, *a.g.e.*, s. 109-111.

¹⁵³Kemal GÖZLER, *Devlet Başkanları*, Ekin Kitapevi, Bursa 2001, s.47-48.

¹⁵⁴Esat ÇAM, *Devlet Sistemleri*, Der Yayınları, İstanbul 1993, s.104.

¹⁵⁵Burhan KUZU, *a.g.e.*, s.1-2.; İlk Amerika Birleşik Devletleri Başkanı, (1789-1797).Bkz; "George Washington", <http://www.whitehouse.gov/about/presidents/georgewashington>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

başında olduğu yürütme, senato ve temsilciler meclisi olmak üzere kongre'nin her iki kolunu içeren yasama, ve başta yüce mahkeme olmak üzere yargı şeklindedir.¹⁵⁶

ABD siyasi sisteminin en temel kurumlarından biri olan Başkanlık kurumunun, ortaya çıkış nedenini Tosun, anayasa yapıcılarının oluşturmaya çalıştıkları ulusal birliği hızlandırmak ve gerçekleştirmek için güçlü bir yürütme organına duyulan ihtiyaca inanmış olmaları şeklinde açıklamaktadır.¹⁵⁷ Yürütme yetkileri ile donatılmış olan başkan genel oyla iki dereceli bir seçim ile dört yıllık süre için seçilir. Anayasaya göre ülkenin durumu her ne olursa olsun başkanlık seçimi her dört yılda bir mutlaka yapılmak zorundadır. Başkan olmanın genel şartlarına bakıldığında ise ABD vatandaşı olmak, en az 14 yıl süre ile ABD'de ikamet ediyor olmak, en az 35 yaşında olmak bu şartlar arasında sayılabilir. Başkanın anayasa ile açıkça tanınan yetkileri arasında, başkomutanlık, veto, yasaları uygulama gibi yetkiler sayılabilir. Bunların dışında başkan, hükümet üyelerini çeşitli konularda yardımcı olmaları için bakan olarak atamak, yapılması gereken yasal düzenlemeler konusunda kongreyi bilgilendirmek, kongre toplantılarını denetlemek, elçi ve konsolosları atayıp kabul etmek gibi yetkilerle donatılmıştır.¹⁵⁸

Amerikan kongresine bakıldığında ise, her ikisi de eşit güçlerle donatılmış iki yapı karşımıza çıkar. Bunlar: her eyaletin nüfusu ile orantılı olarak temsilci gönderdiği temsilciler meclisi ve tüm eyaletlerin eşit sayıda temsil edildikleri senatodur. Temsilciler meclisine seçilebilmek için en az yedi yıllık ABD vatandaşlığı, 25 yaşını tamamlamış olmanın yanı sıra aday olunan eyalette ikamet etme şartları aranırken; senato için ise, dokuz yıllık ABD vatandaşlığı 30 yaşını tamamlamış olmak ve aday olunan eyalette ikamet etme şartları aranmaktadır. Kongrenin görevlerine bakıldığında ise, federal yasaları yapmak, ulusal güvenlikle ilgili düzenlemeleri yapmak, vergi koymak, para basmak, dış borçları düzenlemek, uluslararası antlaşmaları onaylamak gibi görevler ilk başta sayılabilir.¹⁵⁹ Bunlara ek

¹⁵⁶ Pınar AKÇALI, *a.g.m.*, s.73.

¹⁵⁷ Tanju TOSUN, *Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri*, Alfa Yayınları, İstanbul 2000, s.58.-59.

¹⁵⁸ Recep TÜRK, "Feasibility of Presidential System in Turkey", *Turkish Journal of Politics*, Vol:2, No:1, 2011, p. 36-39.

¹⁵⁹ Pınar AKÇALI, *a.g.m.*, s.75.

olarak her iki yapı da kendine özgü yetkilerle donatılmışlardır. Örneğin, vergilerle ilgili yasa önerileri ilk olarak temsilciler meclisine verilir, uluslararası antlaşmaları onaylamak ise senatonun görevidir.

Amerikan yargı sisteminde en önemli ve yetkileri en fazla olan kurum “Yüce Mahkeme”dir. ABD anayasası ile 1789’da kurulan Yüksek Mahkeme önemli hukuksal davalarda nihai hakem, hem de yasaların anayasaya uygunluğu konusunda en üst makamdır. Anayasa, Yüksek Mahkeme’nin esas yargı yetkisini belirtmesine karşın, mahkemenin görevini nasıl ifa etmesi gerektiğini, hatta üyelerinin sayısını ve niteliklerini açıklamamaktadır. Bu durum, ulus için vatandaşlarının gereksinimlerini karşılayabilecek esneklikte bir yüksek mahkeme şeklinde yorumlanmıştır.¹⁶⁰ Yüce Mahkeme üyeleri hangi koşullarda atandıklarına bakılmaksızın göreve başladıklarında kendilerini atamış olan başkandan bağımsız hareket etme dahil olmak üzere, yasama ve yürütme erklerine karşı her zaman bağımsız olmuşlardır. Amerikan halkı da yüce mahkemenin hükümetin siyasi kanadından bağımsız olmasını beklemekte ve talep etmektedir.¹⁶¹ Yüce mahkeme hem federal düzeydeki hem de eyalet düzeyindeki tüm mahkemelerin üzerindedir. Kararları tüm ülkede bağlayıcıdır ve son temyiz makamıdır. Bunlara ek olarak kendi gündemini kendisi belirlemekte ve temyiz için gönderilen davalardan hangisini görüşmeye alacağına hangisi ile ilgilenmeyeceğine de yine kendisi karar vermektedir. İş yükünün önemli bir bölümünü ise yasa ya da kararnamelerin anayasaya uygun olup olmadığını saptama çalışmaları oluşturmaktadır.¹⁶²

2.1.1. ABD’de Siyasi Partiler

ABD’de siyasi partilerin tarihsel gelişimine bakıldığında, 1800’lü yılların başında oy kullanabilmek için gayrimenkul sahibi olma şartının ortadan

¹⁶⁰John P. JONES, “Yüksek Mahkeme, Benzersiz Bir Kurum”, *E-Journal USA*, Nisan 2005, s.9.

¹⁶¹Robert S. BARKER, “ABD Yüksek Mahkemesi Yargıçlarının Aday Gösterilmesi, Onaylanması ve Atanması Konusunda Tarihsel Bir Bakış”, *E-Journal USA*, Nisan 2005, s.17.

¹⁶²Rosalie TARGONSKI, “Yargı Organı: Anayasayı Yorumlama”, *Ana Hatları ile ABD Devlet Yapısı*, 2000, s.80.

kaldırılmasıyla oluşan seçmenlik hakkının yaygınlaşması, Bibby'e göre, parti oluşumunu tetikleyen en önemli nedenlerden biri sayılmaktadır. Bu durum seçmen sayısında önemli bir oranda artışa neden olmuş ve onları harekete geçirmek için yeni bir araca ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Siyasi partiler de, bu esas görevi yerine getirmek için kurumsal yapılanmaya gitmiş ve Amerikan siyasi partileri demokratik gelişmenin bir sonucu olarak 1830'lu yıllardan itibaren siyasi ortamda yer edinmişlerdir.¹⁶³ Partiler ilk dönemlerde çok fazla önemsenmemiş, parti oluşumuna sıcak bakılmamış, partilere güvenilmemiş, bu nedenlere dayanarak da partilere anayasa da yer verilmemiştir.¹⁶⁴ Benzer şekilde sonrasında gelen devlet adamları, başkan yardımcıları da siyasi partilere olan tepkilerini dile getirmişlerdir.

Siyasi partiler açısından yaşanan olumsuz ve kuşkucu sürece rağmen, ilk siyasi partilerin oluşumuna yol açacak süreç daha George Washington zamanında başlamış, benzer görüşleri savunan siyasetçilerin bir araya gelerek bir grup oluşturmasının zorunluluk haline geldiği anlaşılmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda Alexander Hamilton¹⁶⁵, 1787 yılında, ilk Amerikan siyasal partisi olan "Federalist Parti"yi değişik gruplar arasında bir koalisyon oluşturulması amacı ile kurmuştur.¹⁶⁶ Bu partiyi destekleyenler güçlü bir ulusal devleti ve federal yapıyı savunmalarının yanı sıra, parti, genellikle tüccarlar, toprak sahipleri ve kuzeyli zengin kesim tarafından desteklenmiştir. Ancak o dönemde devlet bakanı olan Thomas Jefferson ve onun taraftarları kurulan bu partiyi hiçbir zaman tam olarak benimsemediler. Bunun doğal sonucu olarak da 1793 yılında "Cumhuriyetçiler" adı ile yeni bir siyasal parti kurdular. Kurulan bu yeni parti, Federalist Parti'nin aksine küçük çiftçiler, işçiler ve görece daha düşük gelirli vatandaşlarca destekleniyordu. Bu partiye göre federalistler gizli den gizliye monarşiyi destekliyordu ki bu yüzden de eyaletlerin hakları korunmalı ve merkezi politikalara karşı çıkılmalıydı. Zaman içerisinde

¹⁶³John F. BIBBY, "A.B.D.'de Siyasi Partiler", <http://usa.usembassy.de/etexts/turkish/ElectionsTurkish.pdf>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011), s.3.

¹⁶⁴Pınar AKÇALI, *a.g.m.*, s.78-79.

¹⁶⁵İlk Amerika Birleşik Devletleri Hazine Bakanı, (1789-1795).Bkz; "Alexander Hamilton", <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/frivals/burr/hamiltonbio.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

¹⁶⁶Natasha PLATT, "Alexander Hamilton: Architech of America", http://www.greglavelle.com/files/platt_essay.pdf, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

güçlenen cumhuriyetçiler, 1828 yılında gerçek bir ulusal partiye dönüştüler ve bugünkü “Demokratik Parti”nin yerini hazırlamış oldular.¹⁶⁷

Bugünkü iki büyük partiden Cumhuriyetçi parti ise, 1854 yılında köleliğin ABD'nin yeni batı bölgelerine yayılmasına karşı çıkanlara, kölelik karşıtı kuzeyli Demokratların da katılımıyla kurulmuştur. Varlıklı kesimlerin çıkarlarını savunma misyonunu da devralan Cumhuriyetçi Parti, kölelik konusunun Amerika'daki siyasi manzarayı kökten değiştirmesi sonucu, 1860 yılında Demokrat Parti'nin alternatifi olarak ortaya çıkmıştır.¹⁶⁸

2.1.1.1. ABD’de İki Partili Siyasal Sistem

İki partili sistem doğası gereği kazanmak için eşit şansa sahip olan iki partinin egemen olduğu bir sistemdir. Bu sistem içerisinde başka partiler de olmasına rağmen iktidar sürekli olarak iki parti arasında el değiştirmektedir. İki partili sistemin işleyişi sistemde etkin olan iki büyük partiyi ılımlı gerçekçi ve sorumlu olmaya yönlendirmektir. Partiler seçimleri kazanmak için siyasal merkeze yaklaşmak ve bağımsız seçmenleri kazanmak durumundadır. Merkeze yaklaşma eğilimi partiler arasındaki farklılıkları azaltmakta ve ortak görüşlerin artmasına yol açmaktadır.¹⁶⁹

İki partili rekabet sistemi Amerikan siyasi sisteminin en belirgin ve değişmez özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyetçiler ve demokratlar 1860’dan beri seçim politikasına hakim olmuştur. Aynı iki partinin sürekli olarak ulusal seçim politika ortamını elinde tutması, hem siyasi sistemin yapısal özelliklerini hem Amerikan siyasi partilerinin özel niteliklerini yansıtmaktadır.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Esat ÇAM, *a.g.e.*, s. 120.

¹⁶⁸“Cumhuriyetçi Parti’nin Tarihi”, http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/11/printable/041029_republican_party.shtml, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

¹⁶⁹ Ergun ÖZBUDUN, *Siyasal Partiler*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1979, s.131.

¹⁷⁰ John F. BIBBY, *a.g.m.*, s.3.

Günümüzde, 18. ve 19. yüzyıldaki partilerin devamı niteliğindeki Cumhuriyetçi ve Demokrat partiler ABD'nin seçim sürecine hakimdirler. Bu çift parti sisteminde iktidar iki parti arasında sürekli el değiştirme niteliği gösterdiğinden, gerek başkanlık gerekse kongre seçimlerinde, iki parti arasında rekabetin olduğu göze çarpmaktadır.¹⁷¹ Bazı istisnalara rastlansa da bu iki büyük parti başkanlık, kongre, valilik ve eyalet yasama organlarına da sahiptir. Öyle ki, 1852 yılından bu yana göreve gelen bütün başkanlar ya cumhuriyetçi parti ya da demokrat parti içersinden başkanlık koltuğuna oturmuştur.¹⁷²

İki partili sistem, Amerikan siyasi yapısını ve siyasi partilerinin özelliklerini yansıtmaktadır. ABD'de yasama organını seçmek için uygulanan standart yöntem "tek üyeli" bölge sistemidir. Bu sisteme göre herhangi bir seçim bölgesinde en fazla oy alan kişi kazanır. Demokrasi ile yönetilen pek çok ülkedeki orantılı sistemden farklı olan bu sistem, bir bölgede sadece tek partinin kazanmasına olanak tanır. Tek üyeli sistem ülke genelinde yasama bölgesindeki oyların çoğunluğunu alabilmek için yeterli yönetim becerisine ve finansal kaynağa sahip, herkes tarafından sevilen geniş tabanlı ulusal partiler kurmayı teşvik ederek, küçük üçüncü partilerin sürekli olarak kaybetmelerine neden olmaktadır.¹⁷³ Bu durumda küçük partiler büyük partilerden biriyle işbirliği yapmadığı sürece ayakta kalma ihtimali çok düşüktür.

İki partili sistemi destekleyen diğer bir unsur ise "seçim kurulu" sistemidir. Bu sisteme göre Amerikalılar doğrudan başkan ve başkan yardımcısı için oy kullanamaz. Bunun yerine her eyalette başkan adaylarından birine bağlı olan seçim kurulu'na oy verirler. Başkanın seçilmek için 50 eyaletteki 538 oyun mutlak çoğunluğunu elde etmesi gerekmektedir. Bu zorunluluk üçüncü bir partinin başkanlığa ulaşmasını hemen hemen imkansız hale getirmektedir. Kazanan tümünü alır sistemi hakim olduğundan, az farkla olsa bile bir eyaletteki oyların çoğunluğunu

¹⁷¹ William N. Chambers, W.D.Burnhem, *The American Party Systems*, Oxford Univ. Press Newyork, 1967, p. 91-115.

¹⁷² "The Presidents", <http://www.whitehouse.gov/about/presidents>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

¹⁷³ USA Elections in Brief, *Siyasi Partilerin Rolü*, http://turkish.turkey.usembassy.gov/media/pdf/abd_secimleri_genel_bakis.pdf, Nisan 2008, (Erişim Tarihi: Haziran 2011), s.6.

kazanan aday tüm eyaletin oylarını kazanmış sayılır.¹⁷⁴ Zamanla iki ulusal parti kurulmasına olanak tanıyan sistem ve güçlü olan bu iki partinin hükümet mekanizmasını kontrol altında tutuyor olması diğer partilerin oluşumuna olanak vermemektedir. Dolayısıyla üçüncü partilerin siyasi sistem içerisindeki rolleri çok azdır. ABD tarihi boyunca birçok kez üçüncü parti denemelerine girilmişse de bunların hepsi ya başarısızlığa uğramış ya da ancak geçici ve yöresel nitelikte olmuştur.¹⁷⁵ Sistemin genel işleyişine ve temel ilkelerine yönelik eleştirel programları olan küçük partiler hiçbir zaman gerekli parasal kaynağı ve desteği sağlayamadıkları için gerçek anlamda siyasal sürece dahil olamamaktadırlar.

Tüm bunlara ek olarak, Amerikan siyasi sistemi içindeki iki parti arasında federal düzeyde önemli bir fark bulunmamaktadır. İkisinin de temel de gündemi aynıdır. Türdeşlikten yoksun unsurları ve doktrinleri içine almakla beraber bunlar gerçekte idari ve siyasal mevkileri ele geçirmeye ve çoğu zaman asıl seçimlerden daha önemli olan ön seçimlerde aday tespit etmeye yönelmiş partilerdir.¹⁷⁶

2.2. Ronald Reagan'ın Siyasi Yelpazesi

Ronald Wilson Reagan, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1981-1989 yılları arasında iki dönem görev yapmış, Jimmy Carter'dan sonraki, kırkıncı başkanıdır. Farklı bir meslek dalında profesyonellik kazanmış olan Reagan, altmış dokuz yaşında başkan olmuş ve Amerikan tarihinin en popüler ve etkili başkanlarından biri olarak kabul görmüştür.¹⁷⁷ Reagan'ın başkanlık koltuğuna oturduğu 1981 yılı ve sonrasına geçmeden önce, o zamana gelinceye kadar ki hayatı ve siyasi kariyeri incelendiğinde Reagan, 1928 yılında Eureka College'de ekonomi ve sosyoloji eğitimi almaya başlamış, 1932 yılında da kolejden mezun olarak, ekonomi ve sosyoloji alanlarında

¹⁷⁴John F. BIBBY, *a.g.m.* s. 4.

¹⁷⁵Maurice DUVERGER, *Siyasi Partiler*, Çev: Ergun ÖZBUDUN, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.280.

¹⁷⁶Maurice DUVERGER, *a.g.e.*, s. 282.

¹⁷⁷"Ronald Wilson Reagan", <http://www.whitehouse.gov/about/presidents/ronaldreagan>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

ihzasını tamamlamıştır.¹⁷⁸ Mezun olduktan sonraki süreçte 1937 ve 1942 yılları arasında kariyerine sinema oyuncusu olarak devam etmiş, Pearl Harbour bombalanmasından kısa bir süre sonra da Ronald Reagan, Birleşik Devletler Savaş Departmanı tarafından aktif olarak göreve çağrılmış ve bu süreç içerisinde hava kuvvetlerinde görev yapmıştır.¹⁷⁹

Savaş sonrası sinema sektörüne geri dönmüş ve tekrar film çekmeye devam etmiştir. Ancak savaş döneminde yaşadıkları ve sonrası Reagan'ın yaşamında öncelikleri ve ilgilerini değiştirmeye başlamış, Reagan yavaş yavaş aktörlük kariyerini bir kenara ittiğini, siyaset ve dünya hakkında daha fazla konuşmaya, düşünmeye başladığını fark etmiştir. Bunlara ek olarak katıldığı politik aktivitelerde gayet tutkulu ve ciddi bir tavır sergileyen Reagan'ın bu tutumu onu, insanların onu ve ne dediğini dinlemeye getirmiştir. Savaş dönemi yaşadığı tecrübe onun politikaya yoğunlaşmasını sağlamış, savaş ile ilgili okumak ve güncel durumlarla ilgili uzun uzun açıklamalar yapabiliyor olmak politikaya olan ilgisini günden güne daha da arttırmıştır. Reagan, Demokrat Parti'ye olan yakın tutumu ile güçlü bir şekilde başkan Roosevelt'i desteklemiş ve o dönemde kendini liberal olarak tanımlamıştır.¹⁸⁰ Vaughn'un belirttiğine göre Reagan, kendinde fark ettiği politik yeteneği savaş sonrası kullanmaya karar vermiş ve çeşitli siyasi gruplar içerisinde yer almaya başlamıştır.¹⁸¹

1947 yılında Ekran Sanatçıları Derneği¹⁸² başkanlığına seçilmiştir.¹⁸³ Reagan artık siyasi kimliğini ve savunduğu politik düşünceleri yavaş yavaş sesli olarak dile getirmeye başlamıştır. Başkanlık anılarında da o dönemden; “*HICCASP ve diğer*

¹⁷⁸ “Ronald Reagan’ın Hayatı ve Siyasi Yaşamı”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/272988.asp>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

¹⁷⁹ American President a Referance Resource, <http://millercenter.org/president/reagan/essays/biography/2>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

¹⁸⁰ Paul LETTOW, *Ronald Reagan and His Quest to Abolish Nuclear Weapons*, Random House Trade Paperbacks, Newyork 2003, p. 10.

¹⁸¹ Bu siyasi gruplardan ilki, HICCASP (Hollywood Independent Citizens Committee of Arts, Sciences and Professions) olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında Roosevelt’in liberal politikalarını en fazla destekleyen grup olarak bilinmektedir. Bir diğer grup ise, AVC (American Veterans Committee), Liberal politik grup olarak bilinmektedir. Bkz; Stephen VAUGHN, *Ronald Reagan in Hollywood*, Cambridge University Press, Newyork 1994, p. 123-124.

¹⁸² İngilizce Adı, Screen Actors Guild, SAG.

¹⁸³ “Ronald Reagan”, <http://www.sag.org/ronald-reagan>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

*kurumlar üzerindeki denetimi ele geçirme çabasının ben de derin bir etkisi vardır. O yıllar gözümün yeni yeni açıldığı zamanlardı.”*¹⁸⁴ şeklinde bahsetmiştir.

1954 yılına gelindiğinde, General Elektrik firması Reagan’ı çalışanlara moral vermesi amaçlı işe almayı teklif etmiştir. Reagan gelen teklifi kabul ederek bunların yanında 8 yıl boyunca ulusal bir televizyon programına da ev sahipliği yapmıştır. 1954-1962 yılları arasındaki dönem Reagan için çıraklık dönemi olmuştur. Bu deneyim ona hükümetin nasıl işlediğini, alınan kararların tüm Amerika üzerindeki insanları nasıl etkilediğini görme fırsatı kazandırmıştır. Bunlardan daha da önemlisi politik hayatının başlarında Demokrat Parti savunucusu olan Reagan, bu yıllarda görüşlerini muhafazakar cumhuriyetçi olarak değiştirmeye başlamıştır. Yaşanan bu değişimde General Elektrik gibi büyük bir firmanın politik çıkar ve düşüncelerinin de önemli payı olmuştur.¹⁸⁵

Ronald Reagan, General Elektrik’te çalıştığı süre zarfında yaptığı seyahatler ve görüşmeler sayesinde ekonomi ve politika alanından birçok insanla tanışmış ve onların hükümet ile ilgili bir çok sorununun olduğu kanısına varmıştır. Tüm bu gelişmeler yaşanırken Reagan, etkili konuşma gücü sayesinde birçok sivil toplum derneği, iş dernekleri ve halk toplantıları yanı sıra bir çok cumhuriyetçi grup tarafından da konuşmacı olarak davet edilmeye başlamıştır. Yaptığı bu konuşmalarda da kendi siyasi görüşünü sergilemekten çekinmemiş, görüşlerini açıkça dile getirmiştir. Reagan 1962’de General Elektrik’ten ayrıldıktan sonra da seyahat etmeye ve konuşmalar yapmaya devam etmiştir. Bu durum onun 1960’lı yıllarda siyasete girişi için önemli bir temel oluşturmuştur.¹⁸⁶

Ronald Reagan’ın tüm bu gelişmeler neticesinde ulusal politika alanına girişi resmi olarak 27 Ekim 1964’te başkanlık için çabalayan Cumhuriyetçi aday Barry Goldwater için yapmış olduğu televizyon konuşması ile olmuştur. Hayatı boyunca demokrat olan Reagan, bu dönemde taraf değiştirerek seçim kampanyasının

¹⁸⁴Ronald W. REAGAN, *An American Life*, First Pocket Books, Newyork 1992, p. 252.

¹⁸⁵Esra ÖZYÜREK, “Hollywood Yıldızlığından Yıldız Savaşlarına”, http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=3599, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

¹⁸⁶ Paul LETTOW, *a.g.e.*, p. 13.

sorumluluğunu üstlenmiştir. İlk kez General Elektrik zamanlarında böyle konuşmalar yapan Reagan, Goldwater kampanyasını yürütürken de aynı tarzını muhafaza etmiştir.¹⁸⁷ “Seçme Zamanı”¹⁸⁸ başlıklı konuşması onu Cumhuriyetçi Parti için önemli bir pozisyona taşımıştır. Yaptığı bu konuşmada hayatının büyük bir kısmını demokrat olarak geçirdiğini, yakın bir zamanda bu düşüncesinden vazgeçtiğini ve farklı bir yola uygun olduğunu gördüğünü, yaşanan sorunların parti sorunlarından daha önemli olduğunu ve kabaca barış ve refahın devamlılığını sağlamanın ne denli önemli olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca bunlara ek olarak desteklediği adayın özelliklerinden de bahsetmiştir.¹⁸⁹ Reagan’ın yaptığı bu konuşma Goldwater’ın başkanlık kampanyası için pek işe yaramasa da durum Reagan için farklı olmuştur. Ronald Reagan artık politik anlamda herkes tarafından dinlenen ve izlenen biri haline gelmiştir.¹⁹⁰ Yapılan konuşma geniş övgü almış, sonrasında medyada “*sıkıntılı bir kampanya içerisinde parlayan bir ışık*” yorumu ile Reagan’ın konuşmasından övgü ile bahsedilmiştir.¹⁹¹ Kısa bir süre içerisinde Reagan’ın hayatı değişmeye başlamış, yaşanan gelişmeler ile birlikte Hollywood kariyerini yavaş yavaş bir kenara bırakmaya, onun yerine politika alanında kendine yer edinmeye başlamıştır.

Cumhuriyetçilerin ve bazı işadamlarının Ronald Reagan’daki potansiyeli fark etmeleri uzun sürmemiştir. Onu siyasi hayatta görmeyi isteyen arkadaşları Reagan’ı Kaliforniya valiliği için oldukça desteklemiştir. Kaliforniya Valiliği’ne aday olmaya karar verdiğinde yüzünün geniş kitleler tarafından tanınıyor olması, podyumdaki rahatlığı ve medyanın gücüne olan inancı işine yaramıştır.¹⁹² Bunun yanında çevresinin ve arkadaşlarının da yoğun çabaları 1966 yılında onu, Cumhuriyetçilerden 33. Kaliforniya valiliğine taşımış ve neredeyse bir milyon oy alan Ronald Reagan, Demokrat Partiden rakibi Edmurd G. (Pat) Brown’u geride bırakarak seçimi

¹⁸⁷Brian M. ARTHUR, *Tarihe Yön Veren 20. yüzyıl Konuşmaları*, Derleyen: Özden ARIKAN, Gençlik Yayınları, İstanbul 1995, s.283.

¹⁸⁸Orijinal Adı, “A Time For Choosing”.

¹⁸⁹American Rhetoric Top 100 Speeches, Ronald Reagan: “A Time for Choosing”, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/ronaldreaganatimeforchoosing.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

¹⁹⁰Hedric SMITH-Adam CLYMER-Leonard SILK-Robert LINDSEY-Richard BURT, *Reagan The Man, The President*, Macmillian Publishing, Newyork 1981, s.7.

¹⁹¹ “Nation: Meet The Ronald Reagan”, *Time*, 20 Ekim 1980, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,951519,00.html>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

¹⁹² Esra Özyürek, a.g.m.

kazanmıştır.¹⁹³ 1967-1975 arası valilik döneminde Reagan başkanlık ile ilgili olarak birçok ön izlenim vermiştir. Kendini iyi bir politikacı, muhafazakar, ve politika lehine kolay çözümler üretebilen biri olarak tanıtmaya fırsatı bulmuştur.¹⁹⁴

Sekiz yıl süren iki dönem valilik sürecince ülke çapında bir çok muhafazakar liderin saygısını kazanan Reagan¹⁹⁵, 70'lerin sonlarına doğru gelindiğinde Washington'da yapılanlar ile ilgilenmeye başlamıştır. Savunma harcamalarının kısılması, ulusal ekonomik plan, tutarsız ulusal güvenlik politikaları, işsizliğin artışı gibi nedenler aslında o dönemde Amerikan politikalarında ciddi sıkıntıların yaşandığının işaretlerini vermiştir. Amerika için 1970'lerin ortası, ekonomisinin ivme kaybettiği ve toplumda ciddi moral bozukluklarının söz konusu olduğu bir dönem olarak gelişmiştir.¹⁹⁶ Özellikle Vietnam Savaşı ile birlikte ülkede oluşmaya başlayan kaos ortamı Amerikan siyasetinde yeni arayışları da beraberinde getirirken, 60'ların iyimser dünya, toplum ve ekonomi algıları değişmeye başlamıştır. Bu süreç beraberinde Amerikan toplumunda muhafazakar düşüncenin giderek yükselişe geçmesine olanak tanımış, yine 70'li yıllarda meydana gelen ve dönemin başkanı Richard Nixon'un istifası ile sonuçlanan Watergate Skandalı¹⁹⁷ ve bazı gizli Pentagon belgelerinin basına sızması gibi olaylar Amerikan toplumunda mevcut siyasi yapıya ve özellikle de büyük sermaye gruplarına karşı büyük bir güvensizliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönem içerisinde iktidarda bulunan bazı liberaller, bir takım sosyal güvenlik hakları çıkarmış, yeni istihdam olanakları oluşturmaya çalışmışsa da toplumun muhafazakar kesime yönelmesine engel olamamışlardır.¹⁹⁸

¹⁹³ Hedric SMITH-Adam CLYMER-Leonard SILK-Robert LINDSEY-Richard BURT, *a.g.e.*, p. 12.

¹⁹⁴ Stephen YOUNG, "Ronald Reagan 1911-2004", *History Review*, 2004, p. 18.

¹⁹⁵ "About Ronald Reagan", http://www.ronaldreagan.com/Ronald_Reagan_Biography.html, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011)

¹⁹⁶ Hedric SMITH-Adam CLYMER-Leonard SILK-Robert LINDSEY-Richard BURT, *a.g.e.*, p. 46-49.

¹⁹⁷ Watergate Skandalı, 1972 seçimleri öncesinde, Demokrat Parti'nin Watergate binasında bulunan genel merkezine dinleme cihazı yerleştirmeye çalışanların Cumhuriyetçi parti ile bağlantılı oldukları iddiasının soruşturulmaya başlanması ile ortaya çıkmıştır. Olay sonucunda Amerikan tarihinde ilk kez bir başkan görevinden istifa etmiştir. Bkz; "Watergate Kronolojisi", http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/05/050531_deep_throat.shtml, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

¹⁹⁸ Hedric SMITH-Adam CLYMER-Leonard SILK-Robert LINDSEY-Richard BURT, *a.g.e.*, p. 47-48.

Muhafazakarlar Amerika'nın içerisine düştüğü kriz ortamının ancak güçlü bir liderin önderliğinde ve mevcut kurumların düzgün bir biçimde işletilmesiyle aşılabileceğini vurgulamışlardır.¹⁹⁹ Amerikan seçmenleri yaşanan ekonomik olumsuzluklar neticesinde bir değişime gitmenin şart olduğunu düşünmüşlerdir. Dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter'ın halkı bu ekonomik durumdan nasıl kurtaracağına dair güçlü bir ekonomik program sunamaması, dış politikada yeterince etkili olamaması yanında yeni başkan adayı Ronald Reagan'ın değişik görüşler ile ortaya çıkması ve güven verici konuşmaları onu 1980 seçimlerinde başkanlık koltuğuna taşıyan önemli nedenler olmuştur.²⁰⁰

2.3. Ronald Reagan'ın Birinci Dönem (1981-1984) Başkanlığının Analizi

1970 ve 1980'li yıllar ABD'de muhafazakarlığın yükseldiği, savaş sonrası en parlak dönemi içerisinde olan liberal düşüncenin düşüşe geçtiği yıllar olmuştur. Kurtbağ'a göre, muhafazakar düşünce, Amerikan siyasi partileri içerisinde Cumhuriyetçi Parti'yi kendisine yakın görmüş ve 1964'te cumhuriyetçi başkan adayı Goldwater'ın antikomünizme vurgu yapan başkanlık kampanyası ile birlikte de gelişme imkanı bulmuştur.²⁰¹ Cumhuriyetçi Parti'nin örgütsel tabanının gelişmesiyle birlikte başta sermaye grupları olmak üzere, bağlantıları gittikçe güçlenmiştir. Bu tarihten itibaren muhafazakar düşüncenin güney ve batıdaki savunucuları yavaş yavaş desteklerini hissettirmeye başlamıştır.²⁰²

Muhafazakar düşüncenin yükselişe geçtiği bu yıllarda, Vietnam Savaşı'nın etkisi ile yükselen enflasyon, düşen üretkenlik, artan işsizlik oranı, üst üste yaşanan petrol krizleri gibi olaylardan kötü etkilenen iş dünyası ve büyük şirketler mevcut

¹⁹⁹Fahrettin ALTUN, "Kurgu ve Siyaset Arasında Bir Ömür: Ronald Reagan", *Anlayış Dergisi*, 2004, s.14-17.

²⁰⁰Sami KOHEN, "ABD'nin Yeni Umudu", *Milliyet Gazetesi*, 06.11.1980, s. 7.

²⁰¹Ömer KURTBAĞ, *Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası*, USAK Yayınları, Ankara 2010, s. 73-74.

²⁰²Colin DUECK, *Hard Line*, Princeton University Press, New Jersey 2010, p. 5-9.

yönetime karşı olumsuz bir tavır içine girmişlerdir. Aynı zamanda ABD'nin Vietnam'da yaşadığı başarısızlık neticesinde kamuoyunda oluşan tepkiler çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Amerikan halkı savaş sonucunda bölünmüş ve öfkeli bir hal almıştır. Bunun yanı sıra politik istikrarsızlık, dış politikadaki başarısız girişimler, artan ekonomik sorunlar gibi nedenlerle de 1970'li yıllarda ABD, uzun süredir yaşadığı bu başarısız ve istikrarsız süreç ile oldukça yıpranmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu bu ortam, Amerikalıların geleceğe kötümser gözle bakmalarına neden olmakla beraber artan bir güvensizlik duygusunu da beraberinde getirmiştir.²⁰³

1970'li yılların ortalarına gelindiğinde ise ABD, o döneme kadar SSCB ile olan stratejik üstünlük yarışında da Sovyetlerin gerisinde kalmıştır. Buradan hareketle, Muhafazakar düşünce, SSCB'nin avantajlı konumunun sona erdirilmesi gerektiği ve ulusal savunma gücünün dünyadaki tehditlerden dolayı yenilenmesi gerektiği düşüncelerini savunarak halkın o dönem içerisinde en hassas olduğu noktalara temas etmeyi başarmıştır.²⁰⁴

Jimmy Carter döneminde (1977-1981), son yirmi yıldır sergilenen, ekonomik gerileme ve enflasyona kadar yayılan ekonomik, toplumsal ve siyasal eğilimler ülkede bir düş kırıklığı havası yaratmıştır. Yaşanan bu eğilim, hükümete ve onun ülkedeki sorunlarla baş edebilme becerisine karşı duyulan kuşkuvarlığı güçlendirmiştir. Jimmy Carter başkanlığı süresince, Demokrat Parti'nin önderliğini yeniden kurmak istemiş ancak ne halkın ne de kongrenin desteğini sağlayabilmiştir. Yaşanan bu süreçte, İran ile yaşanan siyasi krizleri öne sürerek, yönetiminde ülkenin aşağılanmış, utanç içerisinde ve zayıf olduğu izlenimini veren Cumhuriyetçi kampanyalar sayesinde, Amerikalıların tekrar Cumhuriyetçi Parti'ye yöneldikleri görülmüştür. Milliyetçi-muhafazakar kimliği ile öne çıkan Cumhuriyetçi aday Ronald Reagan fazla tercih edilen bir başkan adayı profili çizmeye başlamıştır.²⁰⁵

²⁰³Haynes JOHNSON, *Sleepwalking Through History: America in Reagan Years*, W.W. Norton&Company, Newyork 1991, p. 28.

²⁰⁴ Ömer KURTBAĞ, *a.g.e.*, s.80-81.

²⁰⁵B. Senem ÇEVİK, "The Political Brain", http://www.ppd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=122%3Athepoliticalbrain&catid=22%3Akitaplar&Itemid=9, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

1976 yılında Cumhuriyetçi Parti'nin başkan adaylığını az bir farkla kaçıran Ronald Reagan, 1980 seçimlerinde yine aynı partiden aday olmuş ve seçim kampanyası süresince olağanüstü bir çaba sarf etmiştir. ABD'nin içerisinde bulunduğu olumsuz tablo dahi başkanlık yarışının hızını kesmeyi başaramamış ve demokrat rakibi Jimmy Carter ile Ronald Reagan'ı karşı karşıya getirmiştir. Seçim kampanyası boyunca bu iki güçlü adayın karşına bir de bağımsız aday John B. Anderson çıkmıştır. Ancak iki güçlü rakip karşısında bağımsız bir başkan adayının pek fazla şansı olmamıştır.²⁰⁶ İki liderin seçim kampanyalarını değerlendiren Milliyet gazetesi, Carter'ın ekonomi ile ilgili güvenceler vererek, “Yurtta barış dünyada güvenlik” ifadesini vurguladığını, Reagan'ın ise seçim kampanyasını daha rahat ve kendisinden emin bir şekilde sürdürdüğünü, eski başkan Gerald Ford'u da yanına alarak gücünü biraz daha arttırdığını belirtmiştir. Tüm bunlara ek olarak da Ford, Reagan lehine konuşmalar yapmış, Carter'ın seçim kampanyasını eleştirmiştir.²⁰⁷ Yaşanan başkanlık yarışında, demokrat rakibi Jimmy Carter dengeli bütçe görüşünü seçim platformuna getirmiş, Reagan ise mali destekli yeni bir endüstrileşme programı ile ortaya çıkmıştır. Bu kampanyada ilk kez Cumhuriyetçiler, Demokratlardan daha büyük bir kampanya örgütü oluşturmuş ve daha fazla kişiyi bu kampanyaya içerisinde çalıştırmışlardır. Reagan bütün dikkatini ve çalışmalarını endüstri eyaletlerine yönlendirmiş ve yaklaşık bir milyon gönüllü ile birlikte kampanyasını yürütmeye başlamıştır.²⁰⁸ Süreç içerisinde Reagan ve Carter bir televizyon programında karşı karşıya gelmiş ve program süresince Reagan sakin ve esprili tavrını sürdürürken, Carter rakibine saldırma yolunu seçmiştir. Toplamda sekiz sorunun konu edinildiği programda ilk konu ABD savunması ile ilgili olmuş ve devamında enflasyon, ekonomik durum, enerji, sosyal yardım gibi Amerika için hayati önem taşıyan sorunlar sıralanmıştır.²⁰⁹

²⁰⁶“1980 Presidential Debates”, <http://www.cnn.com/ALLPOLITICS/1996/debates/history/1980/index.shtml>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²⁰⁷“Reagan İyimser Carter Endişeli”, *Milliyet Gazetesi*, 03.11.1980, s. 7.

²⁰⁸“Getting Government of Our Backs”, <http://www.kennesa.edu/pols/3380/pres/1980.html>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²⁰⁹ Sami KOHEN, “Reagan Galip”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/EE_x2F_FhINI7xlwH3TLINiLqw_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

Nitekim eski bir Demokrat Parti üyesi olan, Cumhuriyetçi Parti'den iki defa başkanlığa aday gösterilmiş ve 1968 seçimlerinde Richard Nixon'a, 1976 seçimlerinde ise Gerald Ford'a yenik düşen Ronald Reagan, üçüncü kez başkanlığa adaylığını koyduğunda, bu kez Jimmy Carter karşısında şaşırtıcı bir fark ile galip gelmiştir. 70 yaşındaki eski Kaliforniya valisi Ronald Reagan, Amerika Birleşik Devletleri'nin 40. başkanı olma başarısının yanında aynı zamanda ABD'nin en yaşlı başkanı ünvanını da kazanmıştır.²¹⁰ Cumhuriyetçi Reagan'ın, Demokrat Carter'ı yendiği seçimlerde seçmen oylarında büyük bir fark ortaya çıkmıştır. Carter oyların %41'ini alırken, Reagan 42 milyondan fazla oy ile %51'lik bir pay sahibi olmuştur. Bağımsız aday Anderson ise %7'lik bir oy oranına sahip olmuştur. Dönemin Milliyet gazetesi yazarı Sami Kohen'e göre, bu veriler neticesinde Ronald Reagan birçok Amerikalının gözünde güvence ve istikrarın simgesi olmasının yanı sıra, Reagan'ın vizyonu onun iyi iletişim gücü sayesinde birçok Amerikalı tarafından kolaylıkla anlaşılabilmiştir. Konuşurken medyadan çok iyi yararlanması sayesinde "büyük iletişimci" olarak anılmaya başlanmıştır.²¹¹

Başkan Ronald Reagan'ın "Reaganizm"²¹², ekonomide, sosyal hayatta ve dış politikada eskinin merkezci liberal anlayışını ve uygulamalarını muhafazakar olanlarla değiştirmeye dayanıyordu.²¹³ Reagan, Amerikalıların yaşamına hükümet tarafından çok fazla karışıldığına inanmış, savurganlığı, sahtekarlığı ve kötüye kullanımı ortadan kaldırarak, halkın gereksinim duymadığını ileriye sürdüğü programları kısacağına dair sözler vererek artık iç ve dış politikanın onun vizyonu ve stratejileri tarafından şekillendirileceğini açıkça ilan etmiştir.²¹⁴

²¹⁰“Reagan Beats Carter in Landslide”, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/4/newsid_3192000/3192279.stm, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²¹¹Sami KOHEN, “Reagan Seçimi Farkla Kazandı”, Milliyet Gazetesi, 06.11.1980., s. 6.; H. Prentice BAPTISTE-Heidi Orvosh KAMENSKI-Christopher J. KAMENSKI, “American Presidents and Their Attitudes, Beliefs, and Actions Surrounding Education and Multiculturalism”, *Research Studies in Educational Policy*, Spring 2005, p. 29.

²¹²Ronald Reagan'ı seçim kampanyası boyunca destekleyenler kendilerine “Reaganties” adını takmışlar, Reagan'ın temsil ettiği görüşleri ve inançları için ise ‘Reaganizm’ terimini kullanmışlardır. Bkz; Sami KOHEN, “Reaganizm’in Hedefi Hükümeti Halkın Omuzlarından İndirmek”, *Milliyet Gazetesi*, 07.11.1980., s. 7.

²¹³Ömer KURTBAĞ, *a.g.e.*, s. 81-82.

²¹⁴“President Reagan’s First Inaugural Adres”, http://reagan2020.us/speeches/First_Inaugural.asp, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

2.3.1. Ronald Reagan'ın İç Siyaset Algısı

Ronald Reagan, başkanlık koltuğuna oturması ile birlikte seçim kampanyasındaki sözlerinin ışığında iç politikada neler yapmak istediğini belirlemiştir. Ona göre, Amerikan gücünün tamamen bir düşüş içerisine girdiği bu dönemde hem içeride hem de dışarıda, ekonomik ve siyasi anlamda, eskiden sahip olunan gücün tekrar sağlanabilmesi için yenilikçi adımların atılması gerekmektedir.²¹⁵

Reagan'ın yapılacaklar listesinde en üst sırada ekonomi alanında uygulanabilecek çözümler yer almıştır. Ekonomi, o yıllarda Amerika'nın en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir ki Reagan, seçim kampanyası süresince ekonomideki canlılığın geri gelmesi için, yenilikçi bir program aracılığıyla, vergi ve harcamalarda önemli oranlarda azalmalar olacağını vaatlemiştir.²¹⁶ Ayrıca sosyal programlar, savunma ve çeşitli yerel sorunlar üzerine de uygulamaya geçirmek istediği birçok iç siyaset düşüncesinin olduğunu belirtmiştir. Amerikalılar, mevcut kurumlarına karşı yaşadıkları güven kaybını Vietnam Savaşı sonrası tekrar sağlayabilmek için çaba sarf etmişler ancak ABD'nin sahip olduğu sorunlu ekonomi, kişilerin kurumlar ve liderler hakkındaki düşüncelerini önemli ölçüde etkilemiştir. Lipset ve Schneider' e göre; enflasyon oranlarındaki düşüş, işsizlik oranlarının gözle görülür biçimde iyileştirilmesi hükümetlerin tekrar seçilebilme şanslarını da arttırmaktadır. Bundan dolayı, 1960 itibarıyla, bu faktörlerle ilgili kötü haberlere tepki olarak Amerika içerisinde bir kırılma periyodu yaşanmış ve bu durum Reagan'ın başkanlık dönemine kadar devam etmiştir. Ronald Reagan dönemi ile birlikte ekonomide bir takım düzelmelerin yaşanmaya başlaması ulusal anlamda moralin yükselmesini de beraberinde getirmiştir.²¹⁷

²¹⁵“American President: A Reference Resource”, <http://millercenter.org/president/reagan/essays/biography/4>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²¹⁶ Norman C. THOMAS-Joseph A. PIKA-Richard A. WATSON, *The Politics of the Presidency*, CQ Press, Washington 1993, p. 368.

²¹⁷ Seymour M. LIPSET-William SCHNEIDER, “The Confidence Gap During the Reagan Years, 1981-1987”, *Political Science Quarterly*, Vol: 102, Number: 1, 1987, p. 2.

Ronald Reagan'a göre ülkeyi enflasyondan, bütçe açığından, işsizlikten ve diğer ağır vergilerden kurtarmanın tek yolu neoliberal politikalardan geçmekteydi. O dönemde hem Amerika'nın içinde bulunduğu ekonomik ortamı değerlendirmek hem de kendi dönemi ile birlikte ne durumda oldukları hakkında bilgi vermek adına 28 Nisan 1981 yılında kongreye yaptığı bir konuşmada şu şekilde değerlendirmelerde bulunmuştur:²¹⁸

“... tüketici fiyat endeksi ile ölçülen enflasyon çift haneli ve hala neredeyse sekiz milyon işsiz var. Amerikan halkı artık bizden harekete geçmemizi bekliyor. Bu hastalıklı ekonominin tedavisi elbette ki çabuk olmayacaktır. Ancak tedavinin gecikmesi daha fazla acı verici olacaktır. İşte bu yüzden ki harekete geçilmelidir ve bu tedavi dönemi federal bütçe ile başlatılmalıdır. Hükümet harcamaları ekonominin kendisinden daha hızlı artmaktadır. Hükümetin yüksek harcama diyeti sonucu büyük bir ulusal borç önümüzdedir. Artık bu diyeti doğru bir şekilde değiştirmenin zamanı gelmiştir. Açıkladığımız ekonomi kurtarma paketi ile harcamaların büyümesini azaltmak, marjinal vergi oranlarının kesilmesi ayrıca oranlı ve öngörülebilir bir para politikası ile ekonomimiz daha da güçlenecek ve 1984 yılına kadar yapmayı planladığımız ekonomik bütçe dengesi sağlanabilecektir.”

Reagan'ın bu konuşması O'na kapsamlı bir bütçe teklifi için önemli bir yasama zaferi kazandırmıştır ki kendi bütçe politikasındaki her öge de buna dahil edilmiştir. Bu ögeler; savunma harcamalarında artış, yerel programlarda azalış ve muazzam vergi kesintisi olarak sıralanmıştır.²¹⁹

Yapılan ekonomik planlar doğrultusunda öncelikle özel sektör üzerindeki kısıtlamaların ve denetimlerin kaldırılması gerektiği savunulmuştur. Bu yolla bireysel girişimin önü açılarak, özel sektör sayesinde kalkınma sağlanması hedeflenmiştir. İkinci olarak ise ekonominin devletin düzenleyici etkisinden

²¹⁸Ronald REAGAN, “Economic Recovery Program”, http://reagan2020.us/speeches/Economic_Recovery_Program.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²¹⁹Sidney M. MILKIS-Michael NELSON, *The American Presidency: Origins and Development, 1776-1990*, CQ Press, Washington 1990, p. 337.

kurtarılması ve devamında vergilerde indirimde gidilmesi, üretim ve tasarrufların artırılması ayrıca yatırım ortamının iyileştirilmesi düşünülmüştür.²²⁰ 1980 ve sonrasında uyguladığı ve dönemin gereklerini yakalayan ekonomik düşünceler sayesinde iktisadi alanda ön plana çıkmayı başarmıştır. Bu başarıda önemli rol oynayan ekonomik politikaların başlıcaları; kamu harcamalarının azaltılması, bütçe dengesi, gelir ve kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi, istikrarlı bir para politikası, yetkileri sınırlandırılmış bir hükümet ve özelleştirme uygulamaları olmuştur.²²¹ Bu politikalar sayesinde enflasyon oranı kontrol altına alarak ekonominin gelişmesini hedeflemiştir. O dönemde neoliberal anlayışın temsilcisi olan Reagan'ın politikaları “Reaganomics” olarak adlandırılmış ve bu politikalar kapsamında sektörel olarak kurumsal düzenlemeler ve kontroller kaldırılmış, millileştirilmiş ekonomiler özelleştirilmiştir. Ayrıca söz konusu politikalar zaman içerisinde gelişmiş ülkelerde de benimsenmeye başlanmıştır.²²²

Reagan yönetimi iş başında bulunduğu dönemde vaad ettiği ekonomik politikaları hayata geçirebilmek için yoğun bir şekilde çabalamıştır. Kongreye sunduğu ekonomi planında da daha önceki dönemin politikalarını tamamen değiştirmiştir. İçinde bulunulan ekonomik durumun çözümünün ise varlıklı kesime yönelik vergilerin azaltılarak yatırım ve üretim yoluyla arzı arttırma yolu ile mümkün olacağını dile getirmiştir.²²³ Kongre Reagan'ın tekliflerine olumlu yanıt vererek Amerikan tarihindeki en büyük vergi indirimini yasalaştırmıştır.²²⁴

Ancak kısa vadede neoliberal politikalar beklenen sonucu vermemiş, para arzı aşırı sıkı politikalar yüzünden hızlı bir düşüş yaşanmış, artan petrol fiyatlarıyla da durum daha da kötüye gitmiştir. Yaşanan olumsuz koşullar altında 1981-1983

²²⁰Cozzimo MAGAZZINNO, “The Economic Policy of Ronald Reagan”, *European Journal of Social Sciences*, Vol:27, No:13, 2012, p. 320-325.

²²¹Ali ÇAKMAKÇI, “Dünya ve Uluslararası Kurumlar Nezdinde Ekonomi Politikası Olarak Özelleştirme-1”, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı:188, 2008, s. 3.

²²²Phill GRAMM, “Reaganomics and The American Character”, *Imprimis*, Vol:40, Number:11, 2011, p. 2-7.

²²³Ömer KURTBAĞ, *a.g.e.*, s. 88.

²²⁴Norman C. THOMAS-Joseph A. PIKA-Richard A. WATSON, *The Politics of the Presidency*, CQ Press, Washington 1993, p. 368.

döneminde bütçe açığı giderek artmış ve yönetim ekonomi politikasını yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır.²²⁵

Tablo-1²²⁶: 1981-1984 yılları arası ABD Enflasyon, İşsizlik ve Bütçe Açığı

Yıl	Enflasyon (%)	İşsizlik (%)	Bütçe Açığı (milyar \$)
1981	10.3	7.5	78.9
1982	6.2	9.5	127.9
1983	3.2	9.6	207.8
1984	4.3	7.5	185.3

Reagan bir diğer önemli başlığı eğitim, sağlık, sosyal kalkınma alanları olarak belirlemiştir. Sosyal programlarda kesintiye gidilmesi, sosyal güvenlik ile ilgili bazı alanların kaldırılması yerel yönetimlere aktarılan fonların azaltılması yolu ile kamu harcamaları azaltılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda eğitim,istihdam barınma ve sosyal refah alanlarında yapılan yardımlarda önemli oranlarda kesintiler yapılmıştır. Reagan bu alanların federal hükümet değil daha çok yerel eyalet yönetimleri düzeyinde ele alınmasından yana olmuş ayrıca yine bu alanlara hükümetin fazla müdahalesine karşı çıkmıştır.²²⁷

Amerika'nın o dönemde yaşadığı zor günler neticesinde saygınlığını geri kazanması düşüncesi, uygulanan politikalar için her zaman zemin oluşturmuştur. Bu doğrultuda her zaman ulusal çıkarların ön planda olduğu politikalar tercih edilmiştir. Reagan, ABD'nin dünyadaki prestiji üzerindeki hassasiyetine verdiği önem neticesinde, SSCB karşısında öne geçebilmek ve iç siyasette muhalefeti saf dışı

²²⁵Murray N. ROTHBARD, "The Myths of Reaganomics", <http://mises.org/daily/1544>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²²⁶"Inflation, Unemployment and Federal Budget Deficits", Norman C. THOMAS-Joseph A. PIKA-Richard A. WATSON, *a.g.e.*, p. 367.

²²⁷Sami KOHEN, "Reaganizm'in Hedefi Hükümeti Halkın Omuzlarından İndirmek", http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/BvcGoEk5LXxurhIp_x2F_x2B_ifqg_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Mayıs:2011)

bırakmak adına savunma harcamalarını da arttırmıştır. Reagan yönetimi silahlı kuvvetlerin modernleştirilmesinde ve Sovyetler Birliği'nden geldiğini düşündüğü sürekli ve giderek yoğunlaşan tehditlere karşı konulmasına yönelik harcamaların arttırılmasından yana olmuştur. Dönem içerisinde iki devlet arasında yaşanan silah yarışı neticesinde de askeri harcamalar muazzam bir şekilde artmıştır.²²⁸

2.3.2. Dış Siyaset Algısı ve Sovyetler Birliği ile İlişkiler

Reagan yönetimi 1981 yılında iş başına geldiğinde, aslında ABD dış politikası periyodik değişim dönemlerinden birine daha geldiğinin sinyallerini vermeye başlamıştır. 17 Mayıs 1981 tarihinde Notre Dame Üniversitesi'nde yaptığı konuşmasında; *“Önümüzdeki yıllar, özgürlük ve uygarlığın yayılması davası açısından, bu ülke için güzel yıllar olacak. Batı, komünizmi engellemeyecek, komünizmi aşacak. Kötü yanlarını tartışma... zahmetine bile girmeyecek, insanlık tarihinde şu anda dahi son sayfaları yazılmakta olan garip bir bölümü olarak elinin tersiyle bir kenara atacak.”*²²⁹ sözleriyle artık SSCB ile rakip süper güç olarak birlikte yaşamayı öğrenme fikrinden açıkça vazgeçtiğini belirtmiş oluyordu. İlk başkanlık döneminde ABD'nin kendine olan güvenini yeniden kazanması adına faaliyetlerde bulunan Reagan, konuşmalarında Amerikan dış politikası adına sert tavırlar sergilemeye başlamış, kaybolduğu düşünülen Amerikan prestij ve idaresini geri almaya kararlı bir izlenim vermiştir. Yıllardır süregelen SSCB ile rakip olma pozisyonu Reagan ile birlikte farklı bir boyuta geçmiş ve artık Sovyet gücünün geçiciliğine odaklanılmıştır.²³⁰

Ronald Reagan, yeniden yapılanma ve 1970'lerde izlenen dış politikanın aksine, aktif ve gerektiğinde daha sert olabilecek politikalar izleyebileceğinin

²²⁸William A. NISKANEN-Stephen MOORE, “Supply-Side Tax Cuts and The Truth about the Reagan Economic Record”, <http://www.cato.org/pubs/pas/pa261.pdf>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²²⁹Paul KENGOR, “Reagan at Notre Dame”, <http://www.nationalreview.com/articles/267290/reagan-notre-dame-paul-kengor#>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).; “Adres at Commencement Exercises at The Notre Dame University”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1981/51781a.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²³⁰John L. GADDIS, *a.g.e.*, s. 194.

garantisini vererek iş başına gelmiştir. ABD dış politikasının temel hareket noktasını “Reagan Doktrini”²³¹ olarak da bilinen yaklaşım çerçevesinde şekillendiren Reagan, o güne dek “çevreleme siyaseti” olarak bilinen dış politika vizyonundan vazgeçmiştir. Refah, güvenlik ve demokratik değişim için Amerikan liderliğinin tekrar kazanılmasının şart olduğu fikrine inanmıştır. Bu doğrultuda dış politika gündemi ve önceliklerini Sovyetlere karşı askeri üstünlüğün yeniden kazanılması ve müttefik devletler ile ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi doğrultusunda belirlemiştir.²³²

Ronald Reagan başkan olmadan önce Sovyetler Birliği’nin Amerika’nın güvenliği için baş tehdit unsuru olduğunu, bu tehdidin yayılcı ve limitsiz olduğunu da savunmuştur. Reagan için Sovyetler, Amerika’nın tüm temel değerleri üzerinde bir tehdit oluşturmakla kalmıyor, dünyada yaşanan tüm olumsuzlukların da arkasında yer alıyordu.²³³ Reagan yönetimi bu düşünceden hareketle dış politikasını şekillendirmiş ve yeniden güçlü, lider konuma geçebilmenin yollarını aramıştır. Böylelikle, askeri gücünü arttırarak uluslararası alanda güçlü olmak üzerine yoğunlaşan bir yönetim olacağını belli etmiştir.²³⁴

22 Şubat 1983 tarihli konuşmasında Reagan Amerikan dış politikasını; *“...Ebedi gerçekler ile Amerikalıların bugün hür dünyanın gerçeklerine karşı aziz tuttuğu değerleri bir araya getirmekle Amerikan dış politikasında temelden yeni bir yönlendirmeyi başlatmış olduk; bu bizim paha biçilmez değerdeki hür*

²³¹Reagan doktrini, Sovyetlere askeri alanda meydan okuyarak, Sovyet yayılmasını önlemeyi amaçlamıştır. Buna ek olarak küresel ilişkilerini de bu düşünce çerçevesinde şekillendirmeyi öngörmüş, ayrıca demokratik rejimin ortadan kalktığı bir ülkede yeniden kurulabilmesi veya bu tür rejimin o ülkeye bizzat empoze edilmesi için askeri güç kullanımı dahil olmak üzere her türlü yardımda bulunmanın devletlerin hakkı olduğunu savunmuştur. Bkz: Nejat DOĞAN, " Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı ve New Haven Ekolü: Eleştirel Bir Giriş", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2006, s. 108.; Charles KRAUTHAMMER, “The Reagan Doctrine”, *TIME*, 01.04.1985, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,964873,00.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

²³²Ömer KURTBAG, *a.g.e.* s. 111. ; Fahrettin ALTUN, *a.g.m.* s. 15.

²³³“America’s Purpose in the World”, http://reagan2020.us/speeches/Americas_World_Purpose.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).; “Candidacy Announcement”, http://reagan2020.us/speeches/candidacy_announcement.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²³⁴Barbara FARNHAM, “Reagan and the Gorbachev Revolution: Perceiving the End of Threat”, *Political Science Quarterly*, Vol: 116, Number: 2, 2001, p. 225.

*kurumlarımızın hiçbir utanç duymadan ve özür dilemeden açıklanmasına dayanan bir politikadır... ”*²³⁵ ifadeleri ile yorumlamıştır.

2.3.2.1. Sovyetler Birliği ile İlişkiler

Reagan, Sovyetler Birliğine karşı ‘aktif’ bir dış politika uygulamasının gerekliliğini savunmuş, böyle bir politika karşısında, sınırlı ekonomik gücü dolayısıyla, Sovyetler Birliği’nin bocalayacağını ve dengesini kaybedeceğini ileri sürmüştür.²³⁶ Bu doğrultuda Ronald Reagan yönetimi dönemin iki süper gücünden biri olan Sovyetler Birliği’ne karşı “sert”²³⁷ politikalar izlemiş, hatta daha da ileri giderek başkanlığının ilk döneminde Sovyetler Birliği’ni amaçlarını gerçekleştirebilmek için “her suçu işlemeye, yalan söylemeye, aldatmaya” hazır bir kanun dışı imparatorluk olarak nitelendirmiştir.²³⁸ Bu 1983’te de Sovyetleri “şer imparatorluğu” olarak nitelendirmesiyle²³⁹ devam etmiş ve bir anlamda Sovyetlere karşı meydan okumuştur. Amerikanın artık gerilimin azaltılması yönünde değil, aksine rekabet etme doğrultusunda ilerleyeceğinin sinyallerini vermeye başlamıştır.

Reagan’a göre Amerika’nın Sovyetler Birliği karşısında birçok eksiği bulunuyordu ve bu eksikliklerden dolayı SSCB artık fazlasıyla tehlikeli olmaya başlamıştı. Amerika’nın askeri anlamdaki zayıflığı Sovyetler Birliği için bir avantaj sağlıyordu ki bu durum ancak Amerikan askeri gücünün geliştirilmesi,

²³⁵Reagan Speeches, “Remarks at the Annual Washington Conference of the American Legion”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1983/22283b.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²³⁶Richard A. CLERKE, “Bütün Düşmanlara Karşı”, <http://www.wattpad.com/235093-b%C3%BCt%C3%BCn-d%C3%BCC%C5%9Fmanlara-kar%C5%9Fi>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²³⁷Dönem içerisinde Reagan’ın dış ülkelere (özellikle SSCB’ye) karşı uyguladığı politikalar “hard-line” olarak nitelendirilmiştir. Bkz: Glenn P. HASTEDT, *American Foreign Policy; Past, Present, Future*, Stratford Publishing, New Jersey 2000, p. 59-60

²³⁸Glenn P. HASTEDT, *a.g.e.*, p. 59.

²³⁹Mihail GORBAÇOV, “Reagan Tarihe Geçmeyi Bildi”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=118684>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

kuvvetlendirilmesi, savunma ve ulusal güvenlik alanlarında yeniliklerin yapılması ile tersine çevrilebilirdi.²⁴⁰

Ronald Reagan 23 Mart 1983 tarihli konuşmasında Sovyetler Birliği'nin sahip olduğu askeri güçten bahsederken aynı zamanda ülkesinin savunma ve güvenlik politikalarını hangi yönde şekillendireceğinin de ana hatlarını çiziyordu:²⁴¹

“ ... Sovyetler Birliği son yirmi yıldır biriken muazzam bir askeri güce sahiptir. Sahip oldukları bu askeri güç gereksinimlerini aşmış ancak bu onları durdurmamıştır. Geride bıraktığımız dönemde Sovyetler yeni nükleer ve konvansiyonel silahlar ile devasa bir cephanelik elde etmiştir. Bu askeri güç ile etki edebilme durumu sayesinde dünyaya kolayca meydan okuyabiliyorlar. Rakiplerimizin geliştirmekte olan askeri yeteneklerine karşı kuvvetlerimizi hazırlamak ve uzun dönemli bir plan ile kaybedilen yılları telafi etmek zorundayız. Bunun için hemen harekete geçerek sahip olduğumuz askeri gücü geliştirmeliyiz.”

1972 yılından sonra silahlanma harcamalarında daha da artış görülen Sovyetler, sayıca daha çok ve vurucu gücü daha yüksek olan silahlar üretmeye başlamışlardır.²⁴² Buna karşılık ABD de bu silahlara karşı tedbir arayışlarını arttırmaya başlamıştır. Böylelikle 1980'li yıllarda başlatılan silahsızlanma girişimleri bu gelişmeler ile birlikte yerini silahlanmaya, askeri anlamda üstünlük kazanma adına çabalamaya bırakmıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak da 1975-1980 yılları arasında Amerika'nın 200.000\$ civarında olan askeri harcamaları, Reagan döneminde, 1981 yılında 169.888m\$, 1982 yılında 196.390m\$, 1983 yılında 218.084m\$, 1984 yılında 238.136m\$ olmak üzere hızlı bir şekilde artmıştır.²⁴³

²⁴⁰“Arms Reduction and Nuclear Weapons”, http://reagan2020.us/speeches/arms_reduction_and_nuclear_weapons.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²⁴¹Ronald REAGAN, “Defense and National Security”, http://reagan2020.us/speeches/Defense_and_Security.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²⁴²“Global Nuclear Weapons Stockpiles”, <http://www.nrdc.org/nuclear/nudb/datab19.asp>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²⁴³ SIPRI Year Book 1991, Newyork, Oxford University Press, 1991, p. 164.

Başkanlık döneminin ilk yıllarında yapıcı diyaloglar içerisinde olmayan Reagan, sonrasında dönemin Sovyet Büyükelçisi Anatoly Dobrynin ile görüşerek ikili ilişkilerde önemli bir adım atmıştır.²⁴⁴ 1981-1983 yılları arasında Amerikan yönetimi ile Sovyetler arasında ilişkiler devam etmiş, iki taraf da ilişkilerin geliştirilmesine ilgi duymaya başlamıştır. Dobrynin'e göre, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana ilerleme kaydetmeyen Sovyet-Amerikan ilişkilerinde, Reagan ile birlikte önemli gelişmeler sağlanmıştır.²⁴⁵ Reagan, ABD-SSCB ilişkilerinin daha geniş kapsamlı ve uzun vadeli bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini vurgulamış ve artık ilişkilerin boyutunun değişmesi gerektiğinin de sinyallerini vermeye başlamıştır.²⁴⁶

2.3.2.2. Nükleer Tehdit

Ronald Reagan, nükleer silahların sadece varlığının dahi Amerikalıların risk altında olmalarına yettiğine inanan bir lider olmuştur. Nitekim, nükleer silahlar ile ilgili olarak yaptığı yorum bu konudaki düşüncelerini açıklar nitelikte olmuştur:²⁴⁷ *“Nükleer silahların varlığı insanlığın yok olması anlamına gelmiyor, kesinlikle ki bizim bildiğimiz medeniyetin sonlanması anlamına geliyor. Nükleer silahlar var olduğu sürece her zaman kullanılabilme riski olacaktır. Biri nükleer silahı kullandığında, nerede biteceğini kim bilebilir?”*

Ronald Reagan döneminde Sovyetler Birliği silahlanma girişimlerini hızlandırmış, Doğu Avrupa topraklarında konuşlandırdıkları füzelerin sayılarını da arttırmışlardır. Bu doğrultuda Sovyetlerin Avrupa'ya her biri üç nükleer başlık taşıyabilen 350 civarında SS-20 füzelerini yerleştirmesine karşılık, ABD'de Avrupa'ya 500 civarında Pershing II ve Cruise füzelerini yerleştirme planları

²⁴⁴“Remembering Dobrynin, Former Soviet Envoy to US.”, *The New York Times*, 15.Nisan.2010, <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C05E0DC1F39F936A25757C0A9669D8B63>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²⁴⁵Anatoly DOBRYNIN, *In Confidence*, Times Books, New York 1995, p. 483.

²⁴⁶Raymond L. GARTHOFF, *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War*, Brookings Institution Press, Washington, 1994, p. 1.

²⁴⁷Barbara FARNHAM, *a.g.m.* p. 229.

yapmaya başlamıştır.²⁴⁸ Avrupa halkını tedirgin eden bu durum karşısında nükleer karşıtı hareketler hızla yayılmaya başlamıştır. Pek çok Avrupalıyı korkutan asıl neden ise, olası bir nükleer savaş durumunda füzelerin konumu itibari ile savaş alanının Avrupa olarak belirlenmiş olması ve eğer savaş gerçekleşirse Avrupa'nın haritadan silineceği düşüncesi olmuştur.²⁴⁹

Nükleer savaş korkusunu azaltmak adına Reagan, 18 Kasım 1981'de "sıfır çözüm" opsiyonunu önererek, Sovyetlerin SS-20 füzelerini kaldırması halinde, Cruise füzelerini Avrupa'ya sevk etmekten vazgeçeceğini açıklamıştır.²⁵⁰ Reagan yönetimi, silahlanmayı en üst düzeyde tutmasının yanı sıra silahsızlanmaya ilişkin bazı konularda da SSCB ile görüşmelerini sürdürmüş, 1981 yılında bu gelişmeler doğrultusunda Cenevre'de stratejik (START) ve orta menzilli (INF) nükleer füzeler ile ilgili olarak görüşmeler yapılmış; ancak her iki taraf da ısrarlı tutumlarından vazgeçmeyerek önerilerin ciddi olmadığını savunmuştur. Buna ek olarak da Reagan'ın konu ile ilgili çözüm önerisi Sovyetler tarafından kabul görmemiştir. Dolayısıyla yapılan görüşmelerden hiçbir sonuç alınamamıştır.²⁵¹

Reagan nükleer tehdit üzerine anlaşmaya varma planını iki yönlü olarak açıklamıştır. Her şeyden önce istediğinin nükleer silahlardan arındırılmış bir dünya olduğunu belirtmiş; ancak dönem şartları göz önünde bulundurulduğunda bu pek de mümkün olmamıştır. Bunun yanında diğer bir seçenek ise nükleer füzelere karşı savunma sistemi geliştirerek, bu konudaki politikalarını yıkımdan ziyade hayatta kalma olarak değiştirebilmektir.²⁵² Bu isteğini de ulusa karşı yaptığı bir konuşmasında şu şekilde dile getirmiştir:²⁵³ "*Peki ya biz ... müdahale edip balistik füzeleri kendi topraklarımıza ya da müttefiklerimizin topraklarına ulaşmadan yok edersek nasıl*

²⁴⁸Stephen E. AMBROSE, *Dünyaya Açılım: 1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası*, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1992, s. 285. ; Kadri K. GÜNEŞ, "Doğu-Batı İlişkileri ve Nükleer Güç (1945-1985)", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/451/5096.pdf>, s. 6.

²⁴⁹Stephen E. AMBROSE, *a.g.e.*, s. 286.

²⁵⁰Anatoly DOBRYNIN, *a.g.e.*, s. 486-487.

²⁵¹Sibel KAVUNCU, *Turgut Özal'ın Başbakanlığı Döneminde Türkiye-ABD İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2006, s. 13-14. ; Stephen E. AMBROSE, *a.g.e.*, s. 285-286.

²⁵²Barbara FARNHAM, *a.g.m.*, p. 230.

²⁵³John L. GADDIS, *a.g.e.*, s. 196.

olur?” sorusu ile Reagan, nükleer tehdit konusunda aklında olan planların ipuçlarını vermeye başlamış, saldırı silahlarına karşı savunma oluşturmayı istediğini belirtmiştir. Böylelikle nükleer silahlar ülkeler için avantaj sağlamak yerine etkisiz bir hal almış olacaktı. Reagan bu yöndeki düşüncelerini 23 Mart 1983 tarihinde “Stratejik Savunma Girişimi” (Strategic Defense Initiative – SDI), diğer adıyla “Yıldız Savaşları” girişimi ile faaliyete geçirmiştir.²⁵⁴

1983 yılına kadar olan zaman dilimine bakıldığında, taraflar arasında “nükleer” başlık altında atılan adımlar, konu ile ilgili çözüm önerileri sonuç vermemiş, Cenevre süreci de nükleer silahsızlanma konusunda anlaşmazlığın giderilebilmesi için daha zamana ihtiyaç olduğunu göstermiştir.

2.3.3. ABD’nin Reagan Dönemi Nükleer Anlayışı

Ronald Reagan, Amerika Birleşik Devletler’i başkanı olarak, nükleer silahların kaldırılması taraftarı bir başkan olmuş ve bunu da gizlemek için çaba göstermemiştir. Sovyetler Birliği’ni “kötü niyetli” imparatorluk olarak nitelerken dahi, “dünyanın nükleer cephanesini gerçekten ve doğrulanabilir bir şekilde azaltıp, bir gün tamamen ortadan kaldırmak için”²⁵⁵ şeklinde sözler vermiştir. Nükleer silahlara ilişkin endişelerini yaptığı konuşmalarda dile getiren Reagan, 16 Temmuz 1981 yılında yaptığı konuşmasında; “Milletimiz uluslar arası ilişkilerde büyük sorunlarla karşı karşıyadır. En kritik olanı da nükleer patlayıcıların diğer ülkelere yayılmasını önleme ile ilgili olanıdır. Bu silahların daha fazla çoğalması Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkelerin güvenlik çıkarları üzerinde ve uluslararası bölgesel barışın yanı sıra küresel istikrarı da tehdit edecektir.”²⁵⁶ Sözleriyle konuya ilişkin endişelerini bir kez daha Amerikan halkı ile paylaşmıştır.

²⁵⁴Ronald Reagan, “Defense and National Security”, <http://www.fas.org/spp/starwars/offdocs/rrspch.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²⁵⁵Ronald REAGAN, “The Evil Empire”, http://reagan2020.us/speeches/The_Evil_Empire.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²⁵⁶Ronald REAGAN, “Remarks to Members of The National Pres Club on Arms Reduction and Nuclear Weapons”, http://reagan2020.us/speeches/arms_reduction_and_nuclear_weapons.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Sovyetler'in 1979'da Afganistan'ı işgalinden sonra güçlenen nükleer savaş korkusuna karşın Reagan, nükleer savaşın ortadan kaldırılmasının çok önemli bir şey olduğuna ve aklı başında herkesin onunla bu fikri paylaşacağına inanmış, ulusal çıkarları doğrultusunda temel konular üzerine Sovyetlerle ikili görüşmelere hazır olduğunu belirtmiştir.²⁵⁷

2.3.3.1. Avrupa Füze Krizi ve Orta Menzilli Nükleer Füze Görüşmeleri (Intermediate- Range Nuclear Forces Talks-INF)

Kasım 1981'de Reagan yönetimi önemli bir silah kontrolü kararı ile karşı karşıya kalmıştır. 1970'li yılların sonlarına doğru Sovyetler Birliği orta menzilli füze alanında büyük bir adım atmış ve Doğu Avrupa'da yerleştiği SS-20'ler²⁵⁸ sayesinde NATO karşısında üstünlük sağlamıştır. Bu durum karşısında bazı Avrupalı liderler füze alanındaki caydırıcılığın faydalanmak amacıyla Amerika'nın orta menzilli füze alanını Avrupa'ya yığması için çağrılarda bulunmuştur. 1979 yılında dönemin Amerikan başkanı Carter, NATO üyesi Avrupa ülkeleri²⁵⁹ liderleri ile çift yönlü politika üzerinde anlaşmaya varmıştır. Buna göre; Amerika Birleşik Devletleri yeni orta menzilli balistik füze alanını Batı Almanya'ya ve Cruise füze alanını bazı Avrupa ülkelerine yerleştirecek, ayrıca bu esnada da Sovyetler Birliği ile orta menzilli nükleer füze alanının sınırlandırılmasına yönelik görüşmeler sürdürülecekti.²⁶⁰

ABD'nin SSCB'ye karşı olan tutumundan dolayı, Sovyetler Birliği'nin 1980 yılında 200 adet SS-20'yi Avrupa'ya yerleştirmesi, Avrupa'yı oldukça tedirgin etmiş ve iki güç arasında nükleer bir çatışmanın yaşanabileceği düşüncesi herkesi korkutmuştur. Yaşanan bu gerginlik neticesinde Reagan, 18 Kasım 1981 tarihinde "sıfır çözüm" olarak da bilinen ve Sovyetler Birliği'nin SS-4, SS-5 ve SS-20

²⁵⁷Henry KISSENGER, *a.g.e.*, s.760.

²⁵⁸5000 km menzilli, hareketli füze alanı. Bkz: Faruk SÖNMEZOĞLU, *a.g.e.*, s. 451.

²⁵⁹ABD, İngiltere, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda'ya, Sovyetler Birliği ile silahsızlanma görüşmelerinden bir sonuç alınmadığı takdirde 1983 yılı sonunda 572 adet Pershing II ve Cruise füze alanı konumlandırma kararı almıştır. Bkz: 08.12.1983 tarihli Milliyet Gazetesi, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=sovyetler_birli%c4%9fi_1983_inf_görüşmelerinden_çekildi&isAdv=false, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

²⁶⁰Paul LETTOW, *a.g.e.*, s.59.; Strobe TALBOTT, "Uproar Over Arms Control", <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,950811-2,00.html>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

füzelerini yok etmesi karşılığında, Amerika'nın da Avrupa'ya yerleştirmeyi planladığı Pershing II ve Cruise füzelerini konuşlandırmaktan vazgeçmesi önerisinde bulunmuştur.²⁶¹ Reagan, sıfır çözüm önerisini yaptığı 18 Kasım 1981 tarihli konuşmasında, “... eğer Sovyetler birliği ile antlaşma sağlanırsa, Avrupa'daki ulusların üzerindeki nükleer savaş tehdidini önemli ölçüde azaltabiliriz. Bu aya ilk adım atmak gibi insanlık için dev bir adım olacaktır.”²⁶² diyerek çözüm önerisinin önemini altını çizmiştir. Ayrıca ABD'nin tek başına silah indirimi yapamayacağını belirtmiş ve bu alanda ancak Sovyetler Birliği'nin de payına düşeni yapması ile başarıya ulaşılacağını sözlerine eklemiştir.²⁶³

Reagan bu gelişmelerle birlikte Stratejik (START) ve Orta Menzilli Füzelere (INF) ile ilgili iki seri halinde süren görüşmeleri Cenevre'de başlatmıştır.²⁶⁴ 1981'den 1983 yılına kadar devam eden görüşmelerde Sovyetler başından bu yana Amerikan füzelerinin özellikle Pershing II'lerin Avrupa'ya getirilmesini engellemek istemiş ayrıca görüşmelerde sadece füzeler değil Avrupa ve çevresindeki denizlerde bulunan tüm orta- uzun menzilli sistemlerin de ele alınması gerektiğini savunmuştur.²⁶⁵ ABD ise Sovyetler Birliği'nin SS-20 füzelerini Avrupa'dan kaldırması halinde, Avrupa'ya füze yerleştirmemeyi öngören sıfır çözüm önerisinde ısrarcı davranmıştır.²⁶⁶

²⁶¹Lawrence S. Eagleburger, “Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Konusundaki Görüşmelerde Birleşik Amerika'nın Tutumu”, *NATO Dergisi*, Sayı: 1, 1982, s. 16.

²⁶²Ronald Reagan, “Remarks to Members of The National Pres Club on Arms Reduction and Nuclear Weapons”, http://reagan2020.us/speeches/arms_reduction_and_nuclear_weapons.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²⁶³“Reagan Sovyetlere Silahların Azaltılması Çağrısında Bulundu”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/1cpvYsHO06AYUXGiUQD6qg_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²⁶⁴Ronald Reagan, NATO'nun Avrupalı müttefiklerinden gelen baskılar karşısında öneride bulunmuş, ABD ve Sovyetler Birliği arasında Stratejik ve Orta Menzilli Füzelere yönelik görüşmeler Haziran 1982'de Cenevre'de başlamıştır. Bkz; Oral SANDER, *a.g.e.*, s. 466.

²⁶⁵Mehmet A. Birand, “Nükleer Pazarlık”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=orta_menzilli_silah_görüşmeleri, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

²⁶⁶Mehmet A. Birand, “Avrupa Kaygısı Kısıtlı bir Nükleer Savaş”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=orta_menzilli_silah_görüşmeleri, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

Reagan, sıfır çözüm önerisinin yanında, ara çözüm olarak iki ülkenin füze sayılarının azaltılmasını ve son olarak da nükleer füze taşıyan savaş uçaklarının da görüşmeye dahil edilmesini önermiş buna karşılık Sovyetler Birliği, nükleer füze sayısını dondurmaya, ABD'nin füzeleri konumlandırması halinde kendilerinin de SS-20 füzelerinin sayısını İngiliz ve Fransızlar'ın elindeki füze sayısı olan 162'ye indireceği önerisinde bulunmuştur.²⁶⁷

Taraflar görüşmelerde zaman zaman bazı önerilerde bulunsalar da hiçbiri üzerinde somut anlaşmalara varılamamıştır. Nitekim Sovyetler Birliği, ABD'nin daha önce de belirttiği gibi ilk Cruise füzelerinin İngiltere'ye ulaşması üzerine 15 Kasım 1983 günü Orta Menzilli Nükleer Füze Görüşmeleri'nden (INF) çekilmiş ve dolayısıyla iki ülke için de görüşmelerden olumlu veya olumsuz hiçbir sonuç alınamamıştır.²⁶⁸

2.3.3.2. Stratejik Silahların İndirimi Görüşmeleri – I (Strategic Arms Reduction Talks- START –I)

1980 yılında Ronald Reagan başkan olarak aday olduğunda, Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT) için isteksiz olduğunu sesli bir şekilde dile getirmiştir. Sovyetler Birliği ve ABD arasında yapılan görüşmeler sonucu SALT-II Jimmy Carter tarafından imzalanmış, senato ise buna onay vermemekle kalmamış, yapılan bu antlaşmayı kusurlu bulmuştur. Dolayısıyla antlaşma yürürlüğe konmamıştır. Reagan o dönemde gerçek silah kontrolü ve bu konuda eşit, önemli azalmalar olması gerektiğini sık sık dile getirmiştir. Ayrıca bu konuda kararlı olacağını da belirtmiş, seçimden kısa bir süre önce de SALT-III müzakerelerine derhal başlayacağını sözünü vermiştir.²⁶⁹

²⁶⁷“Türkiye’de Dünyada 1983”, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=sovyetlerbirli%c4%9fi%201983%20inf%20g%C3%96r%C3%9cs%C3%9cmelerinden%20%C7%95ekildi&isAdv=false>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

²⁶⁸“Nereden Nereye Gelindi?”, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=INF%20g%C3%96r%C3%9cs%C3%9cmeleri%201983&isAdv=false>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

²⁶⁹Strobe TALBOTT, “Time to START Says Reagan”, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,921207,00.html>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Bu düşüncelerinin doğrultusunda Ronald Reagan on altı aylık bir hazırlık döneminden sonra Mayıs 1982 tarihinde Eureka Kolej’de yaptığı konuşmada, stratejik silahların azaltılmasına yönelik Sovyetler Birliği ile müzakerelerin başlaması önerisini de yapmıştır.²⁷⁰ Öncelikle ABD-Sovyet stratejik silah görüşmelerinin adı, SALT (Strategic Arms Limitation Talks- Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri) yerine START (Strategic Arms Reduction Talks- Stratejik Silahların Azaltılması Görüşmeleri) olarak değiştirilmiştir. İngilizce sınırlama anlamına gelen “Limitation” yerini azalma anlamına gelen “Reduction” almış, böylelikle Reagan iki tarafın da nükleer silahlar konusunda büyümeye değil, azaltmaya gitmesi gerektiği konusunda kararlılığını yeniden vurgulamıştır.²⁷¹

Reagan START önerisini iki aşamalı olarak ortaya koymuştur. İlk aşamada, iki taraf da mevcut balistik savaş başlıklarını üçte bir oranında azaltacak ve aynı anda füzelerin toplam sayısında da kesintiye gidilecekti. Daha açık bir ifade ile mevcut envanterdeki bütün füze başlıkları 5000 ile sınırlandırılacak ve ilave olarak Kıtalararası Balistik Füzeler (ICBM) 850 olacak ve bunların savaş başlıklarının üst sınırı 2500’e indirilecekti. İkinci aşamada ise füzelerin toplam yıkıcı gücünün ölçüsü eşit düzeyde sınırlandırılacaktı yani benzer sınırlamalar ağır bombardımanlara ve bunların savaş başlıklarına getirilmekteydi.²⁷² Reagan başkent Washington’da düzenlenen bir toplantıda START süreci ile ilgili düşüncelerini, “*iyi niyet ve kararlılıkla yapılmasını umduğum bu görüşmeler daha güvenli bir dünya yaratılması için temel oluşturacaktır.*”²⁷³ şeklinde dile getirmiş, ayrıca görüşmelerin 29 Haziran 1982 tarihinde Cenevre’de başlayacağını da ilan etmiştir.

²⁷⁰“Ronald Reagan Speeches”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1982/50982a.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²⁷¹ Paul LETTOW, *a.g.e.*, p.70.; Strobe TALBOTT, *a.g.m.* p. 1.

²⁷²Emrah USTA, “START Öncesi ve Sonrası Nükleer Durum-1”, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/diger/150-start-oncesi-ve-sonrasi-nukleer-durum-1->, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).; Paul LETTOW, *a.g.e.*, s. 71.; “START Chronology”, <http://www.fas.org/nuke/control/start1/chron.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²⁷³Reagan:”Stratejik Silahlarla İlgili Görüşmeler 29 Haziran’da Başlayacak”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/B9YD9ph_x2B_jmUrlXZDXdiLpA_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Tüm bu gelişmeler ışığında taraflar 30 Haziran 1982 tarihinde Cenevre’de bir araya gelerek START görüşmelerine başlamışlardır. Reagan yönetimi, START’ın orijinal önerilerini Sovyetler Birliği’ne kabul ettirmekte kararlı bir görüntü sergilemiştir. Bu da Reagan’ın silahların azaltılması konusunda tasarladığı teorilerinden ödün vermeyeceğinin göstergesi olarak algılanmıştır.²⁷⁴ Sovyetler Birliği, START için Reagan’ın özel önerilerini keskin bir şekilde eleştirmiş ve böyle bir antlaşmanın kendi aleyhine olacağı düşüncesini savunmuştur.²⁷⁵ Brejnev²⁷⁶ konu ile ilgili eleştirilerini Reagan’a mektup yolu ile iletmiştir. Gönderilen mektup sayesinde Brejnev ve Sovyet liderlerinin START konusundaki görüş ve algıları kolaylıkla anlaşılabilir. Sovyet lideri “*Amerika ve Sovyetler arasındaki mevcut güç dengesi dengesizlik demektir*” diyerek atıfta bulunurken, Reagan ise karşılık olarak “*Bu dengesizlik anlamına gelir. Sovyetler birliği bize bugüne kadar hiçbir zaman doğruyu söylememiştir.*” diyerek kişisel notlar düşmüştür.²⁷⁷

1981-1983 arasında gerçekleşen görüşmeler süresince taraflar sahip oldukları güçlerle ilgili olarak birbirlerine sunmuş oldukları veriler konusunda anlaşmazlığa düşmüş, verilerin doğrulanması ve anlaşma hükümlerine uyulup uyulmadığı konusundaki kuşklar taraflar arasında birçok sorun çıkmasının da başlıca nedeni olmuştur. Nitekim Sovyetler Birliği beş dizi görüşmeden sonra 8 Aralık 1983’te ABD’nin stratejik modernleşme programı ve özellikle anti balistik füze savunma sistemi (SDI) araştırma projesini başlatmasıyla SSCB, dünya stratejik durumunun yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini belirterek, görüşmelerden çekilmiştir.²⁷⁸

²⁷⁴Rose McDERMOTT, “Arms Control and the First Reagan Administration: Belief-System and Policy Choices”, *Journal of Cold War Studies*, Vol. 4, No. 4, 2002, p. 57.

²⁷⁵“ABD Rusya İlişkilerinde Yeni Bir START mı?”, <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/961/abd-rusya-iliskilerinde-yeni-bir-start-mi.aspx>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).; Kadri K. GÜNEŞ, *a.g.m.*, s. 324.

²⁷⁶ Leonid BREJNEV, 1964-1982 yılları arasında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri. Bkz; William G. HYLAND, “Brezhnev and Beyond”, <http://www.foreignaffairs.com/articles/32969/william-g-hyland/brezhnev-and-beyond>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²⁷⁷ Paul LETTOW, *a.g.e.*, p. 71-72.

²⁷⁸“İki Süper Güç START Görüşmelerine Ara Verilmesini Değerlendirdi”, *Milliyet Gazetesi*, 10.12.1983, s. 5.; Oral SANDER, *a.g.e.*, s. 467.

2.3.3.3. Stratejik Savunma Girişimi Projesi (Strategic Defense Initiative -SDI)

23 Mart 1983 günü Ronald Reagan Amerikan halkına: “... *ülkemizde bize atom silahlarını veren bilim topluluğuna, şimdi bütün yeteneklerini insanlık ve dünya barışı uğruna kullanmaları çağrısında bulunuyorum: Bize bu nükleer silahları etkisiz ve modası geçmiş hale getirecek bir şey verin.*”²⁷⁹ diyerek seslenmiş ve böylelikle nükleer tehdit konusunda aklında olan planların ipuçlarını vermeye başlamıştır. bunlara ek olarak da saldırı silahlarına karşı bir savunma sistemi oluşturmayı istediğini dile getirmiştir. Nitekim Reagan bu yöndeki düşüncelerini 23 Mart 1983 tarihinde “Stratejik Savunma Girişimi” (Strategic Defense Initiative – SDI), diğer adıyla “Yıldız Savaşları” girişimi ile faaliyete geçirmiştir.²⁸⁰

Amerika Birleşik Devletleri’nin özellikle Sovyetler Birliği’ne karşı geliştirdiği SDI projesi en genel tanımı ile nükleer başlıklı balistik füzeleri veya bunların taşıdıkları bombaları hedeflerine varmadan imha etmeyi öngören silah sistemlerini geliştirmeye yönelik bir projedir.²⁸¹ Proje ile gerçekleştirilebilecek olası füze savunma sisteminde karşı tarafın ani nükleer saldırısı sonucu SDI uzmanlarınınca, Sovyet füzelerini öncelikli olarak tespit, ardından da yok etmek üzere hem silah hem de çeşitli teşhis ve algılama cihazları bulundurulacak ve yüzlerce uydudan oluşan bir uydu ağının uzaya yerleştirilmesi planlanmaktadır. Başka bir ifade ile uzaya ve yeryüzüne konuşlandırılmış lazer savaş istasyonlarının yok edici ışınlarının çeşitli yöntemlerle hareketli Sovyet hedeflerine yönlendirilmesine dayanan bir projedir.²⁸²

Sovyetler Birliği’nin sahip olduğu atom silahları, onun süper güç olmasında belki de en önemli etkenlerden biri olmuştur. II. Dünya Savaşı’ndan bu yana ABD ile

²⁷⁹“Reagan’s Speeches”, <http://edition.cnn.com/SPECIALS/2004/reagan/stories/speech.archive/defense.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

²⁸⁰“Address to the Nation on National Security by President Ronald Reagan”, <http://www.fas.org/spp/starwars/offdocs/rrspch.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²⁸¹Haluk GERGER, *Yıldız Savaşları*, Kalem Yayıncılık, Ankara, 1985, s. 11.

²⁸²Mehmet GÖNLÜBOL, *Uluslar arası Politika, İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1978, s. 496.; Cemal ACAR, *a.g.e.*, 366-367.

stratejik eşitliği sağlamaya çalışan SSCB, Reagan'ın bu girişimi ile birlikte artık Birleşik Devletler'in büyük bir teknoloji potansiyeline ulaştığını düşünmeye başlamıştır.²⁸³ Reagan yönetimi, projeyi olası bir nükleer savaşta onları topluca yıkımdan koruyabilecek bir güvenlik şemsiyesi olarak öngörmüştür. ABD'nin, o zamana kadar nükleer politikasına hakim olan ve çok eleştirilen karşılıklı güvenceli yıkım (Mutual Assured Destruction-Karşılıklı Topyekün Mahvolma)²⁸⁴ doktrininden artık uzaklaştığı ve ona tek taraflı üstünlük kazandıracak bir çözüm olarak bu projeyi geliştirdiği görülüyordu.²⁸⁵

Hayata geçirilmek istenen bu projenin aslında birçok amaca hizmet edeceğine inanılmıştır. Bunlardan ilki yerel ve politik amaç olmuştur. Reagan'ın savunma bütçesini arttırması bazı olumsuz seslere neden olmuş ancak Reagan, SDI ile birlikte insiyatifi ele geçirmeyi başarmıştır. Reagan'a göre, SDI projesi sayesinde Sovyetler ile rekabette, savunmaya harcanan milyarlarca dolardan tasarruf edilecekti. İkinci olarak, SDI'nin "ütopik" bir yanı vardı ancak eğer başarılı olursa Sovyetler karşısında üstünlüğü de beraberinde getirecekti. Üçüncü ve son olarak da SDI mevcut dehşet dengesini ve caydırıcılığın karakterini değiştirecek böylelikle dünya en azından stratejik anlamda rahat bir nefes alabilecekti.²⁸⁶

Reagan'ın Stratejik Savunma Girişimi önerisi birçok bilim adamı ve uzman tarafından olumsuz karşılanmış ve ilk etapta balistik füzelere karşı bir savunma sisteminin olamayacağı, bunun teknik anlamda mümkün olmadığı görüşü bilim adamlarınca desteklenmiştir. Ronald Reagan ise projeyi: “ *Ben asla SDI'yi aşılmaz bir kalkan olarak görmedim. Bugüne kadar ki hiçbir savunma sisteminden yüzde yüz*

²⁸³ Henry KISSENGER, *Diplomasi*, Çeviren: İbrahim H. KURT, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006, s.756.; John Lewis GADDIS, *a.g.e.*, s. 196-197.

²⁸⁴ Karşılıklı imha kapasitesi üzerine kurulu dehşet dengesi. Amerika ve Sovyetler Birliği var olan bu dengeyi koruyabilmek adına silahlanma yarışına girmişler bu da beraberinde milyonlarca dolarlık harcama yapmayı gerektirmiştir. 1983 yılına gelindiğinde karşılaşılan ekonomik problemler ve başka sosyal önceliklerden dolayı artık silahlanma yarışı için gereken destek sağlanamıyordu. Sonunda da gerek ödenek yokluğu gerekse kamuoyu baskısı nedeniyle iyice gözden düşerek kaçınılmaz bir strateji değişikliği ile alternatif bir program olarak Stratejik Savunma Girişimi programı gündeme gelmiştir. Bkz; “Mutual Assured Destruction”, <http://www.nuclearfiles.org>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).; Cemal ACAR, *a.g.e.*, s. 363-364.

²⁸⁵ Ömer KURTBAĞ, *a.g.e.*, s. 113-114.

²⁸⁶ Steven W. HOOK-John SPANIER, *American Foreign Policy Since World War II*, CQ Press, Washington 2000, p. 209; Cemal ACAR, *a.g.e.*, s.363.

*etkili olması beklenmiyordu. Bu fikri umut verici hale getiren şudur ki, eğer çalışırsa ve dünya ulusları nükleer silahların ortadan kalkabileceğini kabul edebilirse, sistem yaşanabilecek olası saldırılara karşı bir güvenlik vanası olarak hizmet verebilir.”*²⁸⁷ şeklinde karakterize etmiştir. Uzman ve bilim adamlarına göre, oluşturulmak istenen sistem çok pahalı bir proje olmanın yanı sıra silahlanma yarışını da durdurmayacak aksine daha da hızlandıracaktı. Tüm bunlara ek olarak da uzmanlar, ABD bütçesinin diğer stratejik ve konvansiyonel silahlar için tehdit altına gireceğini düşünmüşlerdir.²⁸⁸

Reagan’ın uygulamak istediği projeye olumlu yaklaşanların yanı sıra proje, birçok eleştiriyi de beraberinde getirmiştir. Kissenger’a göre Reagan, gelen teknik eleştirilerden etkilenmenin aksine, nükleer savaşın ortadan kaldırılması gibi bir amaç edinmiştir. Amerika’nın askeri gücünün geliştirilmesine oldukça önem veren bir başkan olarak Reagan, aynı zamanda tüm atom silahlarının kaldırılmasını, nükleer silahlardan arınmış bir dünya arzuladığını sürekli dile getirmiştir.²⁸⁹

John Lewis Gaddis’e göre, Ronald Reagan açıklamış olduğu Stratejik Savunma Girişimi projesine derinden bağlanmıştı. Amerika için bir füze savunma kapasitesi geliştirmek on yıllarca uzaktaydı ama Reagan’ın proje ile ilgili konuşmaları Sovyet tarafının tepkisini giderek telaşa dönüştürmeyi başarmıştır.²⁹⁰ İki tarafın da nükleer konularda hassas olduğu dönemde, SSCB böyle bir proje karşısında, Amerika’nın teknolojik potansiyelini ve mükemmel olmayan bir savunmanın bile yaratacağı stratejik etkiyi ciddiye almak zorundaydı. ABD projenin “savunma” amaçlı olduğunu savunsa da Kissenger’a göre, Sovyetler tarafından tamamen saldırı amaçlı bir strateji olarak algılanmış ve silahlanma yarışını tetikleyeceği düşünülmüştür.²⁹¹ Eğer ABD bu programda ısrar ederse dünyanın potansiyel tehdit altında yaşamaya devam edeceğini ve kendilerinin de buna asla izin vermeyeceklerini dile getirmişlerdir. Bu gerçeği de Sovyet sözcüsü Georgi Arbatov;

²⁸⁷ Ronald REAGAN, *An American Life*, p.608.

²⁸⁸ Paul LETTOW, *a.g.e.*, p. 112.; Steven W. HOOK-John SPANIER, *a.g.e.*, p. 209.

²⁸⁹ Henry KISSENGER, *a.g.e.*, s.758-759.

²⁹⁰ John L. GADDIS, *a.g.e.*, s. 197.

²⁹¹ Henry KISSENGER, *a.g.e.*, s. 760.; Cemal ACAR, *a.g.e.*, 385.

“Eğer siz Yıldız Savaşları Projesi’ni geliştirmeye başlarsanız, biz de çoğu sizin savunma kalkanınızı delmeye müktedir yeni nükleer silahlar geliştirmek mecburiyetinde kalacağız.” şeklinde vurgulamıştır.²⁹²

²⁹²Strobe TALBOTT, “Upsetting a Delicate Balance”, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,962578-4,00.html>, p. 4. (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. RONALD REAGAN'IN İKİNCİ DÖNEM BAŞKANLIĞI

3.1. Ronald Reagan'ın İkinci Dönem (1985-1989) Başkanlığının Analizi

21 Ocak 1985 yılında Ronald Reagan Amerikan halkına şöyle sesleniyordu:²⁹³ *“Bana bahsettiğiniz bu büyük onur için teşekkürlerimi ifade edecek kelime bulamıyorum. Güveninize layık olmak için elimden geleni yapacağım...”*

6 Kasım 1984 yılında gerçekleştirilen ABD başkanlık seçimi öncesinde Cumhuriyetçi Parti, *“Şimdiye kadar bize oy vermeyenler, bu kez bizi seçecekler, birçok Demokrat Partili de bunların arasında”*²⁹⁴ sloganıyla yola çıkmış ve Ronald Reagan tekrar başkanlık için aday olduğunu açıklamıştır. Demokrat Parti'den ise 1976-1980 yılları arasında Başkan Jimmy Carter'ın yardımcılığını üstlenen Walter Mondale adaylığını açıklamıştır.²⁹⁵

Seçimlerden bir gece önce yaptığı televizyon konuşmasında Reagan, *“Henüz görevimiz bitmedi devam etmeliyiz. Sadece bundan sonraki dört yıl değil, daha sonra ki yıllarda da...”* diyerek Amerikalılara seslenmiştir.²⁹⁶ 6 Kasım 1984 tarihinde yapılan seçimlerde de demokrat rakibi Walter Mondale'ye karşı elli eyaletten kırk dokuzunda seçmenlerin oylarını toplayan Reagan, ABD tarihinde erişilmesi zor bir

²⁹³“Ronald Reagan- Second Inaugural Address”, http://reagan2020.us/speeches/Second_Inaugural.asp, (Erişim Tarihi : Temmuz 2011).

²⁹⁴“Amerikan Seçimleri”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/bSQppEbevSiCZXk43r4qTw_x3D__x3D_, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

²⁹⁵“Campaigns and Elections”, <http://millercenter.org/president/reagan/essays/biography/3>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

²⁹⁶“Address to the Nation on the Eve of the Presidential Election”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1984/110584e.htm>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

rekora da imza atmıştır.²⁹⁷ 53 milyon civarında oy toplayarak %59'luk bir başarı yakalayan Reagan karşısında Mondale, yaklaşık 37 milyon oy toplayarak %41'lik bir başarı elde etmiştir.²⁹⁸

Ronald Reagan ikinci başkanlık dönemi için iç politikadaki hedeflerini; federal harcamaları azaltarak, bütçe açığını aşağıya çekmek ve vergi reformu ile birlikte orduda modernleşme olarak açıklarken, dış politikadaki önceliklerini, Latin komşularla ilişkileri geliştirmek, Orta Amerika'daki komünist yayılmaya karşı direnç göstermek ve Ortadoğu'da yaşanan huzursuzluk ve şiddeti frenlemek olarak maddelendirmiştir. Ayrıca uluslararası alanda ise Sovyetler Birliği ile sağlam bir silah azaltma anlaşması için müzakere etmek istediğini belirtmiştir.²⁹⁹

Ronald Reagan ikinci kez görev yemini ettikten kısa bir süre sonra, dönemin diğer süper gücü olan Sovyetler Birliği'nin de başına genç ve enerjik bir lider olan Mihail S. Gorbaçov gelmiştir. Gorbaçov'un, "Batı'ya üstünlük sağlamak niyetinde değiliz" şeklinde yapmış olduğu ilk açıklamasıyla, Reagan'ın ise, yeni Sovyet lideri ile daha iyi ilişkiler içerisinde olmayı temenni etmesiyle³⁰⁰, yeni dönemde, iki ülke için de geçmişten farklı bir dönem olacağını sinyalleri verilmeye başlanmıştır.³⁰¹

3.1.1. İç Siyaset Algısı

Ronald Reagan tekrardan başkanlık koltuğuna oturmasıyla birlikte ikinci dönem için büyük planlarının olduğunu dile getirmiş, Amerikan halkına "*Henüz hiçbir şey görmediniz*" diyerek bu dönemin diğer dönemden farklı olacağını

²⁹⁷İskender SONGUR, "Reagan Rekor Kırdı", http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/vj1Oxh_x2B_lxLxRzJUWp51u_x2B_w_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

²⁹⁸"Reagan Wins By a Landslide, Sweeping at Least 48 States", *New York Times*, 07.November.1984, p. 1.; İskender SONGUR, *a.g.m.*

²⁹⁹"Ronald Reagan is Elected to Serve a Second Term as President", <http://www.reaganfoundation.org/life-and-times.aspx>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

³⁰⁰M. Ali BİRAND, "Kremlin Gençleşti", *Milliyet Gazetesi*, 12.03.1985, s. 8.

³⁰¹"Ronald Reagan- Relection and Second Term", <http://www.presidentprofiles.com/Kennedy-Bush/Ronald-Reagan-Reelection-and-second-term.html>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

hissettirmiştir.³⁰² Kampanya süresince barış ve refahın gerekliliğinden bahsederken nükleer silahlanmanın kontrol altına alınması ve bütçe açığının azaltılması gerektiğinden bahsetmiştir. Yeni dönem için iç politikada, ekonomide hedeflenenler için biraz daha fazla çaba gösterilmesi gerekeceğinden ayrıca ekonomi açısından bakıldığında, 1981 yılında yapmış olduğu vergi kesintisi gibi bu yıl veya ileriki yıllarda da kongreyi ikna edip yeniden bir vergi kesintisi ardından bir vergi reformu hedeflemiştir.³⁰³

Ronald Reagan, başkanlığının 2. döneminde, 6 Şubat 1985 tarihinde yapmış olduğu konuşmasında “ *Son otuz dört yılın en güçlü ekonomik büyümesi, son on yedi yılın, üç yıllık ortalama yüzde 3.9 ile en düşük enflasyon oranı ve son iki yılda 7.3 milyon yeni iş ile her zamankinden daha çok çalışan...*” diyerek geçmiş döneminin değerlendirmesini yapıyor ve ekliyordu, “*açıkların azaltılmasını sağlamanın en iyi yolu ekonomik büyümedir. Böylelikle daha fazla iş, daha fazla yatırım ve daha fazla iş kolu yaratılacaktır. Vergileri yükselterek hükümetin ekonomi üzerindeki yükümlülüklerini hafifletmeyeceğim. ekonomimizin, Federal hükümet harcamalarındaki büyümeden daha hızlı büyüdüğünden emin olmalıyız. 1985 mali yılı bir kuruluş daha yüksek olmamalıdır. Bunun için 3 önemli anahtar vardır; ilk olarak yaşlılar, muhtaçlar, özürlüler ve işsizler için sosyal güvenlik ağı oluşturulmalı. İkinci olarak ulusal güvenlik hükümetin baş sorumluluğudur. Dolayısıyla geçmiş yıllarda savunma harcamalarına yarım federal bütçe harcandı. Biz son dört yıl içinde planlanan savunma harcamalarını yüz milyar dolar civarında azalttık ve bu azaltılmış harcama bu dönemde de devam edecektir. Üçüncü ve son olarak da pahalı hükümet sübvansiyonlarını azaltmak veya ortadan kaldırmak gereklidir.*”³⁰⁴ böylelikle yeni dönemde iç politikada nelerden başlanacağıın işaretlerini vermiştir.

³⁰²“President Reagan’s Second Inaugural Address”, http://reagan2020.us/speeches/Second_Inaugural.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

³⁰³Evan THOMAS-Laurence BARRETT-Christopher REDMAN-Barrett SEAMAN, “High Hopes, Hard Choices”, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,959262,00.html>, p. 2. (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

³⁰⁴Ronald REAGAN, “State of the Union 1985”, http://reagan2020.us/speeches/state_of_the_union_1985.asp, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

Enflasyonun tek nedeninin denk bütçe açığı olduğunu savunan Ronald Reagan'a göre, daha fazla vatandaşın çalışıp vergi ödüyor olması, bütçe açıklarını düşürmek ve dinamik bir ekonomi için en önemli araç olacaktır.³⁰⁵

1984 yılı başlarında ABD ekonomisinde yaşanan yeniden canlanma II. Dünya Savaşı'ndan beri yaşanmış en uzun süreli büyüme dönemlerinden biri olmuştur. Vergileri düşürme sözünü yerine getirmekte kararlı olan Reagan, federal vergi reformunu gerçekleştirerek, gelir vergisi oranlarını düşürmüş, vergi dilimlerinin saptaması basitleştirilmiş ve yasal boşluklar da doldurularak düşük gelirli Amerikalılara daha eşit işlem görmeleri yolunda önemli adımlar atılmıştır.³⁰⁶

2.4.2. Dış Siyaset Algılaması ve Sovyetler Birliği ile İlişkiler

Ronald Reagan'ın Kasım 1984 seçimlerini kazanması ve 1985 yılı Ocak ayı itibariyle ikinci dönem başkanlık görevine başlaması ile birlikte, süper güçler arasında yaşanan gerginlik yerini yavaş yavaş yumuşamaya bırakmıştır. İki blok arası ilişkiler, blok liderlerinin arasındaki yumuşamanın da etkisiyle karşılıklı bir ılımlılık içerisine girmiştir. Bu değişim sürecinde, Reagan'ın ABD'nin dış politikasını yeni koşullara göre uyarlamaya çalışmasının yanında, SSCB'nin politikalarında ve liderlik kademesinde yaşanan değişim de önemli ölçüde etkili olmuştur.³⁰⁷

Ronald Reagan, Amerikan dış politikasında yeniliklere ve değişime gideceğinin ilk işaretlerini 1984 yılının Ocak ayında yaptığı bir konuşmada vermeye başlamıştır. 16 Ocak 1984 tarihli konuşmasında Reagan, *“Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği ile yapıcı ve gerçekçi bir çalışma ilişki kurmak için en güçlü pozisyonda olduğu yıllar içindedir. ... ABD ve SSCB zorluklar karşısında, barış adına fırsatları kaçırmamak için ortak ilgi alanları bulmalı ve sonrasında*

³⁰⁵Ronald REAGAN, “Second Inaugural Address”, http://reagan2020.us/speeches/Second_Inaugural.asp, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

³⁰⁶“Amerikan Tarihinin Ana Hatları”, http://turkey.usembassy.gov/uploads/images/pkMD9H-FtBW5yfGN3x7c1w/amerikan_tarih_anahatlar.pdf, s. 118. (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

³⁰⁷Ömer KURTBAĞ, *a.g.e.*, s. 119.

onları inşa etmek için daha fazlasını yapmalıdır.” demiştir.³⁰⁸ Konuşmasının devamında artık Kremlin’e yönelik politikasında yakınlaşma arayışı içerisinde olduğunu belirtmiş ayrıca bununla da kalmayıp iki ülkenin ortak çıkarlarından bahsetmiştir. Ancak ikinci dönem Reagan yönetiminde, silahların kontrolü, Reagan’ın SDI konusundaki kararlılığı ve Amerikan nükleer güçlerinde tam ölçekli bir modernleşme her zamanki gibi güçlü ve zor taviz verilebilecek konular arasında kalmıştır. Bu konulardaki değişimler ancak Sovyet tutum ve eylemleri gerçekleştiği sürece mümkün olabilecektir.³⁰⁹

Reagan’ın yeni başkanlık döneminde dünyaya bakıldığında, Orta Doğu başta olmak üzere, dünyanın genelinde bir istikrarsızlık ortamı hakimdir.³¹⁰ Reagan, Sovyetler Birliği ile ilgili dış politikadaki bazı değişim kararlarının yanında, başta Ortadoğu ve Orta Amerika olmak üzere dünyanın başka yerlerinde de pek çok farklı konu ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Orta Doğu bölgesi ile ilgili olarak çalışmalarının içerisinde yeni bir girişimi olmadığını belirtmiş buna rağmen bölge ile bağlantılarının devam edeceğini de eklemiştir. Dönemin dışişleri bakanı George P. Shultz³¹¹ Orta Doğu ve dünyadaki teröre karşı sıkı önlemler alınmasını önermiş ancak bir çok uzman bu sorunu içinden çıkılmaz bir problem olarak nitelendirmiş ve bölgeye herhangi bir müdahalede misilleme ile karşı karşıya kalılabileceğini vurgulamıştır.³¹² Reagan dış politikasında, Orta Amerika ile ilgili düşüncelerini 6 Şubat 1985 tarihinde yapmış olduğu konuşmasında; *“Nikaragua’daki Sandinist diktatörlük rejimi Küba-Sovyet bloğu tarafından desteklenmektedir. Amerikan Devletleri Örgütü ve Birleşmiş Milletler imtiyazlarına tamamen uygun olarak buradaki özgürlük savaşçıları kendilerini koruma adına esas olan kongre’nin Orta Amerika’ya olan bu yardımlarını devam ettirmesidir. Demokratik güçleri*

³⁰⁸“Address to the Nation and Other Countries on United States and Soviet Relations”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1984/11684a.htm>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

³⁰⁹Michael T. KLARE-Daniel C. THOMAS, *World Security, Trends&Challenges at Century’s End*, St. Martin’s Press, Newyork 1991, s. 75.

³¹⁰John BAYLIS-James WIRTZ- Colin S. GRAY- Eliot COHEN, *Strategy in The Contemporary World*, Oxford University Press, New York 2007, p. 280-285.

³¹¹Haziran 1982’de ABD’nin 60. dışişleri bakanı olarak atanan ve Ocak 1989 tarihine kadar görev yapmış siyasetçi. Bkz; “George P. Shultz”, <http://www.hoover.org/fellows/10657>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

³¹²Laurence I. BARRETT-Evan THOMAS-Douglas BREW, “Election ‘84 ”, <http://www.time.com/time/printout/0,8816,950190,00.html>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

desteklemek için sizinle birlikte çalışmak istiyorum ki bu mücadele bizim kendi güvenliğimize de bağlıdır."³¹³ şeklinde açıklamıştır.

Reagan'ın dış politikasını mercek altına alan Michael Mandelbaum onu "*şanslı başkan*" olarak nitelendirmiştir. Bu değerlendirmesi, Reagan'ın ABD Dış politikasındaki başarısında çok az payı olduğunu düşünmesinden kaynaklanmıştır. Reagan'ın dış politikadaki başarısını, dış güçler, Reagan'a karşı olanlar ve iyi zamanlama olarak üç maddeye bağlamıştır. Sovyetler Birliği'nin liderlik krizi yaşaması, ekonomisinin kötüye gitmesi, silah kontrol antlaşmaları ile sınırlandırılmış olması, Carter'ın Camp David³¹⁴ antlaşmalarına bağlı olarak Orta Doğu'nun sakin oluşu ve petrol pazarının Batı'nın lehine olması yanlış adımları minimize etmiş ve Reagan'ın statükocu politikalarını mümkün kılmıştır.³¹⁵ Robert Tucker'a göre ise Reagan şanslı sayılabilir; ancak bunun yanında dış politika önceliklerini de çok akıllıca belirlemişti. Düşüşte olan Amerikan gücünü tersine çevirmiş, dünya politikasındaki gücünü ve güvenilirliğini yeniden sağlamayı başarmış ve Sovyet yayılcılığını durdurmuştur.³¹⁶

3.1.2.1. ABD ve SSCB Arasında Yeni Dönem

Konstantin Çernenko³¹⁷ 10 Mart 1985 tarihinde ölünce yerine, Mihail Gorbaçov gelmiştir. John L. Gaddis'e göre, Gorbaçov o güne kadar ki Sovyet liderlerden farklı bir sıcaklık ve zerafet taşımaktadır. Yeni Sovyet liderin başa

³¹³Ronald Reagan, "State of the Union 1985", http://reagan2020.us/speeches/state_of_the_union_1985.asp, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

³¹⁴5-17 Eylül 1978 tarihleri arasında, Mısır ve İsrail tarafından yapılan görüşmeler sonucu, Mısır, İsrail ve "tanık" ülke olarak Amerika'nın imzaladığı iki tane çerçeve antlaşmadır. Bu iki çerçeve antlaşmadan biri, Ortadoğu barışının esaslarını çizmekte olup, Batı Şeria ile Gazze ve Filistin meselesini ele almaktadır. Diğeri ise, İsrail ve Mısır arasındaki barışın esaslarını belirlemektedir. Bkz; Faruk SÖNMEZOĞLU, *a.g.e.*, s. 885-886.

³¹⁵Michael MANDELBAUM, "The Luck of The President", *Foreign Affairs*, No:64,1986, p. 393-413.

³¹⁶Robert W. TUCKER, "Reagan's Foreign Policy", *Foreign Affairs*, No:68, p. 1-27.

³¹⁷13 Şubat 1984-10 Mart 1985 tarihleri arasında görev yapmış, ABD-SSCB ilişkilerinde katı bir tutum izlemiş, SSCB Komünist Partisi Genel Sekreteri. Bkz; "Kremlin'deki Yeni Patron", http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=konstantin_çernenko&isAdv=false, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

gelmesi ile birlikte süper güçler arasındaki ilişkilerin şekli ve içeriği değişirken, bir yandan da her iki ülke için de uzun zamandır umut edilen adımların atılacağı ilk işaretleri de verilmeye başlanmıştır.³¹⁸

Ronald Reagan'ın ikinci başkanlık dönemi ile birlikte, ABD ve SSCB arasında artan silahlanma yarışına bağlı olarak gerçekleştirilen zirve toplantıları bu sürece hakim olmuştur. Taraflar arasında sorun oluşturan konuların ve karşılıklı beklentilerin görüşüldüğü bu toplantılarda ilişkilerde uzlaşmacı bir eğilim hissedilmiş, dolayısıyla bu uzlaşmacı tutum ABD-SSCB ilişkilerinin bu çerçevede yeniden şekillenmesine olanak sağlamıştır.³¹⁹ Gorbaçov işbaşına geldiğinde Sovyetlerin içinde bulunduğu ekonomik durum o zamana kadar sürdürmüş oldukları dış politikayı daha fazla sürdürmeyi imkansızlaştırırken, savunma harcamalarının azaltılarak içeride sosyal ve ekonomik reformların yapılmasını da zorunlu kılmıştır. Savunma harcamalarının azaltılması ise ABD ile süregelen geleneksel dış politika anlayışından vazgeçmeyi gerektirmiş, böylelikle bu yeni dönemde Gorbaçov'un yeni dış politika anlayışı çerçevesinde SSCB, ABD ile olan ilişkilerini düzeltmeye yönelmiştir. Gorbaçov'un devraldığı SSCB'nin o dönem içersinde, her şeyden önce ekonomik yeniden yapılanma ve siyasal dönüşüm olmak üzere iki temel gereksinimi vardı. Nitekim Gorbaçov, bu konularda beklenen girişimleri vakit kaybetmeden gerçekleştirmiştir.³²⁰

Gorbaçov göreve gelir gelmez "Perestroika" (yeniden yapılanma) ve "Glasnost" (açıklık) politikaları ile belirli bir siyasal süreç içerisinde siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşümü başlatmıştır. Gorbaçov'un ilk yıllarındaki reform programı olan Perestroika, devlet ve parti bünyesinde yenileşme, ekonomik canlanma ve sivil toplumun inşası çerçevesinde şekillenirken, Glasnost ile bürokratik suistimallere karşı mücadele ve Sovyet toplumunda genç, yetenekli kişilerin yönetici

³¹⁸ Leon P. BARADAT, *a.g.e.*, s. 380, John L. GADDIS, *a.g.e.*, s. 199.

³¹⁹ Sibel KAVUNCU, *a.g.e.*, s. 18.

³²⁰ Ömer KURTBAĞ, *a.g.e.*, s. 122., Baskın ORAN, *a.g.e.*, s. 158-159.

durumuna geçmeleri amaçlanmıştır.³²¹ Gorbaçov reformları, Doğu-Batı ilişkilerine esneklik getirmesi yanında, ABD ile birçok konuda fikir birliğine varmada yardımcı olmuştur. Gorbaçov göreve geldiği ilk ay Sovyet orta menzilli nükleer füzelerinin Avrupa'ya konuşlandırılmasının kasım ayına kadar ertelendiğini, ayrıca temmuz ayında yapılacak olan bütün Sovyet nükleer denemelerinin tek taraflı olarak dondurulduğunu açıklamıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği yumuşamayı yeniden tesis etme ve silahların kontrolü konuları ile ilgilenmiştir.³²²

Mihail Gorbaçov 28 Ağustos 1985 yılında Time Dergisi'ne verdiği röportajda, “ *Silahsızlanma görüşmeleri yeniden başlamış ve altı yıllık bir aradan sonra ilk zirve görüşmesine hazırlanırken, silahları sınırlandırma sürecini çıkmazdan kurtarmak için kısır döngüyü kırma yolunu bıkmadan usanmadan aramakla kötü bir şey mi yapıyoruz acaba?*” diyor ve “ *Bugünkü karmaşık durumdan birlikte çıkılması gerektiğine inanıyoruz... bugün asıl sorulması gereken soru şudur: Barış içinde birlikte yaşamaktan başka bir yol olmadığını nihayet kabul etmeye hazır mıyız, düşünce ve eylem biçimlerimizde savaş kategorilerinden barış kategorilerine geçmeye hazır mıyız?* ” diyerek iki ülke arasında Kasım ayında yapılacak olan ilk zirve için tavrını belli etmiştir.³²³

3.1.2.2. Cenevre Zirvesi (19-21 Kasım 1985)

14 Kasım 1985 tarihinde Reagan, “ *Otuz altı saat içerisinde altı yıl aradan sonra Sovyet ve Amerikan liderlerinin ilk buluşması adına Cenevre'ye gitmek için ayrılıyor olacağım. Görevim, sadece belirtildiği gibi barış için bir misyon. İstedğim aramızdaki farklılıkları açıkça çözebilmek. Bunun gerçekleşmesi de eylemlerimizin ve niyetlerimizin yanlış anlaşılması için etkili bir iletişim ve aramızdaki engellerin*

³²¹Natig ABDULLAYEV-Fikret ELMA, “Sovyetler Birliği'nde Reform Sürecinin Başlangıcı ve Gorbaçov Dönemi”, *Journal of Qafqaz University*, No:26, 2009, s. 74-79.; Oral SANDER, *a.g.e.*, s. 492.

³²² William D. JACKSON, “Soviet Reassessment of Ronald Reagan”, *Political Science Quarterly*, Vol: 113, Number: 4, 1998-1999, p. 618.; Sibel KAVUNCU, *a.g.e.*, s. 18.

³²³ Mihail GORBAÇOV, *Konuşmalar ve Makaleler-I*, Amaç Yayıncılık, İstanbul 1988, s. 280-282.

kaldırılarak herkesin iyiliği için mümkün olan her yerde işbirliği sağlamayı gerektirir. ... Sovyetler birliği ile daha istikrarlı ve huzurlu bir ilişki elde etmek için çabalyoruz.” diyerek zirve öncesi düşüncelerini dile getirmiştir.³²⁴

Mihail Gorbaçov ise, *“Bizi nükleer uçurumun kenarından uzaklaştıracak bir yol bulma , uydurma yakıştırmalar ya da yeterince usandığımız basmakalıp sözler yerine ülkelerimiz, geleceğimiz, tüm dünya topluluğunun geleceğini ilgilendiren gerçek sorunları ve gerçek çıkarları tartışma isteğinin yönlendireceği, dürüst, önyargısız bir görüşmeyi umut ediyorum.”* diyerek görüşme öncesi beklentilerini sıralamıştır.³²⁵

ABD ve SSCB arasında yeni dönemde yaşanan gelişmeler doğrultusunda silahsızlanma adına ilk önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki silahsızlanma alanındaki görüşmeler 6 yıl aradan sonra yeniden başlamış ve 19-21 Kasım 1985 tarihinde Cenevre’de Reagan-Gorbaçov zirvesi gerçekleştirilmiştir.³²⁶ Zirve birçok önemli başlığı içeriğinde barındırmıştır. Bunlardan ilki ve belki de en önemlisi Nükleer ve Uzay Görüşmeleri olmuştur. Uzaydaki silahlanma yarışını önlemek ve yeryüzündeki silahlanma yarışını ortadan kaldırmak ayrıca nükleer silahlanmayı azaltmak ve stratejik istikrarı arttırmak için bu konudaki müzakere çalışmalarına hız verilmesinde karar kılmışlardır. Bir diğer önemli konu başlığı ise güvenlik olmuştur. Bu konuda da önemli güvenlik konuları tartışılmış ve iki tarafın da barışı korumak adına özel bir sorumluluk bilincine sahip olması gerekliliği vurgulanmıştır. Risk azaltma merkezleri bir diğer konu başlığını oluşturmuştur. Bu konu ile ilgili olarak da nükleer riski azaltmak için müzakerelerdeki konu ve gelişmeler dikkate alınarak uzman düzeyinde çalışmalar yapılması kabul edilmiştir.³²⁷ Tüm bunlara ek olarak da ABD-Sovyetler Birliği

³²⁴“Upcoming Soviet-United States Summit Meeting in Ceneva”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1985/111485d.htm>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

³²⁵ Mihail Gorbaçov, *a.g.e.*, s. 283.

³²⁶ “Reagan-Gorbaçov Zirvesi”, *Milliyet Gazetesi*, 19.11.1985. s. 9.

³²⁷“Soviet-United States Statement on the Summit Meeting in Ceneva”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1985/112185a.htm>, (Erişim Tarihi: Ağustos 2011).

ilişkilerini etkileyen bölgesel sorunlar, insan hakları gibi konular da görüşmelerde yer verilen diğer konu başlıklarını oluşturmuşlardır.³²⁸

Cenevre Zirvesi'ndeki görüşmeler sonucunda, stratejik silahlar, orta menzilli nükleer silahlar ile uzay ve savunmaya yönelik konularda derin görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Reagan görüşmelere geldiği ilk gün bölgesel çatışmalar, insan hakları ve silahsızlanma konularında görüş alışverişinde bulunulması gerektiğini ancak bu konularda iki ülke arasındaki fikir ayrılıklarının oldukça derin olduğunun altını çizmiştir.³²⁹ Belirtilen konulara ilişkin tartışmalar, Gorbaçov'un SDI projesine yönelik kaygıları üzerine yoğunlaşmıştır. Gorbaçov, *"Bu proje kimsenin en küçük kuşkusu olmasın silahlanma yarışını her anlamda körükleyecektir; bu da savaş tehlikesinin artacağı anlamına gelir."* diyerek SSCB'nin SDI projesine yönelik düşüncelerini açıkça belli etmiştir.³³⁰ Gorbaçov'un konu ile ilgili görüşleri net ve kararlı olmuş, uzay silahlarında herhangi bir yasaklama olmadan, saldırgan silahlarda da bir indirimin mümkün olmayacağını vurgulamıştır.³³¹ Reagan ise silahların denetimi görüşmelerinde, saldırı silahlarının tamamen ortadan kaldırılması ve eğer bu sağlanmazsa onun yerine savunma amaçlı silahların geliştirilmesi için SDI'ın uygulamaya konulması görüşünde ısrar etmiştir.³³²

Yapılan görüşmelerin ardından SSCB lideri Mihail Gorbaçov yapmış olduğu basın toplantısında süreci, *"Barışı korumada SSCB ve ABD'nin özel sorumluluk taşıdığını, nükleer savaşın hiçbir zaman denetlenemeyeceğini ve bu savaşın bir galibi olamayacağını ortak bir şekilde ifade ettik. Bu açıklama büyük öneme sahiptir. Her iki tarafın da askeri üstünlük sağlamaya çalışmayacağını da belirttik."* şeklinde

³²⁸“Superpowers Aim for Safer World”, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/21/newsid_2549000/2549897.stm, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).; “Yepyeni Bir Başlangıç”, *Milliyet Gazetesi*, 22.11.1985, s. 5.

³²⁹“Zirveye Sabotaj”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/Wr9y_x2F_k8I6JtOLa5XFZG2YA_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Ağustos 2011).

³³⁰“Memorandum of Conversation”, *The National Security Archive*, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB172/Doc21.pdf>, p. 4.; Mihail Gorbaçov, *a.g.e.*, s. 285.; William D. JACKSON, *a.g.e.*, p. 623

³³¹ Paul LETTOW, *a.g.e.*, p. 181.

³³² Stephen E. AMBROSE, *a.g.e.*, s. 294.

değerlendirmiştir.³³³ Ronald Reagan ise, “ *Cenevre’ye taze bir başlangıç için gelmişim ve bunu başardım. Doruğun kendisi başlı başına bir başarıdır, iyi bir başlangıçtır. Bunu sürdürmemiz gerekir.*” şeklinde değerlendirerek, süreç ile ilgili olumlu görüşlerini dile getirmiştir.³³⁴

Askeri alanda bir başarı sağlanmamış olsa da iki lider ve onların danışmanları arasında kurulan diyalog ve doğrudan bağlantılar sayesinde başka zirveler için kapılar açılmış ve iki tarafta nükleer bir savaşın mücadele edilemez ve kazanılmaz olduğu konusunda karara varmışlardır. Ayrıca Reagan’ın daha iki yıl önce Şer imparatorluğu olarak ilan ettiği SSCB’ye karşı olan kişisel görüşünün değişmesinde de Gorbaçov ile yapılan bu zirve önemli rol oynamıştır.³³⁵ Süreç ile ilgili olarak 22.11.1985 tarihli Milliyet gazetesinde yayınlanan “Yepyeni Bir Başlangıç” başlıklı habere göre, iki lider arasında buzların kırılmasına neden olan görüşmeler, bazı konularda derin fikir ayrılıklarının sürdürülmesine rağmen iki liderin birbirlerini daha iyi anlamalarına olanak tanırken, iki ülke arasındaki ilişkilere yeni bir hava, yeni bir ivme kazandırdığı³³⁶ düşünülmektedir.

2.4.2.3. Reykjavik Zirvesi (11-12 Ekim 1986)

19 Eylül 1986 tarihinde Ronald Reagan, Mihail Gorbaçov’dan gelecek yıl gerçekleştirilmesi planlanan Washington Zirvesi öncesi, iki lider arasında bir toplantı yapılmasını öneren bir mektup almıştır.³³⁷ Yapılacak olan toplantı, Washington Zirvesi için “üretken ve verimli” bir zemin hazırlama amacı içermesi Reagan’ın

³³³ Mihail GORBAÇOV, *Nükleer Silahsızlanma ve Barış*, Bilim ve Sanat Kitapları, İstanbul 1987, s. 8
³³⁴“Bahar Havası Sürüyor”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/VxDhuWhhtRubEBerUxh_x2B_UA_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Ağustos 2011).

³³⁵ Michael T. CLARE-Daniel C. THOMAS, *a.g.e.*, p. 77.; Ömer KURTBAĞ, *a.g.e.*, s. 124.

³³⁶“Yepyeni Bir Başlangıç”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/Wr9y_x2F_k8I6JtOLa5XFZG2YA_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Ağustos 2011).

³³⁷“Mikhail Gorbachev Letter to Ronald Reagan”, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB203/Document01.pdf>. (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

konuya olumlu yaklaşmasını sağlamış ve Reagan, gelen öneriyi kabul ederek, iki liderin gelecek ay Reykjavik, İzlanda’da buluşacaklarını açıklamıştır.³³⁸

11-12 Ekim 1986 tarihleri arasında iki ülke liderleri, silahların kontrolü merkezli bir görüşme için Reykjavik’te bir araya gelmişlerdir. Yapılan zirvenin ilk gününde iki lider yalnız olarak buluşmuş, Reagan açılış olarak stratejik silahların indirimi konusunu seçerken, iki ülkenin de nükleer silahlardan arındırılmış bir dünya görmek istediğini belirtmiştir. Gorbaçov ise, silahların kontrolü konusunun görüşmenin ana konusu olduğunu ki bunu birlikte yapabileceklerini, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmekte olduğunu vurgulamıştır.³³⁹

SSCB tarafı görüşmenin ilk gününden itibaren silahların denetimiyle ilgili birçok öneri sunmuştur. Stratejik silahlarla ilgili olan ilk öneri, bu silahların %50’den az olmamak koşulu ile indirilmesi ve bu yüzyılın sonuna kadar tamamen ortadan kaldırılması yönünde olmuştur. Nitekim bu konuda iki ülke de diğer konulara nazaran daha ılımlı davranmış ve neticede anlaşmaya varılmıştır. Tartışılan bir diğer konu ise Orta Menzilli Nükleer Güçler (INF) konusunda olmuştur. Bu konudaki öneri Avrupa’yı, hem Sovyet hem de Amerikan füzelerinden arındırmak yönünde olmuştur. Eğer Avrupa’daki Amerikan ve Sovyet füzeleri tasfiye edilirse SSCB, Asya’daki orta menzilli füzelerinde 100 savaş başlığı bırakacak ve buna karşılık ABD de topraklarında bir o kadar başlık bulundurabilecekti. Bu konuda da karşılıklı verilen ödümler sayesinde önemli ilerlemeler sağlanmıştır.³⁴⁰ Görüşmelerin ana konusu nükleer silahların ortadan kaldırılması olmuş ve detaylı bir şekilde görüşülmüştür. SSCB’nin SDI konusunda sadece laboratuvar araştırma ve denemelerine izin vereceği konusundaki ısrarı, görüşme süresince düğüm noktasını oluşturmuştur.³⁴¹ SSCB, Amerika’nın SDI projesini terk etmesi şartıyla, on yıl içerisinde her türlü nükleer yasak önerisini sunmuş, ABD ise buna yanaşmayarak, denemelerin Anti Balistik Füze (ABM) antlaşması uyarınca devam etmesinde ısrar

³³⁸ Paul LETTOW, *a.g.e.*, p. 217.

³³⁹“Memorandum of Conversation”, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB203/Document09.pdf>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).; Barbara FARNHAM, *a.g.e.*, p.237.; Paul LETTOW, *a.g.e.*, p. 218.

³⁴⁰ Mihail GORBAÇOV, *a.g.e.*, s. 12-13.

³⁴¹ “Zirvede Sonuç Yok”, *Milliyet Gazetesi*, 13.10.1986, s.5.

etmiştir. Gorbaçov 1985 yılından itibaren Amerika ile olan ilişkilerinde bu uzay yarışını sona erdirmek, Amerika ile bir uzlaşmaya vararak, bu tasarısından vazgeçirmek için yoğun çabalar harcamıştır.³⁴² Reykjavik Zirvesi'nde de Gorbaçov'un bu konudaki (SDI'nin kaldırılması konusundaki) ısrarcı tavrı nedeniyle görüşmelerden beklenen sonuçlar alınamamıştır.³⁴³

Söz konusu zirvenin SDI ve onun ABM ile olan ilişkisi sonucu tıkanmasına rağmen yapılan görüşme daha sonraki Washington ve Moskova Zirveleri için zemin hazırlamış ve bu yolda bir dönüm noktası oluşturması açısından oldukça önemli bir gelişme olarak kaydedilmiştir.³⁴⁴ Nitekim ABD başkanı Ronald Reagan “*Güvenli bir dünya arayışı içersinde, önemli bir dönüm noktası oldu.*” şeklinde geride bırakılan zirveyi yorumlarken, Mihail Gorbaçov ise “*Yaşanan bu süreç somut olarak dünyanın durumun daha iyi olabileceğini bunun yanında yeni, yapıcı bir politik düşüncenin gerekli olduğunu bize gösterdi.*”³⁴⁵ diyerek görüşme konusundaki fikrini belirtmiştir. Yapılan bu yorumlar süper güçlerin liderlerinin yeni silah kontrolü önerileri üzerinde ciddi olarak çalıştıklarının bir göstergesi olmuştur.

2.4.2.4. Washington Zirvesi ve Orta Menzilli Nükleer Silahları Azaltma Antlaşması (INF), 7-10 Aralık 1987

7-10 Aralık 1987 tarihinde yapılan Washington Zirvesi, ABD ve SSCB arasındaki ilişkiler açısından önemli bir dönüm noktası olmakla kalmamış, sonucunda da Orta Menzilli Nükleer Silahları Azaltma Antlaşması imzalanarak tarihi bir adım atılmıştır.³⁴⁶ O döneme kadar iki ülke liderleri arasındaki ilişkiyi Gorbaçov bir köşe yazısında, “*Başkan Reagan ile diyalogumuz başlangıçta zordu. Özellikle silah denetimi ve güvenlik konularında antlaşmaya varmak için, karşılıklı*

³⁴² Faruk SÖNMEZOĞLU, *a.g.e.*, s. 1087.

³⁴³ Adam B. ULAM, “Soviet American Relations in the Reagan Years”, *US Foreign Policy in the 1990s*, Der: Greg SCHMERGEL, Macmillian, London 1991, p. 148.; J. Peter SCOBLIC, “Disarmament Redux”, *Bulletin of the Atomic Scientists*, Vol: 64, No: 1, p. 36.

³⁴⁴ Michael MADELBAUM-Strobe TALBOTT, “After The Summit: Reykjavik and Beyond”, *Foreign Affairs*, Winter 86/87, Vol: 65, No:2.; Ömer KURTBAĞ, *a.g.e.*, s. 124.

³⁴⁵ Sidney D. DRELL, “The Challenge of Nuclear Weapons”, *Physics Today*, New York, 2007, p. 57.

³⁴⁶ William D. JACKSON, *a.g.m.*, p. 637.

*güvensizliğimizi ve çok sayıda sorun, önyargıyı aşmamız gerekti...*³⁴⁷ şeklinde ifade etmiştir.

Washington zirvesi, iki ülke arasında yıllardır konuşulan, üzerinde anlaşma sağlamaya çalışılan bir sorun olan silahsızlanma üzerinde şekillenmiş olsa da, zirve gündeminde üç ayrı maddede toplanan başka konular da ele alınmıştır. Bunlar ABD-Sovyet ikili ilişkilerinin geleceği, bölgesel meseleler ve insan hakları sorunları şeklinde sıralanmıştır.³⁴⁸ Gorbaçov'un Sovyet dış politikası üzerindeki yeni yaklaşımı ve bazı meselelerde daha esnek ve gerçekçi davranıyor olması yanında Reagan'ın da bu yaklaşımlara karşılık olarak iyimser tavırlar içerisinde bulunması görüşmenin gidişatını olumlu yönde etkilemiştir.

Gorbaçov ve Reagan arasında gerçekleştirilen Kasım 1985 Cenevre ve Ekim 1986 Reykjavik zirvelerinde SDI, bilinen tanımıyla Yıldız Savaşları konusu önemli bir gündem maddesi olmuş ancak bu zirvelerden iki tarafın da konu ile ilgili ısrarcı tavırları sonucu hiçbir antlaşma ve uzlaşma çıkmamıştır. İki lider arasında yapılan bu önemli zirvelerin ardından Washington'da gerçekleştirilen üçüncü görüşmede Gorbaçov'un SDI projesinin iptaline yönelik ısrarından vazgeçmesi neticesinde iki ülke arasında ilk defa silahsızlanma konusunda somut bir adım atılarak, başarılı bir sonuca ulaşılmış ve INF (Orta Menzilli Nükleer Silahların Azaltılması Antlaşması) 8 Aralık 1987 tarihinde imzalanmıştır.³⁴⁹ 1 Haziran 1988 yılında yürürlüğe giren antlaşma ile Reagan'ın 1981 yılında önermiş olduğu "sıfır opsiyonu" yedi yıl sonra gerçekleşmiştir.³⁵⁰

İki ülke arasında imzalanan bu tarihi antlaşmaya Reagan, "*Tarihte ilk kez silahların kontrolü deyimi yerine silahların azaltılması deyimini kullanıyoruz. INF Antlaşması boyutların çok daha ötesinde bir anlam taşıyor.*" yorumunu yapmış, ayrıca antlaşmayı imkansız bir vizyonun gerçekleştirilmesi olarak nitelendirmiştir.

³⁴⁷Mihail GORBAÇOV, "Reagan Tarihe Geçmeyi Bildi", <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=118684>, (Erişim Tarihi: Ağustos 2011).

³⁴⁸ Sami KOHEN, "Doruktan Ne Çıkacak?", *Milliyet Gazetesi*, 08.12.1987, s. 4.

³⁴⁹ "...Ve Dünya 'Oohh' dedi", *Milliyet Gazetesi*, 19.12.1987, s. 4.

³⁵⁰ Fahir ARMAOĞLU, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 1088-1089.; Sibel KAVUNCU, *a.g.e.*, s. 21.

Gorbaçov ise, “ *Bu antlaşma ile insanın kendi kendini yok etme tehlikesinden kurtulacağına inanıyoruz. Silahsızlanma için daha çok şey yapmak gerekir. Ancak en uzun yolculuklar bile ilk adımla başlar.*” diyerek antlaşmanın önemini vurgulamış, insanlık için evrensel bir niteliğe sahip olduğunu da sözlerine eklemiştir.³⁵¹

INF Antlaşması, her iki ülkenin orta ve kısa menzilli nükleer silah sınıfına giren bütün silahlarının ortadan kaldırılmasını öngörmüştür. Yapılan antlaşmaya göre taraflar yerden fırlatılan bütün orta ve kısa menzilli füzeleri³⁵², bunların fırlatma rampalarını ve tüm destek ekipmanlarını imha edeceklerdi. Antlaşma kapsamına, orta menzilli füzeler olarak adlandırılan, Sovyetler Birliği’nin tüm SS-20, SS-4, SS-5 ve ABD’nin Pershing-II, Cruise Füzeleri ile Orta Kısa Menzilli füzeler olarak adlandırılan ABD yapımı Pershing I-A füzelerinin tamamı ve Sovyetlerin bütün SS-12, SS-23 füzeleri dahil edilmiştir. Orta menzilli füzelerin antlaşmanın yürürlüğe gireceği tarih olan Haziran 1988’den başlayarak en geç 3 yıl içerisinde, kısa menzilli füzelerin ise 18 ay içinde ortadan kaldırılması kararlaştırılmıştır.³⁵³ Tüm bunlara ek olarak ise, antlaşma yürürlükte kaldığı süre boyunca herhangi bir yeni füzenin uçuş testini bu füzelerin herhangi bir kademesinin veya rampasının üretilmesini de yasaklamıştır. Ayrıca tarafların antlaşma yükümlülüklerini ne kadar yerine getirdiklerini denetlemek ve kontrol edebilmek amacıyla da bir de denetim sistemi oluşturulması kabul edilmiştir. Böylelikle her iki tarafa da birbirlerinin topraklarında kalıcı denetçiler bulundurma hakkı tanınmıştır. Antlaşmanın her iki tarafında olağanüstü bir durumda çekilme hakkını saklı tutmak kaydıyla süresiz olarak yürürlükte kalması kararlaştırılmıştır.³⁵⁴

³⁵¹“Superpowers to Reverse Arms Race”, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/december/8/newsid_3283000/3283817.stm, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).; “Neler Söylediler?”, *Milliyet Gazetesi*, 09.12.1987, s. 4.

³⁵²Bu antlaşma kapsamına giren füzeler, 500-5500 km menzilli füzeler olmak üzere kendi aralarında ikiye ayrılmaktadır. 500-1000 km menzilli füzeler Orta Kısa Menzilli INF’ler, 1000-5500 km menzilli füzeler ise Orta Uzun Menzilli INF’ler olarak adlandırılmaktadır. Bkz; Congressional Quarterly, Almanac 100th Congress 1st Session 1987, Vol.XLIII, Washington, D.C., Congressional Quarterly Inc., 1987, p.136, Akt; Sibel KAVUNCU, *a.g.e.*, s. 22.

³⁵³Antlaşma sayesinde iki ülke nükleer stoklarının azaltılmasında ilk önemli adımı atmışlardır. Sovyetler Birliği 889 orta menzilli ve 957 kısa menzilli füzeyi ortadan kaldırmış, ABD ise 677 orta menzilli füze yanında 169 kısa menzilli füzesini ortadan kaldırmıştır. Böylelikle, SSCB ABD’den iki kat daha fazla silahı yok etmek zorunda kalmıştır. Bkz; Raymond GARTHOFF, *a.g.e.*, p. 327.; Ömer KURTBAG, *a.g.e.*, s. 125.

³⁵⁴ Cemal ACAR, *a.g.e.*, s. 343-344.; “Silahlara Veda Mı?”, *Nokta Dergisi*, 1987, s.31.

Washington Zirvesi INF antlaşmasının imzalanmasına ek olarak, Reagan ve Gorbaçov'un ikili ilişkiler, insan hakları ve bölgesel sorunlar³⁵⁵ üzerine çalışmaları bağlamında başarılı bir zirve olmuştur. SDI konusunda ise pek bir ilerleme kaydedilememiş, Reagan'ın, SDI konusundaki "... Uygulanabilir bir kavram olup olmadığını görmek için gerekli olan araştırma ve geliştirme çalışmalarına devam ediyoruz. Eğer uygulanabilirse konuşlandıracağız." şeklindeki düşüncelerine karşılık Gorbaçov, "... Bence boşa para harcıyorsunuz. Çalışacağını sanmıyorum. Ama eğer yapmak istediğiniz buysa devam edin." şeklinde karşılık vermiştir.³⁵⁶ Sovyetler Birliği, SDI engellenirse stratejik silahlarda indirim söz konusu olur düşüncesini tekrar etmiştir.³⁵⁷ İki lider arasında yapılan zirve, önceki zirveler ile karşılaştırıldığında başarıyla gerçekleştirilmiş ve sonuca ulaştırılmış bir zirve olmuştur. İlk kez bütün nükleer silah sınıfını ortadan kaldıracak olan INF Antlaşması imzalanmış ve silahsızlanma yolunda önemli bir adım atılmıştır. Bunun yanında iki lider arasında ciddi bir diyalog başlamış, yakın ilişkiler kurulmuştur. Kuşkusuz iki tarafın da birçok alanda birbirinden öğreneceği, katkıda bulunacağı şeyler olmuştur.³⁵⁸ Neticede, yaşanan bu gelişmeler ile birlikte uluslararası ortamda yaşanan gerginlik yerini yumuşamaya bırakmış, Sovyet-Amerikan ilişkileri hızlı bir şekilde gelişmiştir.

3.1.2.5. Moskova Zirvesi (29 Mayıs-2 Haziran 1988)

ABD ve SSCB arasında daha önce sırasıyla Cenevre, Reykjavik ve Washington zirveleri ile ilişkiler geliştirmeye çalışılmış, birçok önemli konu tartışılarak olumlu sonuçlar alınmıştır. Yaklaşık üç yıl içerisinde, üç kez bir araya gelen iki lider dördüncü kez Moskova'da silahsızlanma, bölgesel sorunlar ve insan hakları konuları üzerine görüşmek üzere bir araya gelme kararı almışlardır.

³⁵⁵ Sami KOHEN, "Doruk Dünyaya Çağ Atlatacak Mı?", *Milliyet Gazetesi*, 12.12.1987, s. 4.

³⁵⁶ Thomas A. SANCTON-Strobe TALBOTT, "The Spirit of Washington", *Time*, 21 Aralık 1987, p. 5.

³⁵⁷ Paul LETTOW, *a.g.e.*, p. 239.

³⁵⁸ Claiborne PELL, "A New Era in US- Soviet Relations", *US Foreign Policy in the 1990s*, Der: Greg SCHMERGEL, Macmillan, London, 1991, p. 154-155.

Moskova’da gerçekleştirilecek olan dördüncü zirve iki lider arasındaki diyalogun devam ettiğinin bir göstergesi olması yanında, 14 yıldan sonra ilk kez bir Amerikan başkanının Sovyet başkentine gelecek olması açısından da önemli olmuştur.³⁵⁹ İki liderin görüşmeler süresince tavrını değerlendiren Kohen’e göre, Gorbaçov ülkesini yeniden yapılandırmak, ekonomisini ve teknolojisini geliştirmek için ilişkilerin yumuşamaya ihtiyaç duyduğunun bilincinde bir liderken, Reagan ise ABD’nin dünya çapında yükümlülüklerini eskisi gibi sürdüremeyeceğini, gerilim politikasının ülkesi için bir fayda sağlamadığını ve bozulan ekonomiyi düzeltebilmek için SSCB ile iyi ilişkiler geliştirmek gerektiğinin bilincinde bir lider olmuştur.³⁶⁰

Reagan Moskova gündemini, silahsızlanmanın yanında, “... *İnsan hakları, biz kesinlikle Sovyetler birliğindeki ilerlemenin işaretleri olan dinde, konuşmada harekette daha fazla özgürlüğü hoşnutlukla karşılıyoruz. Bunların teşvik edilmesi için elimizden geleni yapacağız. Bir diğer konu olan bölgesel çatışmalar ile ilgili olarak, Angola ve Namibya sorunları ile ilgili müzakereler için yardımcı olmaya çalışacağız. Sovyetler Birliği’ni de Ortadoğu’da adil ve kalıcı bir barış sağlamak için yardıma çağırıyorum. Ve biz taraflar Afrika, Asya, Orta Amerika ve diğer bölgesel sorunların çözümünde yardımcı olmak için yollar arayacağız. Son olarak ikili ilişkilerimizde işbirliği alanlarımızı genişletmek için çabalayacağız.*”³⁶¹ şeklinde belirlemiştir.

Beş gün süren Moskova Zirvesi’nde taraflar nükleer bir savaşın kazanılamayacağını, nükleer veya konvansiyonel düzeyde iki ülke arasında çıkabilecek herhangi bir savaşın önlenmesi konusundaki ortak düşüncelerini dile getirmişlerdir. Daha önce SSCB’yi “Şer İmparatorluğu” olarak adlandıran Ronald Reagan’ın, Moskova’da bir spikerin bu konuyu dile getirmesi üzerine verdiği yanıt ise, “ *Şimdi başka bir zamanda ve başka bir çağda konuşuyorum*”³⁶² şeklinde olmuştur. Ayrıca iki lider arasında verimli görüşmeler gerçekleştirildiğini ve eskiye

³⁵⁹ KELLER Bill, “Lucky Streets of Moscow Dressing for Reagan Visit,” *New York Times*, May 15, 1988, p. 1.

³⁶⁰ Sami KOHEN, “Son Tango Mu?”, *Milliyet Gazetesi*, 01.06.1988, s. 4.

³⁶¹ “Reamarks on Departure for The Soviet-United States Summit in Moscow”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1988/052588a.htm>, (Erişim Tarihi: Ağustos 2011).

³⁶² Steven V. ROBERTS, “Moscow Summit”, *The Newyork Times*, 2 Haziran 1988, p. 5.; Paul LETTOW, *a.g.e.*, p. 242.

göre bugün iki lider ve ülke arasındaki ilişkilerin oldukça değişim gösterip, geliştiğini de vurgulamıştır. Reagan, Mihail Gorbaçov'un önceki liderlerden farklı görüş ve anlayışa sahip olmasının kısa zamanda yaşanan bu gelişimde önemli bir payı olduğunu, yöneltile sorularda cevap olarak belirtmiştir.³⁶³

Stratejik silahlar konusunda ise INF'den sonra yüzde ellilik bir indirim öngören START antlaşmasına doğru önemli adımlar atılmıştır. İki lider bu konudaki antlaşmayı Ocak ayında Reagan'ın başkanlığı sona ermeden tamamlamak istediklerini de sözlerine eklemiştir.³⁶⁴

2.4.2.6. New York Görüşmesi (7 Aralık 1988)

New York görüşmesinden önceki birkaç ay boyunca iki süper güç arasındaki ilişkilere bakıldığında temelde durağan olarak nitelendirilebilir. Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanacak olan seçim nedeniyle Reagan, Sovyetler Birliği ile olan ikili ilişkiler üzerine pek fazla yoğunlaşmamış ve seçimlere odaklanmıştır. Dünya çapında dikkatleri üzerine çeken dört zirvenin ardından iki lider, ABD'de yaşanacak olan seçimlerden önce son kez bir araya gelmişlerdir.

Moskova'da bir araya gelmelerinden sonraki süreçte Gorbaçov, Sovyetler Birliği içerisindeki reform çabalarını sürdürmüştür. Gorbaçov, Reagan ile görüşme yaptığı gün Birleşmiş Milletler'de birçok değişimi anlatan bir konuşma yapmıştır ki kendisi 1963 yılından bu yana Birleşmiş Milletler'e gelen ilk Sovyet Genel Sekreteri olmuştur.³⁶⁵ Bir çok insan onun bu konuşmasına odaklanmıştır. Nitekim Gorbaçov konuşmasında, özgürlük, kişisel haklar, globalleşen dünya ekonomisi gibi konuların yanında Afganistan'dan silahsızlanmaya kadar birçok konuya değinmiş ve Doğu

³⁶³William DROZDIK, "Reagan Gets a Laugh at Bureaucrats' Expense," *Washington Post*, 1 Haziran 1988, A31.; Gary LEE, "Students Find Reagan a Pleasant Surprise," *Washington Post*, 1 Haziran 1988, A30.; Bill GUY, "The Future Seen from the Summit," *The Advertiser*, 4 Haziran 1988, p. 9.

³⁶⁴Peter SCHWEIZER, *Reagan's War: The Epic Story of His Forty-Year Struggle and Final Triumph Over Communism*, Anchor Books, New York 2002, p. 234-237.

³⁶⁵Frances FITZGERALD, *Way Out There in Blue*, Simon&Schuster, New York 2000, p. 432.

Avrupa'daki konvansiyonel kuvvetler üzerinde önemli bir azaltmaya gideceklerini açıklamıştır.³⁶⁶ Reagan ise Gorbaçov'a reform girişimleri ile ilgili olarak daima yanlarında olacaklarını söylemiş, Gorbaçov ise karşılık olarak ülkesinin artık bambaşka bir ülke olduğunu ve bir daha asla üç yıl öncesine dönmeyeceğini belirtmiştir.³⁶⁷

Sovyet ve Amerikan liderleri arasında gerçekleştirilen görüşmede, Reagan Gorbaçov'un ayrılmasından kısa bir süre sonra Amerikan halkı ile buluşmanın pozitif yanlarını tartışmış, dönemi Sovyetler Birliği'nde değişimin yaşandığı önemli bir süreç olarak değerlendirmiş ve Gorbaçov'un yeni vizyonundan övgü ile bahsetmiştir.³⁶⁸ Ronald Reagan artık başkanlık görevine veda ederken yeni başkan George H. W. Bush³⁶⁹ ile yeni dönemde Sovyet- Amerikan ilişkilerinde iyileşmenin devam edeceğini umduğunu belirtmiştir.

3.2. Ronald Reagan'ın Başkanlığının Sona Ermesi

1988 yılında Reagan, Gorbaçov ve Cumhuriyetçi Parti'den Başkan adayı Bush tarafından yapılan ve ilişkilerin gözden geçirildiği New York görüşmesinden sonra Reagan için iki dönem süren başkanlık görevi de sona ermiştir. 1988 seçimleri, 8 Kasım tarihinde yapılmış ve George Bush, Demokrat Parti'den rakibi Michael

³⁶⁶ Konuşmasında, Doğu Avrupa ve Asya'daki Sovyet silah kuvvetlerinde 500.000 kişilik tek taraflı bir indirim yapacağını, ayrıca Viyana'da uzun bir süredir devam eden uluslararası görüşmelerle hiçbir alakası olmaksızın Sovyet konvansiyonel silahlarının da önemli ölçüde azaltılacağını duyurmuştur. Bkz; "The Gorbachev Visit: Excerpts from Speech to UN on Major Soviet Military Cuts", *The New York Times*, 8 Aralık 1988, <http://www.nytimes.com/1988/12/08/world/the-gorbachev-visit-excerpts-from-speech-to-un-on-major-soviet-military-cuts.html?pagewanted=all&src=pm>, (Erişim Tarihi: Eylül 2011).; "The Gorbachev Challenge", *Time*, 19 Aralık 1988, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,956542,00.html>, (Erişim Tarihi: Eylül 2011).

³⁶⁷ "Memorandum of Conversation", National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB261/us08.pdf>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011). Barbara FARNHAM, *a.g.m.*, p. 240.; Paul LETTOW, *a.g.e.*, p. 243.

³⁶⁸ "Radio Address to the Nation on Soviet-United States Relations", <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1988/121088a.htm>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011). Barbara FARNHAM, *a.g.m.*, p. 241.

³⁶⁹ 20 Ocak 1989-20 Ocak 1993 yılları arasında görev yapmış, Cumhuriyetçi Parti'den, 41. ABD Başkanı. Bkz: "George H. W. Bush", <http://www.whitehouse.gov/about/presidents/georgehwBush>, (Erişim Tarihi: Eylül 2011).

Dukakis karşısında 50 eyaletin 40'nda öne çıkararak, %54 lük bir oy oranı ile Amerika Birleşik Devletleri'nin 41. başkanı olarak, Ocak 1989'da göreve başlamıştır.³⁷⁰

1981 yılında Reagan'ın ilk dönem başkanlık koltuğuna oturduğu süreçte Amerikan ekonomisinin durumu kötü, işsizlik oranları ve enflasyon oldukça yüksek seviyelerde seyretmiştir. Ayrıca halk Vietnam, Watergate ve İran'daki rehinelere olaylarının etkisiyle moral bozukluğu yaşamıştır. Reagan seçim kampanyası boyunca Amerika'ya eski gücünü geri getireceğini, ekonomideki sorunları halledip dış politikada kararlı bir tavır alacağını vaat ederek, 1980 seçimlerinde başarılı olmuş ve vaatlerinin bir kısmını gerçekleştirdiği için de 1984 yılında Reagan yönetimine bir şans daha tanınmıştır.³⁷¹ Böylelikle toplam sekiz yıllık bir süreçte Amerika Birleşik Devletleri'nin başkanlık koltuğunda kalmıştır. Bu süreçte ekonomide bazı gelişmeler yaşanmış, bölgesel sorunlara çözümler aranmış, dış politikada SSCB ile diyaloglar geliştirilerek bir çok adım atılmış ve nükleer silahsızlanma adına önemli görüşme ve anlaşmalar yapılmıştır.

İlk zamanlarında nükleer caydırıcılığın işe yarayacağını savunmuş olan Reagan, sonraki dönemlerde bu politikanın yerine nükleer silahsızlanmanın daha değerli bir hedef olacağını kabul etmiştir.³⁷² Bu konudaki düşünce ve hedefleri, dönemin diğer gücü olan SSCB ile birlikte eninde sonunda nükleer silahları tamamen ortadan kaldırmaya yönelik olmuştur. Başkanlık döneminin ilk iki yılında kişisel ve politik deneyimleri ile birlikte bir füze savunma sistemi oluşturma çabası içerisine girerek, konu ile ilgili ekonomik ve teknolojik fizibilite çalışmaları yapmıştır. Sonrasında da nükleersiz bir dünya amacını yerine getireceğine inandığı Stratejik Savunma Girişimi'ni (SDI) açıklamıştır.³⁷³ Sovyetler Birliği'nin bu proje karşısında

³⁷⁰ Haynes JOHNSON, *a.g.e.*, p. 407.

³⁷¹ Sami KOHEN, "Güle Güle Mr. Reagan", *Milliyet Gazetesi*, 09.11.1988, s. 4.

³⁷² Stephen S. ROSENFELD, "Myth of the Nuclear Cowboy", *The Washington Post*, 8 Ocak 1988, p.4.

³⁷³ "Reagan Launches Cold War Into Space", http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/march/23/newsid_2794000/2794525.stm, (Erişim Tarihi: Eylül 2011).

kaygılanarak nükleer saldırı silahlarında büyük bir indirime gideceğini düşünmüştür.³⁷⁴

1985 yılında Gorbaçov'un SSCB yönetimine gelmesi iki ülkenin de iç ve dış politikalarında değişiklikler yapmalarına neden olmuştur. İkinci başkanlık döneminde Reagan, SSCB'nin değişen yapısı neticesinde, Gorbaçov ile bir dizi zirve gerçekleştirmiş ve nükleer anlamda önemli başarılarla da imza atmıştır. 1987 yılında INF Antlaşmasını imzalamış, imzalanan bu antlaşma ile Stratejik Silahların İndirimi Antlaşması için de zemin hazırlamıştır.³⁷⁵ Böylelikle George W. Bush ve Mihail Gorbaçov, ilk Stratejik Silahların İndirimi Antlaşmasını (START) Reagan sonrasında imzalamışlardır.³⁷⁶ Reagan başkanlık süresi boyunca, nükleer silahların ortadan kaldırılması için çalışmış, nükleer silahların etrafta olduğu sürece er ya da geç bir gün kullanılacağını vurgulamıştır.³⁷⁷

Ronald Reagan 1988 Aralık ve 1989 Ocak ayları süresince birçok konuşma ve röportaj yaparak sekiz yıllık başkanlık dönemini değerlendirmiştir. *“İki önemli başarı var ki ben onlarla gurur duyuyorum. Bunlardan ilki ekonomik iyileşme, diğeri ise Amerika'nın dünyada tekrar saygı duyulan bir ülke konumuna gelmesi ve bu durumun Amerikan halkının moralini yerine getirmesi olmuştur.”* diyerek veda konuşmasına Gorbaçov'un diğer Sovyet liderlerden farklı olduğunu, birlikte çalışmaya devam etmeleri gerektiğini de eklemiştir.³⁷⁸

³⁷⁴ Benjamin S. LAMBETH-Kevin N. LEWIS, *The Strategic Defense Initiative in Soviet Planning and Policy*, RAND Corporation, CA, 1988, p. 1-5.

³⁷⁵ Paul LETTOW, *a.g.e.*, p. 243-247.

³⁷⁶ 31 Temmuz 1991 yılında, Moskova'da George W. Bush ve Mihail Gorbaçov arasında imzalanmıştır. Antlaşma ile taraflar ellerinde bulunan stratejik nükleer silahlarda ortalama %30'luk bir indirimi kabul etmişlerdir. Taraflarda önceden 10000 olan toplam savaş başlığı 6000'e, fırlatma vasıtaları 1600'e, Ağır Balistik füze savaş başlıkları ise 1540 seviyesine düşürülmüştür. Bkz; “START-I Treaty”, <http://www.fas.org/nuke/control/start1/news/strtbasi.htm>, (Erişim Tarihi: Eylül 2011).

³⁷⁷ Jacob Heilbrunn, "Ronald Reagan and His Quest to Abolish Nuclear Weapons" In a Galaxy Far, Far Away”, <http://www.nytimes.com/2005/02/13/books/review/13HEILBRU.html>, (Erişim Tarihi: Eylül 2011).

³⁷⁸ Ronald REAGAN, “Farewell Speech”, <http://reagan2020.us/speeches/Farewell.asp>, (Erişim Tarihi: Eylül 2011).

Milkis ve Nelson' a göre, Franklin D. Roosevelt'ten sonra en popüler başkan olarak³⁷⁹ 1988 yılında Beyaz Saray'dan emekli olan Ronald Reagan'ın başkanlık döneminin bitişi, iki süper güç arasında gelişen ilişkiler çerçevesinde, aslında dünya açısından yeni bir dönemin başlangıcının da işaretlerini vermiştir.

³⁷⁹ Sidney M. MILKIS-Michael NELSON, *a.g.e.*, p. 333.

SONUÇ

“Nükleer Silahlanmanın ABD Dış Politikasına Etkileri: Ronald Reagan Dönemi (1981-1989)” başlıklı bu çalışmada öncelikli olarak nükleer enerjinin keşfi ve nükleer silaha dönüşümü, bu bağlamda Soğuk Savaş dönemi nükleer silahlanma incelenmiş, devamında ise nükleer silahsızlanma adına atılan adımlardan bahsedilmiştir. Özellikle ABD için, Ronald Reagan’ın iki dönem başkanlığı süresince nükleer silahlanma, bu anlamda yapılan çalışmalar ve zirveler ile bu çalışmaların doğurduğu sorunlar analiz edilmiştir.

Tarih boyunca varlığını sürdüren savaş olgusu, devletlerarası ilişkilerde önemli rol oynamış, silahlanma yarışını hızlandırmış, toplumsal ve ekonomik gelişimi etkilemiştir. Yaşanan savaşlarda, düşmanı yok etmek için çeşitli araç ve gereçler kullanılmıştır; ancak yaşanan teknolojik gelişmeler, silahların niteliklerinde ve çeşitliliklerinde değişimler meydana getirmiş, dolayısıyla savaşların yıkıcı gücü de artmıştır. Nükleer enerjinin keşfi ile beraber “savaş” çok daha farklı bir boyuta taşınmış, II. Dünya Savaşı’nın sonunda kullanılan atom bombası ile nükleer silah faaliyete geçirilmiştir. O tarihten sonra nükleer gücün etkisinin anlaşılması bu silahları, üretilmeleri, yayılmaları, kullanılmaları, gibi pek çok boyutuyla beraber ülkelerin politikalarına yön veren ana etkenlerden biri haline getirmiştir.

II. Dünya Savaşı, Ağustos 1945’de Hiroşima ve Nagazaki’ye bırakılan ilk atom bombaları ile son bulmuş, savaş sonrası dönem ABD ve SSCB’nin hakimiyet ve rekabet kavgası dönemi olarak bilinen “Soğuk Savaş” olarak adlandırılmıştır. ABD ve SSCB’nin birçok kez karşı karşıya geldiği ancak sıcak çatışma içerisine girmedikleri bu dönemde, uluslararası politikanın şekli değişmiş ve ikili bir yapı ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu dönem içerisinde devletler arasında hızlı bir silahlanma yarışı başlamıştır. Soğuk Savaş’ın zirve noktası olarak gösterilen Küba bunalımında iki süper gücün sahip oldukları nükleer silahları kullanma noktasına gelmeleri, aynı zamanda yumuşamanın da başlangıcı olmuştur.

Nükleer silahların tahrip gücünün büyüklüğü devletlerin, silahsızlanma ve silahların sınırlandırılması konularında yeni politikalar üretmelerine neden olmuştur. 1960'lı yıllar ile birlikte nükleer silahsızlanma adına çalışmalar yapılmaya başlanmış, bu konuda önemli adımlar atılmıştır. Devletler silahsızlanma adına çok taraflı çabalarının yanı sıra ABD ve SSCB arasında silahsızlanma görüşmeleri başlamıştır. Yapılan antlaşmalar sayesinde karşılıklı denge sağlanmış, gerek ABD gerekse SSCB silahlanma yarışından uzaklaşmışlardır. Bu durum nükleer silahlar ile ilgili teknolojik çalışmaları sona erdirmeyse de, devletler karşılıklı yok oluş düşüncesi ile silahsızlanma çalışmalarına devam etmişlerdir.

1980 yılında ABD'de yapılan başkanlık seçimlerinden, Cumhuriyetçi Parti'den aday olan Ronald Reagan'ın galibiyet ile çıkması, ABD ve SSCB ilişkilerinde yeni dönemin başlangıcı olmuştur. Reagan başkan olmadan önce ABD, Soğuk Savaş dönemi için kendine özgü bir politika benimsemiştir. Buna göre; eğer ABD ile SSCB güçlü bir yarışa girerlerse, bu özellikle silahlanma konusunda olursa, Sovyet liderlerin silahlar ile ilgili derin indirimleri kabul edeceği yönünde olmuştur. Füzelere kullanım aşamasında yok edilme fikri 1980'li yıllardan itibaren ABD'nin güvenlik politikalarında dikkate alınan hususlardan biri olmuş,³⁸⁰ Reagan ilk iki yıllık başkanlık süresince, uzun süredir arzu ettiği füze savunma sistemi ile ilgili bilgi toplamaya çalışmış ve bunun için ekonomik ve teknolojik fizibilite çalışmaları yürütmüştür.³⁸¹ Reagan bu fikrini 23 Mart 1983 tarihinde kamuoyu ile paylaşmış ve böylelikle düşman füzeleri hedefe ulaşmadan imha edebileceklerini açıklamıştır.

Yaşanan gelişmeler doğrultusunda, ABD ve SSCB arasında karşılıklı silah indirimi görüşmeleri yaşanmış ancak tarafların olumsuz tutumları neticesinde olumlu sonuçlar alınamamıştır. Reagan'ın füze savunma sistemi açıklaması bu sürece, SSCB'yi daha ciddi görüşmelere teşvik ederek olumlu katkı sağlarken diğer yandan, taraflar arasındaki uzlaşmayı güçleştirmiştir. Dolayısıyla, yönetimin ilk dönemi, her

³⁸⁰ Arif BAŞBAŞOĞLU, "Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 3, Sayı: 34, 2011, s. 75-76.

³⁸¹ Paul LETTOW, *a.g.e.*, p. 243-244.

iki tarafın da diğ erinin kabul edemeyeceğ i önerileriyle devam etmiş ve bu durum herhangi ciddi bir adım atılmasını engellemiştir.

Ronald Reagan'ın ikinci dönem başkanlığı ile ABD SSCB arasındaki ilişkiler yerini yumuşamaya bırakmıştır. SSCB'nin liderlik kademesinde ve politikalarında yaşanan değ iş im neticesinde Reagan, ABD dış politikasını yeni koşullara uyarlama ç abası içerisine girmiştir. Reagan konuşmalarında, iki ÷ lke arasındaki diyalogun geliştirilmesi, silah indiriminde yeni ç abalar gösterilmesi, geniş ç aplı güven arttırıcı önlemler uygulanması gerektiğ inin altını çizerek, yeni dönem ile birlikte ilişkilerin de farklı bir açıdan değerlendirileceğ inin altını çizmiştir. SSCB ise Gorbaçov'un iş başına gelmesi ile birlikte yeni bir dış politika anlayışı benimseyerek, ABD ile olan ilişkileri düzeltmeye yönelmiştir. Her iki tarafın da yeni dış politika düşüncesi, kitle imha silahlarının hızla arttığı bir dönemde daha fazla silahlanmanın güvenliğ i sağlamayacağı, bunun aksine eğer taraflar arası iş birliğ i yapılırsa güvenliğ i sağ lamanın mümkün olacağı düşüncesi etrafında şekillenmiştir.

ABD ve SSCB'nin birbirlerine karşı olan politikalarında yumuşamaya gitmeleri, önemli gelişmeleri de beraberinde getirmiş ve taraflar arasında silahların kontrolü konusunda ilk önemli toplantı Kasım 1985'te Cenevre'de gerçekleştirilmiştir. Devamında iki lider Reykjavik ve Washington'da bir araya gelmiş ve Orta Menzilli Nükleer Silahları Azaltma Antlaşması (INF) imzalanarak oldukça önemli bir adım atılmıştır. Moskova ve Washington zirveleri de ikili ilişkilere ivme kazandırmış, iki ÷ lke arasında verimli görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Ronald Reagan, 1981-1984 ve 1984-1989 yılları arasında ABD'nin iki dönem başkanlığını üstlenmiştir. İlk başkanlık dönemi içerisinde nükleer caydırıcılığı savunarak, SSCB'ye karşı sert politikalar benimsemiş; ancak ikinci dönemi ile birlikte iç ve dış politikalarında önemli değ iş iklikler yapmıştır. Böylelikle SSCB ile ilişkilerde yeni bir dönemin de başlamasına olanak sağlamıştır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Acar, Cemal, *Soğuk Savaş Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.

Ambrose, E. Stephen, *Dünyaya Açılım: 1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası*, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992.

Arthur, M. Brian, *Tarihe Yön Veren 20. Yüzyıl Konuşmaları*, Sabah Kitapları, İstanbul, 1995.

Armaoğlu, Fahir, *Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınevi, 17. Baskı, İstanbul, 2009.

Aydoğan, Metin, *Küreselleşme ve Siyasi Partiler*, Umay Yayınları, İzmir, 2006.

Baradat, P. Leon, *Understanding American Democracy*, Harpercollins Publishing, New York, 1992.

Barash, P. David, *The Arms Race and Nuclear War*, Wadsworth Publishing, California, 1987.

Baylis, John ve Wirtz, James, ve Gray, Colin S., ve Cohen, Eliot, *Strategy in The Contemporary World*, 2. Ed., Oxford University Press, New York, 2007.

Beschloss, Michael ve Talbott, Strobe, *Siyasetin Doruklarında*, Sabah Yayınları, İstanbul, 1996.

Caşın, H. Mesut, *Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma*, MSB Yayınevi, Ankara, 1995.

Chambers, William N. ve Burnhem, W.D, *The American Party Systems*, Newyork, 1967.

Clare, Michael T. ve Thomas, Daniel C., *World Security, Trends&Challenges at Century's End*, St. Martin's Press, New York, 1991.

Coffin, J.G ve Meacham, S., *Western Civilizations*, W W Norton & Company Incorporated, USA, 2002

Çakmak, Haydar, *Avrupa Güvenliği*, Platin Yayınları,, Ankara, 2007.

Çakmak, Haydar, *Türk Dış Politikası (1919-2008)*, Platin Yayınları, Ankara, 2008.

Çam, Esat, *Devlet Sistemleri*, Der Yayınları, İstanbul, 1993.

Çimen, Ali, *Tarihi Değiştiren Olaylar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

Dabağyan, P. Levon, *Pearl Harbour'dan Hiroşima'ya*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2004.

Dedeoğlu, Beril, *Uluslar Arası Güvenlik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.

Dobrynin, Anatoly, *In Confidence*, University of Washington Press, New York, 1995.

Dougherty, E. James ve Pfaltzgraff, L. Robert, *Contending Theories of International Relations*, , Lippincott, New York, 1971.

Dueck, Colin, *Hard Line*, Princeton University Press, New Jersey, 2010.

Duverger, M., Çev:Özbudun, Ergun, *Siyasal Partiler*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1979.

Edwards, J. Antony, *Nuclear Weapons, The Balance of Terror, The Ovest for Peace*, Macmillan, New York, 1986.

Erdoğdu, Hikmet, *Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Feis, Herbert, *The Atomic Bomb and the End of the World War II*, Princeton University Press, New Jersey, 1966.

Fitzgerald, Frances, *Way Out There in Blue*, Simon&Schuster, New York, 2000.

Freedman, Lawrence, *The Evolution of Nuclear Strategy*, St. Martin's Press, London, 2003.

Gaddis, L. John, *Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçekler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

Garthoff, L. Raymond, *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War*, Brookings Institution Press, Washington, 1994.

Gerger, Haluk, *Nükleer Tehlike: Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş*, 2. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1984.

Gerger, Haluk, *Yıldız Savaşları*, Kalem Yayınları, Ankara, 1985.

Gorbaçov, Mihail, *Konuşmalar ve Makaleler-I*, Amaç Yayınevi, İstanbul, 1988.

Gorbaçov, Mihail, *Nükleer Silahsızlanma ve Barış*, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1987.

Gönlübol, Mehmet, *Uluslararası Politika, İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978.

Gözler, Kemal, *Devlet Başkanları*, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2001.

Hastedt, P. Glenn, *American Foreign Policy; Past, Present, Future*, 4. Ed., Stratford Publishing, New Jersey, 2000.

Hook, W. Steven ve Spanier, John, *American Foreign Policy Since World War II*, CQ Press, Washington, 2000.

İşbilen, Evren, *Nükleer Satranç*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Johnson, Haynes, *Sleepwalking Through History: America in Reagan Years*, Norton, New York, 1991.

Kamalak, İhsan, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye Ülkeler Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Kurtbağ, Ömer, *Amerikan Yeni Sağ ve Dış Politikası*, USAK Yayınları, Ankara, 2010.

Kuzu, Burhan, *Türkiye için Başkanlık Sistemi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1997.

Lambeth, Benjamin S. –Lewis, Kevin N., *The Strategic Defense Initiative in Soviet Planning and Policy*, RAND Corporation, CA, 1988.

Langley, Andrew, *Hiroshima and Nagasaki: Fire from the Sky*, Compass Point Books, Minneapolis, 2006.

Lettow, Paul, *Ronald Reagan and His Quest to Abolish Nuclear Weapons*, Random House Publishing, New York, 2003.

Milkis, M. Sidney ve Nelson, Michael, *The American Presidency: Origins and Development*, CQ Press, Washington, 1990.

Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Oymen, Onur, *Silahsız Savaş, Bir Mücadele Sanatı olarak Diplomasi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2002.

Özey, Ramazan, *Küresel Silahlanma, Dünyanın Silah Depoları*, Aktif Yayınevi, Ankara, 2007.

Patterson, E. Thomas, *American Democracy*, McGraw-Hill Companies, New York, 1994.

Quester, H. George, *Nuclear Diplomacy*, Dunellen, New York, 1970.

Reagan, W. Reagan, *An American Life*, Pocket Books, New York, 1992.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 11. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara, 2003.

Schmergel, Greg, *US Foreign Policy in the 1990s*, Macmillan, London, 1991.

Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul, 2000.

Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Yayınevi, İstanbul, 2000.

Sümer, Gültekin, *Amerikan Dış Politikasının Kilit İsmi: Kissinger*, Artus Kitap, İstanbul, 2007.

SIPRI Year Book 1991, Oxford University Press, New York, 1991.

Şen, Sebahattin, *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, 3. Baskı, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994.

Thomas, C. Norman ve Pika, A. Joseph ve Watson, A. Richard, *The Politics of the Presidency*, 3. Ed., CQ Press, Washington, 1993.

Tosun, Tanju, *Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

Vaughn, Stephen, *Ronald Reagan in Hollywood*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

Yılmaz, Veli, *Siyasi Tarih*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.

MAKALE VE DERGİLER

“İki Süper Güç START Görüşmelerine Ara Verilmesini Değerlendirdi”, *Milliyet Gazetesi*, 10.12.1983, s. 5.

“Atom Bombası Gereksizdi”, *Milliyet Gazetesi*, 06.08.1995, s. 19.

“Carter ve Brejnev SALT-II’yi imzaladı”, *Milliyet Gazetesi*, 19.06.1979, s. 3.

“Hidrojen Bombası”, *Milliyet Gazetesi*, 28.01.1955, s. 4.

“Moskova’da Nükleer Anlaşmaya Varıldı”, *Milliyet Gazetesi*, 27.05.1972, s. 9.

“Reagan İyimser Carter Endişeli”, *Milliyet Gazetesi*, 03.11.1980, s. 7.

“Reagan Wins By a Landslide, Sweeping at Least 48 States”, *New York Times*, 07.November.1984, p. 1.

“Reagan-Gorbaçov Zirvesi”, *Milliyet Gazetesi*, 19.11.1985. s. 9.

“Rus Gemileri Abluka Sahasına Girmediler”, *Milliyet Gazetesi*, 25.10.1962, s. 7.

“Silahlara Veda Mı?”, *Nokta Dergisi*, 1987, s.31.

“Silahsızlanma Yolunun Kilometre Taşları”, *Milliyet Gazetesi*, 19.09.1987, s. 4.

“The Nuclear’s Age Blinding Dawn”, *The Albuquerque Journal Special Reprint*, Haziran 1995, p. 4-8.

“Ve Dünya ‘Oohh’ dedi”, *Milliyet Gazetesi*, 19.12.1987, s. 4.

“Zirvede Sonuç Yok”, *Milliyet Gazetesi*, 13.10.1986, s.5.

Abdullayev, Natig – Elma, Fikret, “Sovyetler Birliği’nde Reform Sürecinin Başlangıcı ve Gorbaçov Dönemi”, *Journal of Qafqaz University*, No:26, 2009, s. 74-79.

Altın, Vural, “Nükleer Silah Nasıl Yapılır?”, *Bilim ve Teknik Dergisi*, Sayı: 423, 2003, s.46-49.

Altıntaş, Nazım, “Nükleer Silahlanma ve Türkiye”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Ankara 2000, s. 9-11.

Atmaca, Gökhan – Zafer, Talha, “Yeni Bir Dünya Doğuyor”, *Modern Fiziğe Giriş*, Cilt 1, 2007, s. 15-20.

Baptiste, H. Prentice – Kamenski, Heidi Orvosh – Kamenskı, Christopher J., “American Presidents and Their Attitudes, Beliefs, and Actions Surrounding Education and Multiculturalism”, *Research Studies in Educational Policy*, Spring2005, p.29-32

Başbaşoğlu, Arif, “Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 3, Sayı: 34, 2011, s. 75-76.

Birand, M. Ali, “Kremlin Gençleşti”, *Milliyet Gazetesi*, 12.03.1985, s. 8.

Bolkcom, Christopher – Kan, A. Shirley- Woolf, F. Amy, “US Convetional Forces and Nuclear Detereence”, *CRS Report for Congress*, 2006, p. 5-8.

Congressional Quarterly, Almanac 100th Congress 1st Session 1987, Vol.XLIII, Washington, D.C., Congressional Quarterly Inc., 1987, p.136,

Çakmakçı, Ali, “Dünya ve Uluslararası Kurumlar Nezdinde Ekonomi Politikası Olarak Özelleştirme-1”, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı:188, 2008, s. 3-6.

Doğan, Nejat, " Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı ve New Haven Ekolü: Eleştirel Bir Giriş”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2006, s. 108-109.

Drell, Sidney D., “The Challenge of Nuclear Weapons”, *Physics Today*, New York, 2007, p. 57-59.

Drozdiak, William, “Reagan Gets a Laugh at Bureaucrats’ Expense,” *Washington Post*, 1 Haziran 1988, A31.

Eagleburger, Lawrence S., “Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Konusundaki Görüşmelerde Birleşik Amerika’nın Tutumu”, *NATO Dergisi*, Sayı: 1, 1982, s. 16-18.

Farnham, Barbara, “Reagan and the Gorbachev Revulation: Perceiving the End of Threat”, *Political Science Quarterly*, Vol: 116, Number: 2, 2001, p. 225-229.

Gramm, Phill, “Reaganomics and The American Character”, *Imprimis*, Vol:40, Number:11, 2011, p. 2-7.

Guy, Bill, “The Future Seen from the Summit,” *The Advertiser*, 4 Haziran 1988, p. 9.

Jackson, William D., “Soviet Reassessment of Ronald Reagan”, *Political Science Quarterly*, Vol: 113, Number: 4, 1998-1999, p. 618.

Jones, John P., “ Yüksek Mahkeme, Benzersiz Bir Kurum”, *E-Journal USA*, Nisan 2005, s.9.

Keller, Bill, “Lucky Streets of Moscow Dressing for Reagan Visit,” *New York Times*, May 15,

Kıbaroğlu, Mustafa, “11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık”, *Foreign Policy*, Ocak 2002, s. 3-5.

Kıbaroğlu, Mustafa, “Amerikan Ulusal Füze Savunma Sistemi”, *Avrasya Dosyası-Amerika Özel Sayısı*, Cilt:6, Sayı:3, 2000, s. 98-99.

Kıbaroğlu, Mustafa, “Enerji mi? Silah mı?, Nükleerin İki Yüzü”, *Avrasya Dosyası Nükleer Özel sayısı*, 2005, s.3-4

Kıbaroğlu, Mustafa, “Kitle İmha Silahlarının Gelişim Süreci, Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Yapılan Çalışmalar ve Geleceğin Güvenlik Tehditleri”, *2023 Dergisi*, 2002, s.7-10.

Kıbaroğlu, Mustafa, “Kitle İmha Silahlarının Yayılması Sorunu ve Japonya'nın Güvenliği”, *Avrasya Dosyası*, Cilt:5, Sayı:2, 1999, s.75

Kohen, Sami, “ Doruktan Ne Çıkacak?”, *Milliyet Gazetesi*, 08.12.1987, s. 4.

Kohen, Sami, “ Reagan Seçimi Farkla Kazandı”, *Milliyet Gazetesi*, 06.11.1980, s. 6.

Kohen, Sami, “Doruk Dünyaya Çağ Atlatacak Mı?”, *Milliyet Gazetesi*, 12.12.1987, s. 4.

Kohen, Sami, “Güle Güle Mr. Reagan”, *Milliyet Gazetesi*, 09.11.1988, s. 4-6.

Kohen, Sami, “Reaganizm'in Hedefi Hükümeti Halkın Omuzlarından İndirmek”, *Milliyet Gazetesi*, 07.11.1980, s. 7.

Kohen, Sami, “Son Tango Mu?”, *Milliyet Gazetesi*, 01.06.1988, s. 4.

Lebow, N. Richard – Stain, G. Janice, “Deterrence and the Cold War”, *Political Science Quarterly*, Vol:110, No:2, 1995, p. 157-160.

Lee, Gary, "Students Find Reagan a Pleasant Surprise," *Washington Post*, 1 Haziran 1988, A30.

Lipset, Seymour M. – Schneider, William, "The Confidence Gap During the Reagan Years, 1981-1987", *Political Science Quarterly*, Vol: 102, Number: 1, 1987, p. 2-6.

Madelbaum, Michael – Talbott, Strobe, "After The Summit: Reykjavik and Beyond", *Foreign Affairs*, Winter 86/87, Vol: 65, No:2, p. 13-14.

Magazzinno, Cozzimo, "The Economic Policy of Ronald Reagan", *European Journal of Social Sciences*, Vol:27, No:13, 2012, p. 320-325.

Mandelbaum, Michael, "The Luck of The President", *Foreign Affairs*, No:64,1986, p. 393-413.

Mcdermott, Rose, "Arms Control and the First Reagan Administration: Belief-System and Policy Choices", *Journal of Cold War Studies*, Vol. 4, No. 4, 2002, p. 57-59.

Nitze, Paul H., "Strategy in The Decade of the 1980s", *Foreign Affairs*, C. 59, N. 1, 1980, p. 94-98.

Okman, Cengiz, "Ulusal Güvenlik, Konseptler ve Uygulama", *M-5 Dergisi*, 1985, s.15-17

Roberts, Steven V., "Moscow Summit", *The Newyork Times*, 2 Haziran 1988, p. 5.

Rosenfeld, Stephen S., "Myth of the Nuclear Cowboy", *The Washington Post*, 8 Ocak 1988, p.4-8.

Rs., Norris, "Atom Bombs: The Top Secret Inside Story of Little Boy and Fat Man", *Bulletin of Atomic Scientists*, Nov- Dec, 2004, p. 74-75.

Sagan, D. Scott , "Why do States Build Nuclear Weapons", *International Security*, Vol: 21, No: 3, 1997, p. 57-61.

Sancton, Thomas A. – Talbott, Strobe, “The Spirit of Washington”, *Time*, 21 Aralık 1987, p. 5-7.

Scoblic, J. Peter, “Disarmament Redux”, *Bulletin of the Atomic Scientists*, Vol: 64, No: 1, p. 36.

Stine, D. Deborah, “The Manhattan Project, the Apollo Program, and Federal Energy Technology R&D Programs: A Comparative Analysis”, *CRS Report for Congress*, 2009, p. 1-5.

Temurçin, Kadir – Aliğaoğlu, Alpaslan, “Nükleer Enerji ve Tartışmalar Işığında Türkiye’de Nükleer Enerji Gerçeği”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Sayı:1, 2003, s. 26-28.

Tucker, Robert W., “Reagan’s Foreign Policy”, *Foreign Affairs*, No:68, p. 1-27.

Türk, Recep, “Feasibility of Presidential System in Turkey”, *Turkish Journal of Politics*, Vol:2, No:1, 2011, p. 36-39.

Tütüncü, Ayşe Nur, “ Nükleer Silahların Kullanımının Yasaklanması Sorunu”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 2004, s. 2-5.

Waltz, Kenneth, “Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 5, Sayı: 17, 2008, s.5-9.

Young, Stephen, “Ronald Reagan 1911-2004”, *History Review*, 2004, p.18-19.

TEZLER

Çaşın, Mesut H., *Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma*”, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Ankara, 1995.

Kavuncu, Sibel, *Turgut Özal’ın Başbakanlığı Döneminde Türkiye-ABD İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2006.

Reshetnikova, Valentina, “1960’lardan bu yana Nükleer Silahsızlanma Alanında Yaşanan Gelişmeler”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2008.

İNTERNET KAYNAKLARI

“1980 Presidential Debates”, <http://www.cnn.com/ALLPOLITICS/1996/debates/history/1980/index.shtml>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“ABD Rusya İlişkilerinde Yeni Bir START mı?”, <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/961/abd-rusya-iliskilerinde-yeni-bir-start-mi.aspx>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011)

“ABM Treaty”, <http://www.state.gov/t/avc/trty/101888.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Address to the Nation and Other Countries on United States and Soviet Relations”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1984/11684a.htm>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

“Address to the Nation on National Security by President Ronald Reagan”, <http://www.fas.org/spp/starwars/offdocs/rrspch.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Address to the Nation on the Eve of the Presidential Election”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1984/110584e.htm>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

“Adres at Commencement Exercises at The Notre Dame University”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1981/51781a.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Alexander Hamilton”, <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/burr/hamiltonbio.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“America’s Purpose in the World”, http://reagan2020.us/speeches/Americas_World_Purpose.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“American President a Reference Resource”,
<http://millercenter.org/president/reagan/essays/biography/2>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“American President: A Reference Resource”,
<http://millercenter.org/president/reagan/essays/biography/4>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Amerikan Seçimleri”,
http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/bSQppEbevSiCZXk43r4qTw_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

“Amerikan Tarihinin Ana Hatları”,
http://turkey.usembassy.gov/uploads/images/pkMD9H-FtBW5yfGN3x7c1w/amerikan_tarih_anahatlar.pdf, s. 118. (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

“Anti Balistik Füzelere Sınırlandırılmasına İlişkin Antlaşma”,
<http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/abm/abm2.html>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

“Arms Reduction and Nuclear Weapons”,
http://reagan2020.us/speeches/arms_reduction_and_nuclear_weapons.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Bahar Havası Sürüyor”,
http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/VxDhuWhhtRubEBeRUxh_x2B_UA_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Ağustos 2011)

“Boeing B-20 Superfortress”,
<http://www.nationalmuseum.af.mil/factsheets/factsheet.asp?id=527>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

“Campaigns and Elections”,
<http://millercenter.org/president/reagan/essays/biography/3>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Candidacy Announcement”,
http://reagan2020.us/speeches/candidacy_announcement.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Cumhuriyetçi Parti'nin Tarihi”,
http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/11/printable/041029_republican_party.shtml, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Doğrudan Haberleşme Bağlantısını Geliştiren Antlaşma”,
<http://www.state.gov/t/isn/4787.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Fidel Castro”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/381211.asp>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

“George H. W. Bush”, <http://www.whitehouse.gov/about/presidents/georgehwBush>, (Erişim Tarihi: Eylül 2011).

“George P. Shultz”, <http://www.hoover.org/fellows/10657>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

“George Washington”, <http://www.whitehouse.gov/about/presidents/georgewashington>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Getting Government of Our Backs”, <http://www.kennesa.edu/pols/3380/pres/1980.html>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Global Nuclear Weapons Stockpiles”, <http://www.nrdc.org/nuclear/nudb/datab19.asp>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Hydrogen Bomb”, <http://www.globalsecurity.org/wmd/intro/h-bomb.htm>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

“Impact”, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,797661-2,00.html>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

“James Chadwick”, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/physics/laureates/1935/chadwick-bio.html, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

“Kremlin’deki Yeni Patron”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=konstantin_çernenko&isAdv, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

“Letter From Chairman Khrushchev to President Kennedy”, http://www.state.gov/www/about_state/history/volume_vi/exchanges.html, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

“Letter to Franklin D. Roosevelt (1939)”, <http://us.history.wisc.edu/hist102/pdocs/einstein.pdf>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

“Memorandum of Conversation”, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB261/us08.pdf>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

“Memorandum of Conversation”, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB203/Document09.pdf>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011)

“Memorandum of Conversation”, *The National Security Archive*, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB172/Doc21.pdf>, (Erişim Tarihi: Ağustos 2011).

“Mutual Assured Destruction”, <http://www.nuclearfiles.org>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011)

“Nation: Meet The Ronald Reagan”, *Time*, 20 Ekim 1980, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,951519,00.html>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Nereden Nereye Gelindi?”, *görüştürmeleri*, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=INF1983&isAdv>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

“Nuclear Physics: Father of Fission”, *Time*, Ağustos 1968, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,902262,00.html>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

"Nuclear Deterrence", http://americanhistory.si.edu/subs/history/timeline/different/nuclear_deterrence.html, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

“Nükleer Savaş Riskini Azaltacak Önlemler Antlaşması”, http://untreaty.un.org/unts/1_60000/23/17/00044806.pdf, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

“Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma”, <http://www.taek.gov.tr/uluslararası/cok-taraflı-anlaşmalar-sozlesmeler/134-npt.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

“President Reagan’s First Inaugural Adres”, http://reagan2020.us/speeches/First_Inaugural.asp, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

“President Reagan’s Second Inaugural Address”, http://reagan2020.us/speeches/Second_Inaugural.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Radio Address to the Nation on Soviet-United States Relations”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1988/121088a.htm>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

“Reagan Beats Carter in Landslide”, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/4/newsid_3192000/3192279.stm, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Reagan Launches Cold War Into Space”, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/march/23/newsid_2794000/2794525.stm, (Erişim Tarihi: Eylül 2011).

“Reagan Sovyetlere Silahların Azaltılması Çağrısında Bulundu”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/1cpvYsHO06AYUXGiUQD6qg_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Reagan: Stratejik Silahlarla İlgili Görüşmeler 29 Haziran’da Başlayacak”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/B9YD9ph_x2B_jmUrlXZDXdiLpA_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Reagan’s Speeches”, <http://edition.cnn.com/SPECIALS/2004/reagan/stories/speech.archive/defense.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

“Reamarks on Departure for The Soviet-United States Summit in Moscow”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1988/052588a.htm>, (Erişim Tarihi: Ağustos 2011).

“Remembering Dobrynin, Former Soviet Envoy to US.”, *The New York Times*, 15.Nisan.2010, <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C05E0DC1F39F936A25757C0A9669D8B63>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Richard Nixon”, <http://nixonfoundation.org/president-richard-nixon/>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

“Ronald Reagan is Elected to Serve a Second Term as President”, <http://www.reaganfoundation.org/life-and-times.aspx>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

“Ronald Reagan- Relection and Second Term”, <http://www.presidentprofiles.com/Kennedy-Bush/Ronald-Reagan-Reelection-and-second-term.html>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

“Ronald Reagan Speeches”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1982/50982a.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Ronald Reagan’ın Hayatı ve Siyasi Yaşamı”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/272988.asp>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Ronald Reagan”, <http://www.sag.org/ronald-reagan>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Ronald Wilson Reagan”, <http://www.whitehouse.gov/about/presidents/ronaldreagan>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“SALT-I”, <http://www.armscontrol.org/documents/salt>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

“SALT-II Treaty”, <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/salt2-1.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

“Soviet Union Impounds and Copies B-29”, <http://www.nationalmuseum.af.mil/factsheets/factsheet.asp?id=1852>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

“Soviet-United States Statement on the Summit Meeting in Ceneva”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1985/112185a.htm>, (Erişim Tarihi: Ağustos 2011).

“Speech on the Strategic Arms Reduction Talks “, <http://millercenter.org/president/speeches/detail/5447>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

“START Chronology”, <http://www.fas.org/nuke/control/start1/chron.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“START-I Treaty”, <http://www.fas.org/nuke/control/start1/news/strtbasi.htm>, (Erişim Tarihi: Eylül 2011).

“Strategic Arms Limitation Talks”, <http://www.armscontrol.org/documents/salt>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Superpowers Aim for Safer World”, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/21/newsid_2549000/2549897.stm, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

“Superpowers to Reverse Arms Race”, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/december/8/newsid_3283000/3283817.stm, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

“The Baruch Plan”, US Atomic Energy Commission, <http://streitcouncil.org/uploads/PDF/The%20Baruch%20Plan.pdf>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

“The Gorbachev Challenge”, *Time*, 19 Aralık 1988, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,956542,00.html>, (Erişim Tarihi: Eylül 2011).

“The Gorbachev Visit: Excerpts from Speech to UN on Major Soviet Military Cuts”, *The New York Times*, 8 Aralık 1988, <http://www.nytimes.com/1988/12/08/world/the-gorbachev-visit-excerpts-from-speech-to-un-on-major-soviet-military-cuts.html?pagewanted=all&src=pm>, (Erişim Tarihi: Eylül 2011).

“The Presidents”, <http://www.whitehouse.gov/about/presidents>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“The Semipalatinsk Test Site, Kazakhstan”, <http://www-ns.iaea.org/appraisals/semipalatinsk.asp>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

“The Start of SALT”, *Time*, 21 Kasım 1969, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,841628,00.html>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

“Timeline of the Nuclear Age”, <http://www.nuclearfiles.org/menu/timeline/index.htm>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

“Timeline: Soviet Union”, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1112551.stm>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

“Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in The Atmosphere, in Outer Space and Under Water”, <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/lbt1.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs: 2011).

“Treaty on Principles on Governing The Activities of States in The Exploration and Use of Outer Space, Including The Moon and Other Celestial Bodies”, <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/space1.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

“Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons”, <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infocircs/Others/infocirc140.pdf>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

“Türkiye’de Dünyada 1983”, [http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=sovyetler birli%201983 inf görüşmelerinden çekildi&isAdv](http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=sovyetler%20birli%201983%20inf%20g%C3%96r%C3%9c%C3%9cmelerinden%20%C3%97ekildi&isAdv), (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

“Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı”, <http://www.iaea.org/About/history.html>, (Erişim Tarihi : Mayıs 2011).

“Upcoming Soviet-United States Summit Meeting in Ceneva”, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1985/111485d.htm>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

“Watergate Kronolojisi”, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/05/050531_deep_throat.shtml, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

“Yepyeni Bir Başlangıç”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/Wr9y_x2F_k8I6JtOLa5XFZG2YA_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Ağustos 2011).

“Zirveye Sabotaj”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/Wr9y_x2F_k8I6JtOLa5XFZG2YA_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Ağustos 2011).

”Mikhail Gorbachev Letter to Ronald Reagan”, National Security Archive, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB203/Document01.pdf>. (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

American Rhetoric Top 100 Speeches, Ronald Reagan: “A Time for Choosing”, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/ronaldreaganatimeforchoosing.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Barrett, Laurence I.- Thomas, Evan- Brew, Douglas BREW, “Election ‘84 ”, <http://www.time.com/time/printout/0,8816,950190,00.html>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

Başer, Aslıhan, “NPT’ye Rağmen Nükleer Silahlanma”, <http://www.tuicakademi.org/index.php/yazarlar1/85-aslihan-baser-tum-yazilari/491-nptye-ragmen-nukleer-silahlanma>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

Biby, John F., “A.B.D.’de Siyasi Partiler”, <http://usa.usembassy.de/etexts/turkish/ElectionsTurkish.pdf>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011), s.3.

Birand, Mehmet A., “Avrupa Kaygısı Kısıtlı bir Nükleer Savaş”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=orta_menzilli_silah_goruesmeleri_1981&isAdv, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

Birand, Mehmet A., “Nükleer Pazarlık”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=orta_menzilli_silah_goruesmeleri_1981&isAdv, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

Burr, William, “U.S. Intellegence and the Detection of the First Soviet Nuclear Test, September 1949”, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/nukevault/ebb286/>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

Clerke, Richard A., “Bütün Düşmanlara Karşı”, <http://www.wattpad.com/235093-b%C3%BCt%C3%BCn-d%C3%BC%C5%9Fmanlara-kar%C5%9Fi>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Çevik, Senem, “The Political Brain”, http://www.ppd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=122%3Athe-political-brain&catid=22%3Akitaplar&Itemid=9, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

Doğan, Nejat, “NATO’nun Örgütsel Değişimi (1949-1999): Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/447/5027.pdf>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

Emeklier, Bilgehan, “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi”, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=698:souk-sava-sonras-uluslarar-as-sistemin-analizi&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

Gorbaçov, Mihail, “Reagan Tarihe Geçmeyi Bildi”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=118684>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

Gorbaçov, Mihail, “Reagan Tarihe Geçmeyi Bildi”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=118684>, (Erişim Tarihi: Ağustos 2011).

Gosling, F. G., “*The Manhattan Project Making the Atomic Bomb*”, US Department of Energy, http://energy.gov/sites/prod/files/edg/media/The_Manhattan_Project_2010.pdf, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

Hildreth, Steven A., “Ballistic Misilse Defense: Historical Overview”, <http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/RS22120.pdf>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

Hyland, William G., “Brezhnev and Beyond”, <http://www.foreignaffairs.com/articles/32969/william-g-hyland/brezhnev-and-beyond>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Johnson, Rebecca, “Post-Cold War Security: The Lost Opportunities”, <http://unidir.ch/pdf/articles/pdf-art257.pdf>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

Kapsanseren, Erdal, “Cehennem Silahının Doğuşu”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/106899.asp>, (Erişim Tarihi: Nisan 2011).

Karaosmanoğlu, Ali L., “Nükleer Stratejinin İlk On Yılı”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5526.pdf>, (Erişim Tarihi: Mart 2011), s.332.

Kengor, Paul, “Reagan at Notre Dame”, <http://www.nationalreview.com/articles/267290/reagan-notre-dame-paul-kengor#>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Kennedy, John F., “Radio and Television Report to the American People on the Soviet Arms Buildup in Cuba”, <http://microsites.jfklibrary.org/cmc/oct22/doc5.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

Kıbaroğlu, Mustafa, “11 Eylül’ün Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık”, <http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Kibaroglu-11EylulArdndanStratejiTehditCaydiricilik-22dec01.pdf>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

Kohen, Sami, “Reagan Galip”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/EE_x2F_FhINI7xlwH3TLlNiLqw_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

Kohen, Sami, “Reaganizm’in Hedefi Hükümeti Halkın Omuzlarından İndirmek”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/BvcGoEk5LXxurhIp_x2F_x2B_ifqg_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Mayıs:2011).

Krauthammer, Charles, “The Reagan Doctrine”, *Time*, 01.04.1985, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,964873,00.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

Heilbrunn, Jacob, "Ronald Reagan and His Quest to Abolish Nuclear Weapons" In a Galaxy Far, Far Away", <http://www.nytimes.com/2005/02/13/books/review/13HEILBRU.html>, (Erişim Tarihi: Eylöl 2011).

Milliyet Gazetesi, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=sovyetlerbirli%c4%9fi1983infgörüşmelerindençekildi&isAdv>, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

Niskanen, William A.- Moore, Stephen, "Supply-Side Tax Cuts and The Truth about the Reagan Economic Record", <http://www.cato.org/pubs/pas/pa261.pdf>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Özyürek, Esra, "Hollywood Yıldızlığından Yıldız Savaşlarına", http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=3599, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Platt, Natasha, "Alexander Hamilton: Architech of America", http://www.greglavelle.com/files/platt_essay.pdf, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Reagan Speeches, "Remarks at the Annual Washington Conference of the American Legion", <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1983/22283b.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Reagan, Ronald , "Remarks to Members of The National Pres Club on Arms Reduction and Nuclear Weapons", http://reagan2020.us/speeches/arms_reduction_and_nuclear_weapons.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Reagan, Ronald, "Defense and National Security", http://reagan2020.us/speeches/Defense_and_Security.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Reagan, Ronald, "Defense and National Security", <http://www.fas.org/spp/starwars/offdocs/rrspch.htm>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Reagan, Ronald, "Economic Recovery Program", http://reagan2020.us/speeches/Economic_Recovery_Program.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Reagan, Ronald, "Farewell Speech", <http://reagan2020.us/speeches/Farewell.asp>, (Erişim Tarihi: Eylöl 2011).

Reagan, Ronald, "Remarks to Members of The National Pres Club on Arms Reduction and Nuclear Weapons", http://reagan2020.us/speeches/arms_reduction_and_nuclear_weapons.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Reagan, Ronald, “Second Inaugural Address”, http://reagan2020.us/speeches/Second_Inaugural.asp, (Erişim Tarihi : Temmuz 2011).

Reagan, Ronald, “State of the Union 1985”, http://reagan2020.us/speeches/state_of_the_union_1985.asp, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

Reagan, Ronald, “The Evil Empire”, http://reagan2020.us/speeches/The_Evil_Empire.asp, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Rothbard, Murray N., “The Myths of Reaganomics”, <http://mises.org/daily/1544>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Sarı, Meltem, “ABD-Rusya İlişkilerinde Nükleer Güvenlik Olgusu”, <http://www.turksam.org/tr/yazdir1666.html>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Sever, Ayşegül, “Yeni Bulgular Işığında Küba Krizi ve Türkiye”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/480/5596.pdf>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

Songur, İskender, “Reagan Rekor Kırdı”, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/vjlOxh_x2B_lxLxRzJUWp51u_x2B_w_x3D_x3D_, (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

Suddath, Claire, “US-Cuba Relations”, <http://www.time.com/time/printout/0,8816,1891359,00.html>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

Talbott, Strobe, “Time to START Says Reagan”, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,921207,00.html>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Talbott, Strobe, “Uproar Over Arms Control”, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,950811-2,00.html>, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Talbott, Strobe, “Upsetting a Delicate Balance”, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,962578-4,00.html>, s. 4. (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

Thomas, Evan- Barrett, Laurence- Redman, Christopher- Seaman, Barrett, “High Hopes, Hard Choices”, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,959262,00.html>, s. 2. (Erişim Tarihi: Temmuz 2011).

Türmen, Rıza, “Nükleer Silahsızlanma”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/417/4620.pdf>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).

USA Elections in Brief, *Siyasi Partilerin Rolü*, http://turkish.turkey.usembassy.gov/media/pdf/abd_secimleri_genel_bakis.pdf, Nisan 2008, (Erişim Tarihi: Haziran 2011), s.6.

Usta, Emrah, “START Öncesi ve Sonrası Nükleer Durum-1”, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/diger/150-start-oncesi-ve-sonrasi-nukleer-durum-1->, (Erişim Tarihi: Haziran 2011).

Yayman, Hüseyin, “Dehşet Dengesi”, <http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=49027&q=dehset-dengesi>, (Erişim Tarihi: Mayıs 2011).